TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 35 | *Liepos – Rugsėjis* | 1936 m.

Mykolas Römeris

1936 metų Seimo rinkimo įstatymas.

Naujai išleistas „Seimo rinkimų įstatymas" (1936. V. 9. „Vyriausybės Žinių" Nr. 533), be abejo, sudaro svarbų ir įdomų mūsų valstybinės konstitucinės kūrybos aktą, kuris yra reikalingas rimto teisinio analizo. Tatai man atrodo juo labiau reikalinga todėl, kad dėl šio įstatymo ir jo principinių nuostatų įvertinimo jau kilo ginčai ir yra reiškiama įvairių nuomonių, o kiekviena nuomonė apeliuoja į doktriną ir į šiokią ar kitokią mūsų veikiančios konstitucijos interpretaciją.

Mano sumanytame ir čia pareiškiamame šio įstatymo analize aš pasistengsiu neliesti grynai politinės problemos, būtent klausimo, ar šio įstatymo organizuojamoji rinkimų sistema yra ar nėra gera ir ar ji mūsų valstybei tinka ar ne. Man — o ypač šiame teisės žurnalui skiriamame konstitucinės studijos straipsny — rūpi ne šis, be abejo, svarbus, klausimo aspektas, bet kaip tik jojo *konstitucinis* aspektas.

Mes tvarkomės, arba bent pasirinkome kelią tvarkytis, nelanksčios rašytosios konstitucijos metodu, vadinasi — tokiu metodu, kuris valstybės santvarkos svarbiausius ir pamatiniais laikomus principus išskiria iš bendrosios teisės nuostatų (įstatymų) masės ir iš jų sudaro pagrindinę aukštesnę teisę, vadinamą „konstitucija", kuriai yra subordinuota visa kita civilinė teisė („paprastieji įstatymai") ir kuri tegali būti keičiama tiktai tam tikra, toje pačioje konstitucijoje nustatyta, tvarka;

vadinasi, paprastųjų įstatymų leidimo tvarka konstitucijos nuostatams keisti netinka ir tuo pačiu paprastieji įstatymai, negalėdami konstitucijos nuostatų keisti ir būdami jie teisiškai (hierarchiškai) subordinuoti, neturi jos nuostatams prieštarauti.

Tiesa, — mano supratimu, mūsų veikiančioji 1928 m. konstitucija tuo tarpu tesudaro tik konstitucinį provizoriumą. Mūsų konstitucinė teisė — ypač formalinė konstitucinė — dar nėra nusistojusi ir visiškai įsigalėjusi (susikristalizavusi). 1928 m. konstitucija, kaip tatai žinoma, ne tiktai iš teisinių jos išleidimo aplinkybių, bet ir iš paties jos teksto (įžanga ir 106 §-fas), yra ne kas kita, kaip poperversminis valdžios konstitucinis pasiūlymas tautai, kurią ji laiko suvereninės valstybės valdžios subjektu (konstitucijos 1 §-fo 2 abzacas). Tuo tarpu tai tiktai pasiūlymas, kuris dar nėra nei priimtas nei atmestas, vadinasi, dar nėra įgijęs „suvereno" sankcijos.

Kai senoji veikiančioji 1922 m. konstitucija tapo dviem — 1926 ir 1927 m. — perversmais sugriauta, visa valstybės valdžia faktiškai atsidūrė Respublikos Prezidento rankose. Tuo pačiu pasireiškė tas charakteringas teisinis reiškinys, kuris visumet turi pasireikšti tuoj po revoliucijos ar perversmo, kada konstitucinė santvarka yra suirusi; nebijokime žodžio, kuris kai ką gązdina, kurio tačiau mokslas, negalįs slėpti tiesos, bijoti negali: tas reiškinys — tai diktatūra. Po revoliucijos ir perversmo diktatūra yra ne tiktai neišvengiama, bet valstybinei tvarkai kaip tik išganinga, nes jei ji neatsirastų — tai pasireikštų anarchija ir suirtų valstybė.

Tačiau faktinės poperversminės diktatūros reiškėjas, nenorėdamas diktatūros tęsti ir laikydamasis demokratinės valstybės santvarkos principų, kurie suvereninę valdžią pripažįsta tautai, 1928 m. paskelbė naują konstituciją; tačiau nelaikydamas save suverenu, jisai demokratiniam suverenui — tautai — perdavė jį ne oktrojuojamos, bet pasiūlytos konstitucijos sankciją.

Kol sankcijos aktas nėra įvykęs, tol ši konstitucija tebėra konstitucinis provizoriumas. Formališkai iki demokratinės sankcijos pasireiškimo ši konstitucija būtų galėjusi ir neveikti ir poperversminės diktatūros nebūtų nutraukusi, jeigu pati pasiūlymą padariusi valdžia nebūtų nusprendusi drauge su

pasiūlymo tautai pareiškimu save teisiškai suvaržyti ir savo laikinąją tapusios diktatūros išsižadėti, ją nutraukti. Jei ji to nebūtų padariusi, tai iki demokratinio pasiūlytos konstitucijos sankcionavimo ji išlaikytų bent laikinosios pusiau-diktatūros pobūdį, būtent ta prasme, kad nors ji jau būtų teisiškai užsiangažavusi ir apsirėžusi pareikštu pasiūlymu, bet iki jo priėmimo galėtų valdyti ne tomis formomis, kurios yra konstituciniame pasiūlyme nustatytos. Ji būtų pasilikusi laisva su vienintėliu rezervu, kad toji diktatūriška jos laisvė yra terminine (terminas — pasiūlymo sankcionavimas).

Tačiau diktatūros išsižadėjusi ir jos pačios pasiūlytos konstitucijos 10 §-fe pareiškusi, kad „ši Konstitucija veikia nuo jos paskelbimo dienos“, ji iš karto teisiškai save aprėžė t. vad. savivaržos („auto-aprėžimas“ — „auto-limitacija“) principu ir nuo šios konstitucijos paskelbimo dienos tapo konstitucinė, galinti veikti tiktai konstitucijos nuostatų ribose. Konstitucija dėlei to neprarado savo esminio pobūdžio, — pasiūlymo, reikalingo tautos sankcijos, ir nevirto galutiniu konstituciniu aktu, bet drauge, iki sankcijos akto, tapo imperatyviškai veikliu, kad ir termininiu, konstituciniu provizoriumu, kuris esamą valstybės valdžią teisiškai suvaržo ir padaro įsteigtąja valdžia lygiai taip pat, kaip tatai padaro galutinė konstitucija. Vadinasi, valstybės valdžia turi laikytis jos nuostatų ir jos organai turi būti taip sukonstruoti ir taip veikti, kaip kad šie nuostatai numato, nes visas valstybės valdžios suverenumas taps iš diktatoriaus nukeltas ir provizoriškai magarinuotas paskelbtoje konstitucijoje (pasiūlyme tautai).

Šitokia, be abejo, yra konstitucinė valdžios forma mūsų gyvenamoje Lietuvos konstitucinės evoliucijos valandoje. Vadinasi, konstitucijoje numatyti valstybės valdžios organai turi būti sudaryti taip, kaip to reikalauja konstitucijos nuostatai. Šių organų, kiek tatai liečia politinę galią, yra numatyta trys: Seimas, Respublikos Prezidentas ir Ministerių Kabinetas. Du pastarieji drauge sudaro vyriausybę. Konstitucinę vyriausybę mes jau turime sudarytą (žinoma — be vyriausybės neįmanoma būtų pati valstybė), Seimo iki 1936 m. nebuvo. Jojo nebuvimas konstitucinio provizoriumo nuostatams neprieštaravo (konstitucijos 28 §-fo 2 abzacas) ir formališkai valstybės valdžiai konstitucingai funkcionuoti nekliudė, nes, einant kons-

titucijos 53 §-fu, Seimui nesant tiek įstatymų leidimas, tiek biudžetas, tiek tarptautinių sutarčių ratifikavimas, vadinasi — visi svarbiausieji Seimo kompetencijos elementai, pavedami Respublikos Prezidentui (vyriausybei, nes Respublikos Prezidento aktuose per kontrasignaciją dalyvauja ir Ministerių Kobinetas). Tačiau vienu atžvilgiu Seimo kompetencija yra monopoliškai rezervuojama jam vienam ir Respublikos Prezidentui nėra pavedama net ir Seimui nesant. Būtent, be Seimo negali būti nė pakeista, nė papildyta konstitucija. Išviso gali būti abejonė, ar net ir pats Seimas, kol ši konstitucija dar nėra demokratiškai sankcionuota, gali ją paliesti. Ar gali Seimas pakeisti poperversminės diktatūriškos valdžios 1928 m. padarytąjį konstitucinį pasiūlymą suvereninei tautai, kol ji, pripažinta ir laikoma suverenu, dėl šio pasiūlymo dar pati nėra išsitarusi? Bet kad ir galėtų tatai padaryti Seimas (konstitucijos 104 §-fas), tai galėtų tai konstitucijai padaryti tiktai jis vienas. Kiti organai — vyriausybė, 50 tūkstančių piliečių-rinkikų, Respublikos Prezidentas — tegali tiktai sumanymą iškelti arba tam tikromis sąlygomis užprotestuoti Seimo priimtą konstitucijos pakeitimą ar papildymą, apeliuodami į tautos sprendimą (103 ir 104 §§-fai).

Vadinasi, kol Seimo nėra, konstitucinis provizoriumas yra absoliutiškai nelankstus. Konstitucijos pakeitimas, jeigu jis būtų Respublikos Prezidento padarytas, ne atskirą jos nuostatą pakeistų, bet sugriautų iš karto visą provizoriumą ir grąžintų tą poperversminę diktatūrą, kuri 1928 m. tapo užbaigta ir likviduota konstituciniu diktatūros susivaržymu. Tokiu būdu visi Respublikos Prezidento leidžiamieji įstatymai turi būti konstitucingi. Lygiai taip pat Seimo sudarymas turi teisiškai atitikti visus tuos nuostatus ir principus, kurie šiuo reikalu šioje konstitucijoje yra pareikšti.

Tokios yra pamatinės tvirtos esamosios mūsų konstitucinės statybos tezės. Jas mes ir turėsime galvoje, kaip premisas, darydami mūsų analizę.

1936 m. Seimo rinkimų įstatymas yra įdomus ir kelia daug klausimų, reikalingų rimto išsvarstymo ir atsakymo. Mokslinis jo nuostatų analizas ir įvertinimas nėra lengvas. Iš karto, kai įstatymas tapo išleistas, aš buvau griežtai pasiryžęs politinėje spaudoje nieko dėl ji nesakyti. Politinėje spaudoje, su-

prantama, viešpatauja politinė aistra. Jei yra kilęs politinis ginčas dėl įstatymo, politinė dviejų susiginčijusių šalių aistra reikalauja, kad kiekvienas pasisakymas ginčo objekto *pro* ar *contra* atitiktų iki 100% tos ar kitos šalies nusistatymą. Ginčo objekto šalininkai reikalauja apoteozo, priešininkai — absoliutinio pasmerkimo. Savaime suprantama, kad mokslui nedera kištis į ginčo aistrą, juo labiau, kad dažniausia jisai nė vienos dviejų šalių nepatenkins ir abiejų pats bus pasmerktas. O jeigu jis įsikiš ir norės kurią vieną patenkinti, tai jisai turės jai paaukuoti tiesą, o tatai jau būtų mokslo profanacija, gal dar pikčiau — jo prostitucija.

Aš buvau pasiryžęs politinei spaudai šiuo reikalu nerašyti ir jokių pareiškimų neduoti ir šią studiją pradėjau ruošti apolitiniam „*Teisės*" žurnalui, kuriame ji būtų atspausdinta rinkimams praėjus. Deja — buvau provokuojamas pasiūlymais ir ypatingu politinės spaudos polemikos metodu, kuris reiškėsi naudojimosi citatomis iš spausdintų mano mokslo rašinių dviem priešingom polemikos tezėms įrodyti, o pagaliau nenoromis pats tapau įveltas į polemiką nevisiškai tiksliu ir visiškai neprecizišku mano privačiai pareikštų minčių atpasakojimu. Dėl šito fakto kilo net tam tikras incidentas. Vieni mano asmeny buvo laukę arba norėjo matyti savo tėzių absoliutinį gynėją, kiti mane įtarė esantį jų tėzių aršiu priešininku. Pagaliau šis nelemtas manęs įvėlimas į politinės aistros sūkurį, kuriam aš esu svetimas, iš tikrųjų nieko neišaiškino ir mano mokslinis naujosios rinkimų tvarkos analizas, mano tikros pažiūros — ne politinės, bet mokslinės — į kylančius dėl šio įstatymo teisinius klausimus — liko mįsle. Juo labiau laikau savo pareigą rimtai ir objektyviškai pasisakyti „*Teisėje*". Čia jau dabar iš dalies ir mano mokslinio autoriteto garbės reikalas, bet dar svarbesnis yra mūsų teisinės sąmonės reikalas. Rinkimai įvyko, politinė aistra atslūgo ir, galimas daiktas, kad pagaliau tiek viena, tiek antra linkusių polemizuoti šalių supras, kad mokslininko - teisininko analizas gali būti laisvas nuo noro ad hoc patarnauti vienai ar kitai politinei srovei. Mokslo tvirtinimais gali naudotis bet kas, tačiau pats mokslas turi būti autonominis, laisvas nuo politinės spekuliacijos ir jai nesilenkiąs. Tiesa — mano specialybės mokslas konstitucinė teisė, išviso viešoji valstybinė teisė — iš esmės politikai ir valstybės tvarkymo menui

yra artimas. Juo labiau jisai turi būti atsargus ir nepasiduodąs politinei aistrai.

Aš sakau: mokslo analizas šiuo klausimu nėra bergždžias ar grynai akademinis, nors rinkimai jau praėjo. Jo yra reikalinga mūsų teisinė sąmonė. Pagaliau gera, kad pats įstatymų leidėjas turėtų galimumo susiorientuoti ir apsvarstęs jam patiektą mokslo analizą galėtų savo nuomonę sudaryti ir, radęs reikalą, šį ar tą rinkimų įstatyme sąmoningai pataisyti, vieną kitą trūkumą pašalinti arba padaryti tam tikras iš jo išvadas dėl kitų teisinių reformų, susijusių su įvykdyta rinkimų tvarkos reforma, arba pagaliau, jei jam naujoji rinkimų tvarka ar tam tikri jos elementai atrodytų ypatingai vertingi, o kiltų abejonė dėl jų atitinkamumo konstituciniams principams, tai kad imtųsi iniciatyvos konstitucinėmis priemonėmis atitinkamus pačios konstitucijos nuostatus keisti.

Šiaip ar taip — viskas, kas gali patarnauti sąmonės apšvietimui ir pagilinti nusimanymą, yra gera ir sveika, ypač tokiu svarbiu valstybinės santvarkos klausimu, kaip kad Seimo konstitucija. Aišku, kad įstatymų leidėjas, išleisdamas naująjį 1936 m. gegužės 9 d. rinkimų įstatymą, buvo susirūpinęs iš šios valstybinės srities pašalinti politinių partijų varžymąsi su visais, kartais nesveikais, šio varžymosi reiškiniais ar padariniais. Tatai buvo daug sykių įstatymų leidėjų ir vyriausybės pareikšta. Todėl tapo nustatyta tokia rinkimų sistema, kuri, įstatymų leidėjo manymu, turėjo šį, jo nuomone — negeistiną reiškinį iš rinkimų pašalinti. Bet, antrą vertus — įstatymų leidėjas buvo susirūpinęs tuo, kad pasiekdamas šį tikslą, jisai jam nepaaukuotų konstitucingumo, žodžiu — kad naujoji rinkimų tvarka būtų teisiškai suderinta su veikiančios konstitucijos nuostatais ir principais. Vadinasi, jei ir būtų kilusi abejonė dėl kurio naujos rinkimų tvarkos elemento tikslaus suderinimo su konstitucijos nuostatais, tai nėra pagrindo kaltinti įstatymų leidėjas sąmoningu tiksliu nusižengimu konstitucijai. Išviso mūsų konstitucinės valdžios veikimo istorijoje — tiek veikiant 1922 m. konstitucijai, tiek veikiant 1928 m. konstituciniam provizoriumui — daug būtume galėję nurodyt įstatymų ar aktų arba kaip tik neveiklumo reiškinių (apsileidimų), kurie konstitucingumo kritikos neišlaikytų (pav., 1925 metų įstatymas dėl Žydų tautinės korporacinės savivaldybės,

1924 m. iš biudžetinės sąmatos Žydų be portfelio ministerio etatų išbraukimas, nepakeitus įstatymo, administracinio teismo nesutvarkymas ir daug kitų pavyzdžių), tačiau iš tų faktų netenka daryti išvados, kad konstitucija būtų sąmoningai laužoma ir kad įstatymų leidėjas būtų nusistatęs su ja nesiskaityti. Pagaliau buvo įvairios konstitucijos nuostatų interpretacijos.

Žinoma — keičiant iš pagrindų rinkimų tvarką ir nustatant visiškai naują rinkimų sistemą, visuomet gali kilti įvairūs ginčai dėl interpretacijos, dėl tikslaus naujos tvarkos suderinimo su senaisias principais, dėl anų principų tikros prasmės. Vieni — būtent, naujos tvarkos priešininkai — bus linkę pačius konstitucinius principus identifikuoti su senąja keičiama tvarka, kiti — naujos tvarkos šalininkai — kartais bus nepastebėję reikalo naują tvarką kiek tiksliau suderinti su tais principais tam tikromis pataisomis į kitas teisines institucijas, sunaudojamas naujajai teisinei tvarkai. Juo labiau reikalinga pažinti nauja rinkimų tvarka ir išžiūrėti visos su ja susijusios problemos. Tai yra mokslo pareiga šalies įstatymų leidimui. Mokslas nieko nekaltina, neįtaria, bet ir neapoteozuoja. Jisai ieško tiesos ir visiems lygiai savo konstatavimus patiekia.

1928 m. konstitucijos nuostatai, kurie, mano supratimu, turi vadovauti Seimo rinkimų tvarkai yra šie:

§ 1:

„Lietuvos Valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.

Suvereninė valstybės valdžia priklauso Tautai“.

§ 24 (1 abzacas):

„Seimą sudaro tautos atstovai“.

§ 25:

„Atstovai renkami visuotiniu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu proporcine rinkimų sistema.

Seimo rinkimų būdą ir tvarką nustato įstatymas“.

§ 26:

„Rinkti atstovus į Seimą turi teisės pilnateisiai Lietuvos piliečiai, vyrai ir moters, turintieji ne mažiau, kaip 24 metus

amžiaus, o būti renkami — turintieji ne mažiau, kaip 30 metų amžiaus".

Šių keturių §§-fų, ypač tretysis (25 §-fas) yra svarbiausias mūsų svarstomajam klausimui. Kiti trijų §§-fų nuostatai tiek tiktai mums turi rūpėti, kiek jie mums padeda kylančius pamatinio analizo klausimus suprasti.

1936. V. 9. Seimo rinkimų įstatymas ir yra kaip tik toksai, kurį numato konstitucijos 25 §-fo 2 abzacas, pavesdamas jam nustatyti „rinkimų būdą ir tvarką", kuri, žinoma, turi atitikti 25 §-fo 1 abzaco nuostatų sąlygas. Už ribų tų konstitucionalizuotų sąlygų įstatymo leidėjas yra laisvas ir gali pasirinkti tokius rinkimų „būdo ir tvarkos" metodus, kurie jam patinka.

Dėl „lygaus" ir dėl „slapto" balsavimo, rodos, jokie priekaištai 1936. V. 9. įstatymui nebuvo daromi ir iš tikrųjų šiuo atžvilgiu neaiškumų nėra. Vis dėlto mes ir tatai žemiau paliesime. Ginčai ir nuomonių skirtumai buvo kilę tiktai *a)* dėl „visuotinio" ir *b)* dėl „tiesaus" (tiesioginio) balsavimo ir *c)* dėl „proporcinės rinkimų sistemos". Šiais ypač atžvilgiais mes pamėginsime padaryti analizą.

Kai dėl „visuotinio balsavimo" — tai yra dvi šios sąvokos interpretacijos. Viena — siauresnė, ir antra — platesnė, kurią pavadinčiau logiškai — istoriška.

Siauroji interpretacija, kuriai ne tiktai raidiškam, bet ir gramatiškam, logingumui nieko prikišti negalima, konstitucija, kad šiuo atžvilgiu konstitucijos 25 §-fo 1 abzacas pasako tiktai tiek, kad *„visuotiniu balsavimu — renkami — atstovai"*. Esą tatai reiškia, kad visuotinis balsavimas turįs būti kategoringai išlaikytas toje rinkimų procedūros stadijoje, kada jau išrenkami patys atstovai, o tatai reiškiasi pačiu paskutiniu sudėtingo rinkimų akto momentu, kaip tik pačiu „balsavimu" — balsus už kandidatus paduodant; vadinasi — tatai neliečia arba ne būtinai einant konstitucija liečia kitus šio sudėtingo akto momentus, kurie vyksta be jokio „balsavimo", tad tarp kito ko neliečia ir kandidatų ar jų sąrašų statymo, kitaip sakant — neliečia rinkimų iniciatyvos. Gramatiškai tai yra visiškai tikslu.

Tiesa — ši gramatiškai tiksli formalinė visuotinio balsavimo sąvokos interpertacija visiškai tiksli yra tiktai tada, kada jos premisoms mes sunaudojame tiktai 25 §-fo tekstą, nes tiktai

tada visuotinumas atstovų rinkimuose yra kategoringai sujungiamas su pačiu balsavimu (balsų padavimu) ir tada iš tikrųjų galima tvirtinti, kad visuotinis piliečių dalyvavimas rinkimuose turi būti taikomas tiktai tiems rinkimų akto veiksmams, kurie reiškiasi balsavimu. Tačiau be 25 §-fo šioms premisoms galima sunaudoti ir 26 §-fas, o tada gramatiškas siaurosios interpretacijos tikslumas jau nėra tiek kategoringas ir aiškus. Nes 26 §-fas, kuris nustato visuotinumo procesą, vadinasi — pasako, kas tai yra tie „visi", kurių dalyvavimas rinkimuose daro tuos rinkimus visuotiniais, sako, kad *„rinkti atstovus"* (ne tiktai *„balsuoti")* turi teisės visi pilnateisiai piliečiai, turintieji ne mažiau, kaip 24 metus amžiaus. Terminų *„rinkimai" „rinkti" („élection", „élire")* sąvoka yra kiek platesnė, negu terminų *„balsavimas", „balsuoti" („vote", „voter").*

Tad šiam siauram formaliniam „visuotinio balsavimo" sąvokos interpretavimui, pagrįstam gramatišku 25 §-fo teksto analizu, būtų galima padaryti priekaištas, kad jeigu 25 §-fas ir būtų turėjęs galvoje tiktai patį balsų padavimą, tai tatai dar nereiškia, kad konstitucija nerezervuojanti visiems piliečiams dalyvavimo ir kituose rinkimų momentuose (kuriuose nebalsuojama), kaip kad rinkimų iniciatyvoje (kandidatų statyme), nes esą tatai galima išvesti iš platesnio 26 §-fo teksto.

Bet šiaip ar taip ši siauroji interpretacija, ypač jeigu ji pasitenkina tiktai 25 §-fo tekstu, o 26 §-fe mato tiktai amžiaus cenzo nustatymą ir rezervą dėl „pilnų teisių", bet ne naująjį rinkimams principą, — savaime yra logiškai leistina. Ją priėmus — jokių šiuo atžvilgiu rezervų dėl 1936. V. 9. Seimo rinkimų įstatymo negali būti, nes šio įstatymo tvarkoje balsų padavimas, pasirenkant atstovus iš pastatytų kandidatų ir jų sąrašų tarpo, iš tikrųjų yra *visuotinis.*

Tačiau gali būti ir platesnė „visuotinio balsavimo" sąvokos interpretacija. Tai yra būtent ta, kuri atsižiūri ne tiktai į gramatišką termino logiškumą, bet į tą konkretų turinį, kuris į šią sąvoką buvo dedamas tada, kai dar dėl šios sąvokos buvo kovojama ir kada ėjo ginčai dėl jos priimtinumo. Sąvokų formulės dažnai sudaro ilgų ginčų ir kovų vaisių ir formulės turiniui dešifruoti tenka turėti galvoje tatai, kas anųjų kovų metu buvo siekiama. Visuotinio balsavimo formulė kaip tik yra viena tų, dėl kurių demokratijoje ėjo ilgi ginčai ir buvo kovojama

nuo pačios demokratinės konstitucinės kūrybos pradžios XVIII amžiuje bent iki 1848 metų, kada ši formulė galutinai demokratiniame konstituciniame judėjime įsitvirtino ir tapo demokratijoje visų pripažinta ir klasikinta. Tiesa — ne visų valstybių iškarto ji tapo priimta ir dar nuo 1848 m. iki paties Didžiojo XX amžiaus Karo ėjo kova dėl visuotinio balsavimo įgyvendinimo; tačiau tada tai jau buvo tiktai demokratų kova su demokratijos priešais, pačios gi demokratijos eilėse šiuo klausimu nusistatymas buvo vieningas.

Kai pačioje demokratijoje dar buvo kovojama už ar prieš visuotinį balsavimą, tai iš tikrųjų ši kova ėjo ne dėl paties balsų padavimo visuotinumo, bet dėl platesnio iš esmės klausimo: būtent — ar rinkimų data turi pasireikšti nusistatymas visų piliečių (laikant sutampančių „valių" didžiausiąjį skaičių, vadinasi — daugumą, — „tautos valią") ar tiktai „kvalifikuotų" piliečių (atrinktų tam tikru iš anksto nustatytu kriteriumu, — cenzu). Vieni ir kiti — visuotinio balsavimo šalininkai ir jo priešininkai demokratijoje — konstruavo sąvoką sui generis *„teisinės tautos"*, vadinasi — tokio masinio piliečių kolektyvo, kuris per savo daugumą gali teisiškai pasisakyti už visą tautą ir kurio pasisakymas ir sudaro teisėtą tautos valią, laikomą suverenine. Ginčas ėjo tiktai dėlei to, ar ši „teisinė tauta" turi apimti visus gyvus ir psichiškai subrendusius bei sveikus piliečius (išskiriant tiktai tam tikrus nusikaltėlius ar ypatingai dorovės atžvilgiu diskvalifikuotus, taip pat visokius globojamus ir pan.), ar tiktai ypatingai kvalifikuotus (cenzuotus).

Antrosios koncepcijos (cenzuotos teisinės tautos) šalininkai laikė atstovavimą tautai (tautos teisinės valios nustatymą) tam tikrąja *socialine funkcija* — tam tikru patarnavimu suvereninei tautai ir todėl manė, kad šiai funkcijai, kaip kiekvienam darbui, turi būti parinkti tiktai tinkami žmonės, taip sakant — tautos valios „specai", nujaučią socialinį solidarumą. Kvalifikacijomis (cenzais) jie ir mėgino „specus" atrinkti ir iš jų vienų „teisinę tautą" sudaryti. Kiti — visuotinio balsavimo šalininkai — dalyvavimą „teisinėje tautoje", vadinasi — masinėje piliečių kolegijoje ar kolektyve, teisiškai reprezentuojančiame suvereninę tautą, — laikė kiekvieno piliečio *individualine subjektyvine teise* ir todėl bet kurią kvalifikaciją atmesdavo, konstruodami *visuotinę* „teisinę tautą", iš kurios

niekas, būdamas psichiškai sveikas ir psichiškai subrendęs, negali būti išskirtas. Jie galėjo sutikti su tam tikromis, kiek galima siauromis, — diskvalifikacijomis, aprėžiančiomis šią teisę, bet jokiu būdu ne su kažkokiomis teigiamomis kvalifikacijomis, steigiančiomis šią teisę, kuri, jų nuomone, savaime glūdinti pačioje pilietybėje.

Vadinasi, kovojant dėl „visuotinio balsavimo" prieš „cenzinį balsavimą", buvo kovojama ne dėl tam tikro balsų padavimo, bet dėl tam tikros „teisinės tautos" konstrukcijos. Tačiau nė šios konstitucijos šalininkai, nė jos priešininkai demokratijoje neabejojo ir nekėlė ginčo dėl to, kad rinkimai turi išeiti iš „teisinės tautos" — iš jos visos (ar „visuotinės", kaip reikalavo vieni, ar „cenzuotosios", kaip norėjo kiti). Rinkimai tautos atstovybei sudaryti turėjo atvaizduoti teisinės tautos nusistatymą, turėjo išeiti iš to, ir tatai logingai apima tiek balsų padavimą, sudarantį paskutinį rinkimų akto momentą, tiek iniciatyvą, besireiškiančią kandidatų statymu.

Jei rinkimų konstitucija būtų tokia, kad visuotinis būtų tiktai balsų padavimas, bet kandidatų statymą veikti galėtų ne visi piliečiai, sudarą „visuotinę" teisinę tautą, bet tiktai tos „visuotinės" teisinės tautos tam tikroji cenzuota dalis, tai tatai neatitiktų tą visuotinės teisinės tautos sąvoką, kuri sudaro tikrąjį istorinį logingą visuotinio balsavimo tezės turinį. Tai būtų hibridinė teisinės tautos konstrukcija. Visuotinės teisinės tautos glėby šiuo būtų sudaryta siauresnė cenzuota teisinė tauta, kuri viena veiktų rinkimų iniciatyvą, o jai šią iniciatyvą paveikus — teisinė tauta staiga išsiplėstų ir balsų padavime pasireikštų kaip visuotinė, bet tegalinti veikti tiktai cenzinio pasiūlymo ribose. Cenzinė teisinė tauta siūlytų kandidatus visuotinei, negalinčiai išeiti iš pasiūlymo ribų. Rinkimai nebūtų visuotinės teisinės tautos aktu.

Šiuo atžvilgiu, priimant šią visuotinio balsavimo sąvokos interpretaciją, kuri, mano nusimanymu, turi tvirtą pagrindą, reikėtų manyti, kad kandidatų sąrašų statymo vietos savivaldybių organams pavedimas, kaip kad daro naujasis Seimo rinkimų įstatymas, turėtų būti susijęs su šių savivaldybių parėmimu visuotiniu balsavimu. Jei šios savivaldybės pačios yra kilusios iš visuotino balsavimo, tai tada jos reiškia visuotinės teisinės tautos nusistatymą ir veikdamos rinkimų iniciatyvą

jos ir šioje iniciatyvoje (kandidatų ar jų sąrašų statyme) bent formališkai (teisiškai) šios visuotinės teisinės tautos nusistatymą atvaizduos. Tatai visuotinio balsavimo sąvokai, kaip mes ją čia interpretavome, nebus priešinga.

Mūsų veikiančioji vietos savivaldybių konstrukcija nėra pagrįsta visuotiniu balsavimu, tad vaduojantis nurodyta interpretacija reikėtų padaryti de lege ferenda pastaba, kad ši Seimo rinkimų konstrukcija, kurią nustato naujasis įstatymas, turėtų būti papildyta vietos savivaldybių pertvarkymu visuotinio balsavimo kryptimi Tada bet kuris priekaištas dėl visuotinio balsavimo renkant Seimą atkristų.

Tiesa — čia dar galėtų būti abejonė, ar toks vietos savivaldybės pertvarkymas visuotinio balsavimo kryptimi politinės savivaldybių funkcijos tikslams nebūtų vietos savivaldybei pavojingas ta prasme, kad į vietos savivaldybių rinkimus įneštų politinių ginčų ir politinės aistros momentų, tuo gal galėtų pakenkti taikingai solidaristinei vietos savivaldybės esmei. Į autonominio vietos reikalų tvarkymo problemą būtų įpainiotas aistringas politinis veiksnys. Ar tai būtų vietos savivaldybei sveika? Bet tatai jau yra kitas klausimas, kuris neliečia Seimo rinkimų teisinės konstrukcijos. Pavedus vietos savivaldybei svarbią funkciją politiniuose Seimo rinkimuose, šis politinis momentas savaime yra savivaldybei įskiepytas. Kas reikėtų padaryti, kad šis politinis momentas nepakenktų pačiai savivaldybei ir neiškreiptų jos veikimo vietos reikalus tvarkant — tatai yra atskiras klausimas, kurio čia nekeliama ir kuriam išspręsti konstitucinis menas turėtų parūpinti atitinkamų priemonių, jei jis sugebės jas rasti ir organizuoti.

Tačiau palietus visuotinio balsavimo principą ir jo šviesoje išžiūrėjus mūsų naująjį Seimo rinkimų įstatymą, — tuojau kyla klausimas ir dėl „tiesioginio balsavimo“ principo. Kai kas ir šio principo atžvilgiu daro naujam įstatymui priekaištą. Būtent nurodoma, kad esą jeigu visuotinio balsavimo principas negali būti aprėžtas balsų padavimu ir turi būti išplėstas ir į rinkimų iniciatyvą, vadinasi — į kandidatų ar jų sąrašų siūlymą, tai esą ir tiesioginio balsavimo principas turįs būti į šią iniciatyvą išplėstas, kitaip sakant — visi piliečiai - rinkikai, visi teisinės tautos dalyviai patys turėtų gauti teisę betarpiškai siūlyti kandidatus.

Mano manymu — iš tos aplinkybės, kad vienas klasikinės demokratinės rinkimų formulės („visuotinis, lygus, tiesioginis ir slaptas balsavimas“) elementas (būtent „visuotinis) dėl to turinio, kuris buvo į šio elemento sąvoką įdėtas, apima ir rinkimų iniciatyvą, negalima dar savaime daryti išvados, kad ir visi kiti šios formulės elementai *eo ipso* turi būti taikomi ir rinkimų inicatyvai (kandidatų siūlymai). Savaime tai dar nėra aišku. Kitaip mes turėtume tvirtinti, kad pavyzdžiui ir „slapto balsavimo“ sąvoka taip pat turi būti išplėsta į rinkimų iniciatyvą, vadinasi — kad ir kandidatų ar jų sąrašų siūlymas turįs būti slaptas. Rodos — niekuomet tatai nebuvo reikalauta. Atvirkščiai — kandidatų ar jų sąrašų siūlymas visuomet yra viešas ir niekas nemano tvirtinti, kad tatai prieštarauja „slapto balsavimo“ principui.

Vadinasi, jeigu kandidatų siūlymas dėl mūsų patiektos „visuotinio balsavimo“ sąvokos interpretacijos turi būti visuotinis ta prasme, kad tas siūlymas turi išeiti iš visuotinės teisinės tautos, bet neturi būti būtinai slaptas, tai ar jisai turi būti tiesioginis ar ne, tatai pareina nuo „tiesioginio balsavimo“ sąvokos analizo davinių, bet ne nuo „visuotinio balsavimo“ prasmės. Kiekvienas keturių klasikinės demokratinės rinkimų formulės elementų turi būti išanalizuotas skyrium, nes kiekvienas jųjų turi savo individualinę prasmę ir sąvoką.

Kovojant dėl „visuotinio balsavimo“ buvo iš tikrųjų kovojama dėl vieningos visuotinės teisinės tautos konstrukcijos. Kaip tik šitas „visuotinio balsavimo“ sąvokos momentas sprendžia apie tai, kad visas rinkimų aktas, įimant ir kandidatų siūlymą, turi būti su visuotine teisine tauta vienaip ar kitaip surištas. Tačiau ar šis ryšis turi būti būtinai visuose rinkimų momentuose betarpiškas, ar kartais jisai gali reikštis ir per tarpininkus, kurie vis dėlto patys turi pareiti nuo visos teisinės tautos, — tatai yra klausimas, išeinąs iš visuotinio balsavimo ribų. Tad kyla klausimas, ar jį sprendžia „tiesioginio balsavimo“ tezė? Gal aš klystu, bet man atrodo, kad ji jo nesprendžia.

„Tiesioginio balsavimo“ tezė buvo visuomet tiksliai taikoma kaip tik tajam rinkimų akto momentui, kuris reiškiasi pačiu balsavimu, vadinasi — sprendžiamam rinkimų momentui. Buvo ginčijamasi ir kovojama kaip tik dėl to, ar piliečiai - rin-

kikai *savo balsais* — tiesiog — turi išrinkti *pačius atstovus*, ar tiktai turi išrinkti *rinkėjus*, kurie teisinės tautos vardu, kaip jos mandatiniai reprezentantai, ims jau rinkti atstovus. Tai nebuvo kandidatų siūlymo metodo klausimas.

Tiesa — nusistojusiose demokratinių rinkimų sistemose, kaip paprastą taisyklę, mes randame teisinį nuostatą, kuriuo einant, formališkai kandidatus ar jų sąrašus gali siūlyti tam tikros piliečių-rinkikų grupės — jųjų sudaromi komitetai ar kitokios jųjų organizacijos, išėjusios iš jųjų tarpo. Bet ar šitas paprastas teisinis nuostatas, kuris ir pas mus senuose rinkimų įstatymuose buvo numatytas, — yra konstitucijos reikalaujamas, kaip tam tikro konstitucinio principo (ypač „tiesioginio balsavimo") išvada — tai kitas klausimas. Neviskas, kas plačiai priimta, savaime varžo įstatymų leidėją, kuris tiktai konstitucijos nuostatams nusižengti negali, šiaip gi kitus nuostatus gali keisti, reformuoti ir konstruoti, kaip jam patinka. Yra daug teisinių nuostatų, labai paplitusių ir nusistojusių, kurie konstitucijoje nėra užfiksuoti ir lieka laisvoje paprasto įstatymų leidėjo dispozicijoje. Kad tasai nuostatas jį varžytų, jisai turi būti tiesioginiu ir būtinu kurio nors konstitucinio principo padariniu, bet kad taip yra — tatai turi būti įrodyta ir teisiškai konstatuota.

Kai demokratijoje ėjo ginčai dėlei to, ar piliečiai-rinkikai turi betarpiškai rinkti pačius atstovus ar tiktai rinkėjus, tai jokio ginčo ir klausimo dėlei to, ar kandidatus taip pat jie turi siūlyti betarpiškai, ar ne, — nebuvo keliama. Tiesioginio balsavimo sąvoka tvirtai užfiksavo principą, kad piliečiai-rinkikai balsuoja už pačius atstovus, o ne už rinkėjus. Iš tikrųjų gi, *veikiant tiesioginiam balsavimui,* kandidatus ar jų sąrašus siūlė kaip tik ne patys piliečiai-rinkikai kuriuo-nors jųjų balsavimu ar grupėmis, bet politinės partijos. Tiesa — ir politinių partijų bei jųjų organų nariai patys taip pat yra piliečiai-rinkikai (bent visuotinio balsavimo sistemoje) ir formališkai, siūlydami kandidatus ar kandidatų sąrašus, jie tatai darė, kaip „piliečių rinkikų grupė", bet iš tikrųjų šitokios „piliečių-rinkikų grupės" buvo ne kas kita, kaip politinių partijų ekspozitūros. Tatai nebuvo paslaptis ir net nebuvo mėginama slėpti. Visi tatai žinojo ir kandidatų (sąrašų) siūlytojų „grupės" viešai ir kaip tik demonstratyviškai pavadindavo savo pasiūlytus sąra-

šus partiniais. Rinkiminė agitacija ir kova ėjo ne tarp „piliečių grupių“, bet kaip tik tarp partijų, tarp partinių kandidatų ir partinių sąrašų. Ir niekas to nelaikė priešingu „tiesioginio balsavimo“ principui, kuris buvo kategoringai taikomas pačiam balsų padavimui, išrenkant pačius atstovus iš partinių kandidatų (sąrašų) tarpo.

Tiesa — veikiant teisiniam nuostatui, kuriuo bet kuri ir bet kurių piliečių-rinkikų grupė, susidedanti iš tam tikro dalyvių skaičius, gali pasiūlyti kandidatus (sąrašą), — formališkai *visi* piliečiai-rinkikai ir patys *betarpiškai* (netarpininkaujant partijai) gali kandidatus siūlyti. Ir iš tikrųjų kartais atsitikdavo, kad viena ar kita piliečių-rinkikų grupė, susidariusi netarpininkaujant jokiai partijai ar politinei organizacijai, pasiūlydavo kandidatų sąrašą ar kandidatą. Partinių sąrašų ar kandidatūrų konkurencijoje tokie sąrašai ar kandidatai, pasiūlyti betarpiškai pačių rinkikų grupių, netarpininkaujant jokiai partijai, buvo vadinami „laukiniais“. Tačiau beveik visumet laukinės kandidatūros (sąrašai) *jokių šansų* laimėti neturėjo.

Tad iš tikrųjų ši visų piliečių teisė betarpiškai siūlyti kandidatus buvo tiktai *nudum jus,* vadinasi — teisė nevaisinga, neturinti jokio realaus efekto; tam, kad ji taptų gyva ir veikli, ji turėjo įsiterpti į politinę partiją, gauti jos firmą. Tačiau partinė buvo ne tiktai pati siūlymo forma; siūlė kaip tik pati partija; kandidatų sąrašai buvo sudaromi partijų „laboratorijose“, kaip tam tikras politinio meno aktas, rūpestingai partinės vadovybės kombinuojamas. Jei pačios partijos toli gražu neapimdavo visų piliečių, nes didžiausia pasyvi piliečių masė partijų organizacijoje išviso nedalyvauja ir tiktai vėliau pačiu balsavimu už tą ar kitą partinį sąrašą reiškia pritarimą vienai ar kitai partijai, ir tokiu būdu į partinį kandidatų siūlymą jokios *betarpiškos* įtakos neturi ir jokiu būdu nepareiškia *tiesioginio* kandidatų siūlymo, tai net ir toji piliečių-rinkikų dalis, kuri dalyvauja politinėse partijose, *betarpiškai* partiniame kandidatų siūlyme *nedalyvauja.* Šiuo atžvilgiu išimtį sudaro tiktai Amerika. Ten iš tikrųjų partinės politinės kandidatūros yra nustatomos visuotiniu balsavimu partijų eilėse, vadinasi — ten partinis kandidatų siūlymas yra tikrai *tiesioginis,* tačiau tiesioginis tiktai partijų ribose, tiktai tiek, kiek tatai liečia poli-

tiškai organizuotą, vadinasi — politiškai veikliausią ir sąmoningiausią piliečių-rinkikų dalį.

Tad mes konstatuojame, kad formalinė kiekvieno teisė *betarpiškai* siūlyti „laukinius" kandidatų sąrašus yra *nudum jus*, o partinis kandidatų sąrašų siūlymas, kuris yra realus ir turiningas, kaip tik *nėra tiesioginis, neišeina iš pačios piliečių-rinkikų* (teisinės tautos) masės betarpiškai.

Ar tai gera ar bloga — aš to nevertinu. Aš tiktai konstatuoju. Konstatuoju, kad „tiesioginio balsavimo" ar betarpiškumo principas nėra ir nebuvo efektyviškai išplečiamas į kandidatų siūlymą. Partinėje kandidatų siūlymo sistemoje siūlymo konstrukcija buvo kaip tik netiesioginė, bet reprezentacinė: politinės partijos buvo atstovavimo paruošimo sui generis įmonininkės; pačios sudarydamos organizuotą politinį įvairių socialinių veiksnių avangardą, jos *motu proprio,* be jokio iš anksto įgaliojimo, pasisiūlydavo veikti už pačias socialines piliečių grupes ar kategorijas, kaip „savanorės" reprezentantės, ir šiuo reprezentaciniu titulu statydavo kandidatų sąrašus, piliečiai gi rinkikai šiems sąrašams pritardavo arba nepritardavo *post factum,* pasirinkdami tuos partinius sąrašus, kurie jiems labiau patiko.

Tai buvo kaip tik reprezentacinis *tarpiškas* kandidatų (sąrašų) siūlymas; ir niekas to nelaikė priešingu „tiesioginio balsavimo" principui, kuris buvo taikomas tiktai pasirinkimui sąrašo balsuojant ir išrinkimui pačių atstovų, o ne rinkėjų. Nebuvo reikalaujama išplėsti „tiesioginio" balsavimo principo į kandidatų siūlymo procedūrą.

Tokia buvo ir yra procedūros esmė ir tikras siūlymo konstrukcijos turinys, tiktai užmaskuotos „plikosios teisės" (nudum jus) fikcija be turinio.

Ten buvo užmaskuotas tarpiškas ir grynai reprezentacinis kandidatų siūlymas. Pavedus gi kandidatų siūlymą vietos savivaldybėms, jei tiktai šios savivaldybės pačios yra iš visuotinio balsavimo, vadinasi — iš vietinių teisinės tautos sektorių išėjusios, — kandidatų siūlymas yra atvirai ir formališkai tarpiškas, bet užtai jis nėra grynai reprezentacinis, nes savivaldybių tarybos pačios yra renkamos, kai tuo tarpu politinės partijos, siūlančios kandidatus, pačios *motu proprio,* niekieno neįga-

liotos ir nerinktos, savo reprezentacine iniciatyva siūlo rinkikams savo kandidatus. Jei dabar čia užmaskuotas tarpininkavimas pakeičiamas atviru ir formaliniu, visiškai pašalinant nudum jus, tai užtai čia tarpininkas pats labiau yra *mandatiniu* ryšiu susijęs su pačiais piliečiais-rinkikais. Tad piliečių-rinkikų įtaka į kandidatų siūlymą čia yra gyvesnė, jei galima taip pasakyti — mažiau tarpiška. Žinoma — tatai yra teisinga tiek, kiek vietos savivaldybės yra tiesioginiu balsavimu renkamos.

Tad iš šio mūsų analizo aš drįstu padaryti šias dvi išvadas:

a. kandidatų siūlymas per vietos savivaldybes nėra priešingas tiesioginio balsavimo principui, nes tiesioginis balsavimas reiškia išrinkimą betarpiškai pačių atstovų, o ne jųjų rinkėjų, ir kandidatų siūlymui iš viso nėra taikomas;

b. kandidatų siūlymas per vietos savivaldybes labiau suriša šį aktą su pačiais piliečiais-rinkikais, negu partinis kandidatų siūlymas, nes (su rezervu dėl visuotinio balsavimo pačiose vietos savivaldybėse) vietos savivaldybės yra tiksliau surištos su visuotine teisine tauta, negu politinės partijos, tad ir tarpiškumas kandidatų siūlyme čia yra mažesnis.

Vietos savivaldybės (visuomet su tuo pačiu rezervu dėl visuotinio balsavimo) sudaro tiesioginę teisinės tautos (jos vietinių sekretorių) emanaciją ir kristalizaciją kiekvieno sektoriaus nusistatymą, arba tiksliau sakant — įvairių srovinių nusistatymų vietinius vidurkius.

Lieka dar išžiūrėti „proporcinės rinkimų sistemos“ principas ryšy su jo interpretacija — naujajame seimo rinkimų įstatyme.

Demokratija gali būti dviejų lyčių: formalinė ar individualistinė (klasikinė) demokratija ir visuomeninė demokratija ar socio-demokratija (social-demokratija). Pirmoji lytis yra senesnė. Ji yra pagrįsta tautos suverenitetu, kuris numato vienlypę suvereninę tautą (arba individų visumą arba jųjų masę). Čia visi individai, kaip tautos nariai arba masės atomai, yra kitas kitam lygus ir sudaro sui generis valios atomus. Suvereninę „tautos valią“ sudaro didžiausias valios atstovų susibūrimas — didžiausias sutampančių individualinių valių skaičius — mechaninis kiekybinis veiksnys — *dauguma.* Dauguma sprendžia už visumą, ji *reiškia tautos valią.* Tad klasikinės demokra-

tijos koncepciją geriau atitinka *mažoritarinė rinkimų sistema*, pagrįsta balsų daugumos kriterijumi.

Toji demokratijos evoliucijos fazė, kurią aš vadinu *„socio-demokratija“* ir kuri mano supratimu sudaro pereinamąjį laipsnį į tikrą „sociokratiją“, jau pakeičia pamatinę vienlypės tautos koncepciją. XIX amžiuje socialiniai mokslai, o ypač jų tarpe socialistinės doktrinos, ėmė kreipti dėmesį į visuomenę, kaip sudėtingą socialinio bendravimo produktą, besireiškiantį socialinės integracijos ir diferenciacijos procesais. Pastebėta, kad socialinę tikrenybę sudaro ne tiek vienlypė tauta (populus), kaip mechaniškai atomistinė lygių individų suma arba kaip organiška narvelių masė, kurioje atskiri narveliai gimsta ir miršta, bet kuri pati, kaip vienetas, yra amžina ir visuomet atstovaujama esamo narvelių sąstato, kaip amžinoji upė, kurioje vanduo nuolat teka ir esamas vanduo jai atstovauja savo masės sąstatu, bet — funkcionaliniais socialiniais junginiais (grupėmis ir korporacijomis) suskirstyta visuomenė. Pasikeičiant šiai tautos koncepcijai, jai evoliucionuojant iš tautos į visuomenę, pradėta reformuoti ir politinių rinkimų konstrukcija. Reikėjo sudaryti jau ne vienlypės tautos ir jos vieningos *„valios“* atstovybė, pagrįsta kiekybiniu mažoritariniu (individų-atomų daugumos) principu, bet socialinių visuomenės kategorijų—socialinių grupių atstovavimas, kad atstovybės kolegijoje, valstybės valdžioje pasireikštų jei ne visi be išimties, tai bent įvairūs stambiausieji visuomenės veiksniai. Šios reformuotos „socio-demokratijos“ koncepcijoje ir gimė proporcinė rinkimų sistema, kaip *proporcinis įvairių socialinių veiksnių atstovavimas.*

Tokia, būtent socio-demokratinė, yra proporcinės rinkimų sistemos kilmė. Ji nori skaitytis su diferenciuota sudėtinga visuomene. Tačiau su individualistiniu senosios demokratijos principu ji dar nėra nutraukusi ryšio. Kadangi nuo demokratinio visuotinio balsavimo ji neatsisako, organizuoti gi socialiniai veiksniai neapima visų individų ir sindikalizuoja tiktai pačius tam tikrų socialinių kategorijų branduolius ar avangardus, tai čia atstovavimas pagrindžiamas ne korporacijomis, bet neorganizuotų socialinių grupių nusistatymu; čia ir bus proporcingai atstovaujami šie įvairūs pasireiškę socialiniai (socialinių kategorijų) nusistatymai. Šioje sistemoje politinės partijos veikia,

kaip įvairių kategoringų socialinių nusistatymų (nacionalinių, tikybinių, luominių, klasinių, profesinių) reiškėjos, jų reiškimosi organizatorės ar sui generis politinės įmonininkės, kurios pasisiūlo atitinkamoms socialinėms grupėms patarnauti ir jų reikalus politinėje srity vesti ir rūpinti. Kaip tokios — jos per rinkimus stato atitinkamus savo kandidatų sąrašus, pasižadėdamos per tuos kandidatus, jei jie bus išrinkti, vykdyti savo programą ir varyti savo politinę liniją valdžioje atitinkamos socialinės grupės ar kategorijos vardu, piliečiai gi rinkikai balsuodami, patys savo subjektyviniu apsisprendimu sociališkai klasifikuojasi. Šitaip partiniais štandartais susiklasifikavusios socialinės grupės ir yra „proporcingai atstovaujamos". Tiksliausią klasikinę šio socio-demokratinio atstovavimo rinkimų sistemą sudaro sąrašų (arba partijų) konkurencijos sistema, kuri atskirus partinius kandidatų sąrašus laiko organiškais neskaldomais vienetais, už kuriuos balsuoti tegalima tik en bloc, nes čia balsavimu yra atliekama ne tiek atstovų pasirinkimas, kaip kad demokratinėje mažoritarinėje rinkimų sistemoje, kiek sociališkai—klasifikacinis piliečių - rinkikų apsisprendimas socialinėmis kategorijomis, atstovaujamomis tam tikrų politinių partijų. Šioje sistemoje reprezentacinis mandatas suteikiamas piliečių-rinkikų ne atstovams, bet politinėms partijoms, socialinių grupių reikalų tvarkymo įmonininkėms.

Vienlypės tautos (populi) keitimas diferenciuota socialinių grupių visuomene yra charakteringas socio-demokratinei demokratijos evoliucijai, pasireiškusiai jau XIX amžiuje. Proporcinė rinkimų sistema — ypač sąrašų konkurencijos sistema — ir yra šiai evoliucijai pritaikinta. Joje jinai ir gimė.

Ir tai nėra atsitiktina, kad kaip tik tose šalyse, kur valstybės valdžios konstrukcijoje demokratija seniau įsigyveno, dar tuo laiku, kada ji reiškėsi klasikine, formaline jos koncepsija, ten įsigalėjo ir iki šiol yra praktikuojama kaip tik mažoritarinė rinkimų sistema. Tatai yra senosios demokratijos šalyse — vakaruose (Prancūzija, Amerika, Anglija). Ten gi, kur demokratija įsigalėjo vėliau, kur ji yra jaunesnė, — Europos rytuose, — būtent, įsigalėjo tada, kada ji evoliucionavo į socio-demokratiją, — ten tapo įvesta ir labiau nusistojo proporcinė rinkimų sistema.

Klasikinės formalinės demokratijos (vienlypė teritorinė tauta, tautos valia, sprendžiamoji dauguma) šalininkai ir epigonai (pav., žymiausias jųjų — Esmein) ir iki šiol kategoringai smerkia proporcinę rinkimų sistemą ar proporcingą socialinių grupių atstovavimą, kaip skaldantį vienlypę tautą ir, jų nuomone, priešingą tautos suverenumui.

Kad socio-demokratinė yra proporcinės rinkimų sistemos (proporcingo atstovavimo) kilmė ir kad jos pagrindai glūdi ne vienlypės tautos, bet sudėtingos diferenciuotos visuomenės sąvokoj, tai tiesa. Bet ar iš šio konstatavimo tenka padaryti išvadą, kad naujas seimo rinkimų įstatymas, panaikinęs partinį politinių kandidatūrų siūlymą ir perkėlęs jų siūlymą į vietos savivaldybes, leidęs konkurenciją ir proporcinį mandatų skirstymą tiktai tarp kandidatų ir tarp sąrašų, neturinčių jokių kategoringų socialinių grupių atstovavimo žymių, — nusižengė proporcinės rinkimų sistemos principui, užfiksuotam konstitucijoje, tad įstatymų leidėjui privalomam? Aš to nemanau ir štai kodėl.

Nevisuomet konstitucijų autoriai ir leidėjai — ypač jaunose valstybėse, kuriose konstitucinis menas neperdaug aukštai stovi ir konstitucinės sąvokos bei institucijos nėra tiksliai žinomos ir dažniausia yra labai šabloniškai suvokiamos, — įrašydami į konstituciją tam tikrus terminus ir principus, nevisuomet jie nusimano, ką jie šiuo pasako. Jiems rūpi ne tiek mokslinis sąvokų tikslumas, kuris jiems patiems nėra preciziškas ir suprantamas, kiek tam tikras praktiškas rezultatas arba kartais tiesiog politinis efektas, kad atrodytų gražiau, ir padarytų įspūdį, jog konstitucija yra pažangi. Nenusimanydami ir sekdami šablonus, jie būna linkę į savo konstitucinį kūrinį įrašyti ir suburti įvairių šablonų žiedelius, skolindami juos maždaug iš visur ir nesirūpindami tuo, ar jie yra tiksliai suderinti ir ar kartais jie kits kitam neprieštarauja. Tokiuose konstituciniuose kūriniuose ieškoti minties preciziškumo būtų bergždžias darbas. Jei mes norėtume viską preciziškai interpretuoti, mes kartais patektume į tikrą bėdą, nes vienų tezių išvados naikintų kitas.

Šitaip gal atsitiktų ir tada, kai iš konstitucijos nuostatų ir sakinių mes imtume spręsti, ar mūsų konstitucija turi galvoje formalinę demokratiją ar socio-demokratiją. Aš labai abejoju, kad mūsų konstitucijos leidėjas, tiek tasai, kuris nustatė pir-

mąją nuolatinę (1922 m.) konstituciją, tiek tas, kuris 1928 m. anąją reformavo — būtų iš viso galvojęs apie formalinę ar socio-demokratijas, ir būtų norėjęs vieną ar antrą demokratijos koncepciją išlaikyti. Vienur jisai įdėjo sąvokas, pasiskolintas iš formalinės (klasikinės) demokratijos, kitur jisai paminėjo instituciją, kilusią socio-demokratijoje. Kad jis su tuo sąmoningai ríštų tam tikrą koncepciją — to aš nemanau.

Tam tikri socio-demokratiniai arba net sociokratiniai elementai be abejo mūsų konstitucijoje yra; jie buvo 1922 m. konstitucijoje ir iš jos pateko ir į 1928 m. konstituciją. Jie tenka konstatuoti tautinių mažumų savivaldybėje (1928 m. konstitucijos 74 ir 75 §§-fai), profesinėje ūkio savivaldybėje (ūkio rūmai — 1928 m. konstitucijos 90 §-fas), tikybinių organizacijų (bažnyčių) korporacinėje autonomijoje (1928 m. konstitucijos 84 §-fas). Tačiau šie ryškūs sociokratinės koncepcijos elementai į valstybinės centro valdžios konstrukciją nėra įleisti. Kai dėl pastarosios konstrukcijos — tai dominuoja aiškūs formalinės (klasikinės) demokratijos principai. „Suvereninės valstybės valdžia priklauso *Tautai*“ — sako 1928 m. konstitucijos 1 §-fo 2 abzacas. „Seimą sudaro *tautos atstovai*“ — sako 24 §-fo 1 abzacas. Kiekvienas seimo narys prisiekia „sąžiningai vykdyti *tautos atstovo* įgaliojimus“ (1928 m. konstitucijos 37 §-fas). Vadinasi — *suvereninė tauta, tautos* atstovavimas, *tautos* atstovybė. Visa tai visiškai atitinka klasikinės demokratijos sąvokas. Kad būtų atstovaujami atskiri socialiniai veiksniai — nematyti, bent tatai nėra pareikšta. Tautos atstovavimas sudaromas „visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu“ (klasikinė demokratinė rinkimų formulė). Ir tiktai prie tos formulės priedas: „proporcine rinkimų sistema“. Šis priedas — tai vienintelė vieta, kuri galėtų būti interpretuojama socio-demokratine prasme, jei turėsime galvoje šios institucijos kilmę ir funkciją, kuri jai buvo skiriama.

Jeigu tokiu būdu greta yra pareikšti tiek klasikinės ar formalinės demokratijos, tiek socio-demokratijos elementai, tai ar galima tvirtinti, kad konstitucijos leidėjas buvo sąmoningai nusistatęs konstruoti kaip tik socio-demokratinę valdžios santvarką, ir ar galima laikyti konstitucingos tiktai socio-demokratinės išvados, būtinai turinčios nuslopinti formalines demokratines. Aš manau, kad iš to fakto, kad šiuo atžvil-

giu konstitucija pareiškia tiek formalinius, tiek socio-demokratinius principus, aiškiai nepasisakydama ekskliuzyviškai už vienus ar ekskliuzyviškai už kitus, tenka padaryti išvadas, kad įstatymų leidėjas, organizuodamas konstitucijos vykdymą, gali duoti pirmenybę tiek vieniems, tiek kitiems, ir abiem atsitikimais jisai konstitucijai nenusižengs. Nes jeigu „proporcinėje rinkimų sistemoje" glūdi socio-demokratinė mintis, o bent jos interpretavimas socio-demokratine kryptimi nebūtų konstitucijai priešingas, kaip kad tatai ir buvo interpretuojama visą laiką, kol veikė 1922 m. konstitucija, tai konstitucijos 1, 24 ir 32 §§-fų nuostatų, taip pat „visuotinio, lygaus, tiesioginio ir slapto balsavimo" formulės interpretavimas klasikine demokratine kryptimi taip pat jokiu būdu konstitucijai neprieštarauja.

Kitaip sakant — tenka konstatuoti (aš bent šitaip manau, pasiremdamas 1928 m. konstitucijos 1, 24, 25 ir 37 §§-fų analizu), kad esant tiek formalinės demokratijos, tiek sociodemokratijos elementams šiuose konstitucijos tekstuose, konstitucinis įstatymų leidėjas gali laisvai pasirinkti tiek formalinę demokratinę, tiek socio-demokratinę konstitucinės valdžios, šiuo atžvilgiu ypač Seimo, struktūrą. Šiame pasirinkime jis nėra konstitucijos suvaržytas.

Naujasis Seimo rinkimų įstatymas, interpretuodamas konstitucinį nuostatą apie „proporcinę rinkimų sistemą", ne kaip metodą proporcingam įvairių socialinių veiksnių atstovavimui, bet kaip metodą asmenų atrankai tarp įvairių pasiūlytų kandidatų, be abejo nutolsta nuo tos socio-demokratinės minties, kuri istoriškai glūdi „proporcinėje rinkimų sistemoje", bet už tai griežčiau laikosi formalinės demokratinės minties, glūdinčios konstitucijos 1, 24 ir 37 §§-fuose, taip pat toje 25 §-fo daly, kuri kalba apie visuotinį, lygų, tiesioginį ir slaptą balsavimą. Galima būtų pasakyti, kad iki šiol, kai teko pasirinkti tarp formalinės (klasikinės) demokratijos ir sociodemokratijos, pirmenybė buvo duodama socio-demokratinei koncepcijai, kurios idėja, glūdenti „proporcinės rinkimų sistemos" kilminėje sąvokoje, buvo išplečiama į kitus konstitucijos nuostatus, slopinant formalinės demokratijos elementus, glūdenčius 2, 24, 37 ir iš dalies 25 §-fe; dabar daroma atvirkščiai: pamatan imama kaip tik formalinės demokratijos prin-

cipas, kuris (sąmoningai ar nesąmoningai, bet aiškiai) yra pareikštas anuose §§ f-se, ir išplėčiama į nuostatą apie proporcinę rinkimų sistemą, slopinant socio-demokratinę pastarojo nuostato prasmę.

Kaip konstitucingas buvo pirmas kelias, lygiai konstitucingas yra ir antras, nes konstitucija šių dviejų koncepcijų neskiria ir abi lygiai globoja, tad jei reikia tarp dviejų pasirinkti, galima pasirinkti tiek viena, tiek kita. Socio-demokratinės koncepcijos šalininkai savo priekaištą turi kreipti į pačią konstituciją, o ne į įstatymo konstitucingumą.

Aš visiškai netvirtinu, kad naujas įstatymų leidėjo pasirinktas kelias, vedąs į formalinę demokratiją ir šia linkme nukreipęs proporcinės rinkimų sistemos pritaikymą, esąs iš esmės tobulesnis. Mano nusimanymu — formalinė demokratija toli gražu nėra tobula, nes ji slopina visuomenės veiksnį, kuris čia tik kontrabandiniu keliu gali į valdžią prasimušti ir todėl formališkai - demokratinė atstovybės konstrukcija neatvaizduoja tikro socialinių jėgų santykiavimo. Tiesa, tose šalyse, kuriose formalinė demokratija viešpatauja, per ilgą laiką tie kontrabandiniai keliai jau yra praktikos nutiesti ir gana gerai pritaikinti reikalui, tad visuomenės veiksniai sugeba jais pasinaudoti ir perdaug nenukenčia. Politinės partijos ir ten puikiai moka paveikti. Jaunoje valstybėje, kur politinės visuomenės veiksnių menas yra mažiau išlavintas ir kur formalinė demokratija tvirtų tradicijų dar neturi, visuomenės slopinimas gali būti pavojingesnis. Žinoma — jisai ne tiek yra pavojingas ten, kur iš viso socialinė diferenciacija dar yra silpna. Iš antros pusės žiūrint — socio-demokratinė politinių partijų hegemonija taip pat daug turi trukumų, ypač ten, kur patys visuomenės veiksniai tebėra pasyvūs ir politinių partijų disciplinuoti nepajėgia; čia yra partinės spekuliacijos ir neatsakingos demagogijos pavojus, kuris ypatingai ryškus ir net kenksmingas būva tada, kai šios demagogijos ir spekuliacijos veikiamoji valstybė laikosi intervencionistinės politikos ir savo funkcijomis apima plačias socialinių reikalų sritis, o tokia kaip tik yra valstybės funkcijų evoliucija mūsų gyvenamais laikais.

Žodžiu — tiek formalinė demokratinė, tiek socio-demokratinė koncepcija ir valdžios konstrukcija turi savo trūkumų;

vienur ar vienu laiku labiau gali tikti viena, kitur ir kitu laiku — kita.

Mano asmeninės simpatijos yra labiau linkusios į socio-demokratiją, kuri socialinio bendravimo ir tvarkymosi pažangoje sudaro kiek aukštesnį teisiškai - visuomeninio reiškimosi laipsnį. Tačiau toli gražu nelaikau idealine tos socio-demokratijos stadijos, kurioje socialiniai visuomenės veiksniai patys organizuotu metodu dar nepajėgia savo reikalų politiškai tvarkyti ir už juos veikia politinės partijos, pasisavindamos jų reprezentacinį atstovavimą ir šią savo funkciją dažnai sunaudodamos spekuliacijai. Mano nusimanimu ateitis priklauso tikrajai sociokratijai, kurioje politinę valstybės valdžią veiks patys korporatyviškai organizuoti visuomenės veiksniai. Tatai nesutampa nė su partine socio-demokratija, nė su formaline klasikine demokratija.

Tačiau teisiniam ir ypač konstituciniam naujojo rinkimų įstatymo analizui svarbu ne asmeninės kritiko simpatijos bei koncepcijos, ne tatai, ką jis laiko pageidaujamu ar kam pritaria, bet svarbu yra konstatavimas, ar įstatyminė rinkimų konstrukcija atitinka ar prieštarauja konstitucijoje užfiksuotiems principams. Šiuo atžvilgiu, aš, rodos, nepaklysiu pareiškęs, jog proporcinės rinkimų sistemos interpretavimas formalinės demokratijos kryptimi ir jos sunaudojimas ne proporcingam socialinių grupių atstovavimui, bet tiktai kandidatų asmenų atrankai, konkuruojant sąrašams, kurie neatvaizduoja jokių tikslių socialinių grupių, nėra priešinga veikiančiajai, 1928 m. konstitucijai, kuri formalinės demokratijos nepaneigia.

Tačiau čia naujam įstatymui tenka pareikšti vienas rimtas nenuoseklumo priekaištas. Kad konkurencija nustatoma tarp trijų sąrašų, kurie vienoje rinkimų apygardoje yra sudaromi ir pasiūlomi trijų vietos savivaldybės vienetų, įeinančių į šią apygardą, — tatai suprantama. Kiekvienas vietos savivaldybės vienetas — šiuo atžvilgiu kiekviena apskrities taryba (arba stambaus miesto taryba) turi lygių kvalifikacijų kandidatų sąrašą pasiūlyti. Bet jeigu siūlomieji sąrašai nėra laikomi aprioriniais tam tikrų socialinių grupių sąrašais ir iš viso šalinama socio-demokratinė proporcingo tam tikrų skirtingų visuomenės veiksnių atstovavimo idėja, o vietos savival-

dybės vienetai, siūlydami kandidatų sąrašus, veikia tiktai, kaip teritorinių venalypės tautos sektorių reprezentantai kandidatams siūlyti, tai visiškai nesuprantama, kodėl kiekvieną kandidatų sąrašą siūlanti apskrities taryba (stambaus miesto taryba) tą sąrašą sudaryti turi būtinai tiktai iš atitinkamos „savo“ apskrities žmonių. Į rinkimų apygardą įeinančių apskričių tarybos siūlo kandidatų sąrašus visai apygardai. Nelabai būtų suprantama, jei į siūlomus kandidatų sąrašus turėtų įrašyti tiktai tos apygardos žmones, nes šioje sistemoje apygardos tebėra tik teritoriniais vienalypės tautos balsavimo sektoriais, o ne atskirais atstovavimo teisės subjektais. Bet dar mažiau suprantama ir dar labiau nesuderinta su šia rinkimų konstrukcija yra ši tvarka, kuri reikalauja, kad kiekviena apskrities taryba įrašytų į savo sąrašą tiktai savo apskrities žmones. Jeigu jau naikinama proporcingas socialinių grupių, kaip visuomenės veiksnių, atstovavimas formališkai - demokratinio vienalypės tautos atstovavimo naudai, tai kažin kodėl vieton socialinių grupių, kurios bent turi savo funkcionalinę vietą visuomenėje, įvedama kažkokių teritorinių grupių sąrašai ir organizuojama apskričių konkurencija. Apskričių konkurencija tautos atstovybėje lygiai taip pat yra priešinga formališkai - demokratiniam vienlypės tautos principui, kaip visuomenės veiksnių ar socialinių grupių konkurencija proporcingam tarp jųjų mandatų suskirstymui. Bet apskričių vienetai tautoje yra labiau dirbtiniai, negu funkcionalinės socialinės grupės. Apskričių vienetai yra sudaromi administraciniu teritorijos padalinimu ir iš esmės nieko kito demokratijoje nereiškia, kaip tautos sektorių konstrukciją. Bet jeigu atskirų apskrities tarybų siūlomieji sąrašai yra kaip tik tos apskrities, to vieneto, kandidatų sąrašais konkuruojančiais vienoje rinkimų apygardoje, tai tada vienalypės tautos atstovybė iš esmės suskirstoma apskritiniais sąrašais. Kitaip sakant — grįžtama į tai, kas buvo norėta pašalinti. Tiktai grįžtama į tokią šalinamojo principo konstrukciją, kuri mano nusimanymu yra blogesnė už tą, nusikratoma.

Todėl aš manau, kad jeigu įstatymų leidėjas iš viso naujos rinkimų sistemos nepakeis kitokia, tai vis dėlto jisai turės, pei tiktai atitinkami konstitucijos nuostatai nebus pakeisti, padaryti joje bent dvi pataisas, arba tiksliau sakant — vieną pa-

taisą padaryti pačioje rinkimų sistemoje, o antrą vietos savivaldybių konstrukcijoje. Pataisa vietos savivaldybių konstrukcijoje turėtų šias savivaldybes surišti su vietiniais visuotinės teisinės tautos sektoriais, kitaip sakant — pagrįsti pačias vietos savivaldybes (jųjų renkamus organus) visuotiniu balsavimu. Pataisa gi pačioje rinkimų sistemoje turėtų pašalinti rezervą, kuriuo apskrities tarybos į siulomus kandidatų sąrašus įrašo tiktai savo apskrities žmones.

Su rezervais dėl šių dviejų pataisų naujas Seimo rinkimų įstatymas, kuris nuo socio-demokratinių principų griežtai pasuko į formalinės ar klasikinės demokratijos principus, su 1928 m. konstitucijos nuostatais, mano nusimanymu, yra suderintas. Ar šis pasukimas yra geras, ar jis yra sveikas ir palaikytinas, — tai yra politinis klusimas, kurį kompetentingas yra spręsti įstatymų leidėjas arba politinės jėgos šaly ir kuris iš „Teisės“ žurnalo srities išeina.

———/———

G. Rutenbergas

Šeimos teisės klausimai S.S.S.R.

SSSR šeimos teisė buvo lig šiol laikoma viena iš radikaliausių, ultrarevoliucinine. Tačiau paskutiniu laiku ir Sovietų Rusijos šeimos teisė pergyvena tam tikrą evoliuciją. Pasistengsiu čia, nors bendrais bruožais, apibūdinti Sovietų šeimos teisę.

I. Vedybų ir persiskyrimo teisės nuostatai.

Vienu pirmųjų Sovietų valdžios dekretų civilinės teisės srityje 1917 metų gruodžio 18 ir 19 d. buvo panaikinta senoji iš caro paveldėta vedybų teisė ir įvestos civilinės vedybos bei persiskyrimas ir, bendrai, civilinė metrikacija. 1918 m. sausio 23 d. išleistu dekretu bažnyčia buvo galutinai atskirta nuo valstybės ir tikybos reikalai paversti išimtinai privatiniu dalyku. Tuo būdu vedybų teisė buvo atpalaiduota nuo kanonų teisės ir civilinių vedybų institutas tapo privalomu ir vieninteliai valstybės atžvilgiu teisėtu Sovietų Rusijoj. Tuo pačiu persiskyrimo reikalai buvo išimti iš bažnyčios teismų jurisdikcijos.

a) *Vedybų ir persiskyrimų registracija.*

Pirmoj eilėj buvo įvesta vedybų ir persiskyrimų privaloma registracija, vad. civilinės padėties užrašų įstaiga.

Vedybų registracijai reikalinga: 1) savitarpiškas sutikimas registruoti vedybas; 2) 18 metų vedybų amžiaus sukakimas (tam tikrose vietose moterims tas amžius gali būti sutrumpintas ligi 17 metų), ir 3) visų dokumentų pristatymas pagal įstatymus (kodekso 182 str.). Neleidžiama registruoti vedybas šiais atvejais: 1) tarp asmenų, iš kurių bent vienas jau yra registruotoje ar neregistruotoje santuokoje; 2) tarp asmenų, iš kurių bent vienas yra pripažintas įstatymų nustatyta tvarka silpnapročiu ar psichiškai sergančiu; 3) tarp giminiečių iš tiesioginės aukštutinės ar žemutinės linijos ir taip pat tarp tikrų ir netikrų brolių ir seserų (§ 6).

Norintieji registruoti vedybas praneša apie tai civilinės metrikacijos įstaigai pagal vieno pareiškėjo gyvenamąją vietą (§ 131). Registruojantieji vedybas privalo pristatyti dokumentus, kurie nustato jų asmenybę, liūdijimą apie kliūčių nebuvimą pagal įstatymus, ir apie tai, kad jie žino vienas kito sveikatos stovį, ypač kiek liečia veneros, psichinės ar tuberkuliozo ligas ir taip pat nurodyti kelintos registruotos ar neregistruotos tos vedybos yra ir kiek turi vaikų (§ 132). Toliau nustatyta, kad asmuo, registruojąs vedybas, privalo perskaityti jaunavedžiams įstatymų nuostatus dėl vedybų ir perspėti apie baudžiamąją atsakomybę suteikiant melagingas žinias. Po to padarytas užrašas perskaitomas ir pasirašomas jųjų ir įpareigoto valdininko (§ 133). Susituokusiųjų pageidavimu vedybų registracija gali įvykti liudytojų akivaizdoje (§ 134). Jeigu iki vedybų registracijos bus gautas iš ko nors pranešimas apie įstatymų numatytų kliūčių buvimą, tai įstaigos valdininkas privalo sustabdyti registraciją ir pareikalauti iš pranešėjo iki tam tikro nustatyto laiko (§ 135) pristatyti dokumentalinius įrodymus.

Vedybos tarp svetimšalių ir Sovietų piliečių ir vedybos tarp svetimšalių, kurios yra sudarytos SSSR teritorijoje, registruojamos bendrais pagrindais. Savitarpiškumo pagrindu vedybų registracija tarp svetimšalių leidžiama taip pat Sovietų teritorijoje esančiose atitinkamų valstybių atstovybėse ir konsulatuose (§ 136). Taip pat svetimšalių vedybos, sudarytos už

Sovietų Rusijos teritorijos ribų, tos valstybės įstatymais, pripažįstamos Sovietų Rusijos teritorijoj teisėtomis (§ 137).

Skiriamasi šia tvarka: pareiškimas dėl persiskyrimo įteikiamas civilinės padėties užrašų įstaigai raštu arba žodžiu pagal vieno iš susituokusiųjų gyvenamąją vietą (§ 138). Kai pareiškėjas neturi dokumentų, patvirtinančių vedybų registraciją, tai jis duoda parašą, nurodydamas vedybų registracijos laiką ir vietą, ir imasi atsakomybę už duodamas žinias (§ 139). Jei pareiškimą dėl persiskyrimo patiekia vienas iš susituokusiųjų, tai kitam pranešamas persiskyrimo užrašas pagal pranešėjo nurodytą adresą (§ 140). Dokumentai išduoti svetimšaliams dėl persiskyrimo savo šalies įstatymais, traktuojami vienodai su užrašais, išduotais dėl persiskyrimo Sovietų civilinės metrikacijos įstaigų (§ 141).

b) *Vedyboms perskirti materialiniai nuostatai.*

Santuokininkų gyvenimo metu vedybos gali būti perskirtos tiek abiejų šalių sutikimu, tiek vienam iš jų prašant (§ 18).

Vedybų reikalus sprendžia ne teismas, kaip tai, pav., Vakarų Europos valstybėse nustatyta, bet civilinės padėties užrašų skyrius. Bet vedybų nutraukimo faktas, jei persiskyrimas nebuvo užregistruotas, gali būti lygiai taip pat teismo keliu nustatytas (§ 20).

Registruojant persiskyrimą, santuokiniai nurodo kokia pavarde kiekvienas iš jų pageidauja vadintis. Kai susituokusieji šiuo klausimu nėra susitarę, kiekvienas iš jų pasilieka sau priešvedybinę pavardę (§ 21).

Civilinės metrikacijos įstaigos, registruodamos vedybų perskyrimą, privalo atsiklausti persiskiriančių, pas katrą iš susituokusiųjų ir kas iš vaikų pasilieka auklėti, katras iš jų ir kiek prisidės prie vaikų išlaikymo, taip pat dėl išlaikymo didumo nedarbingam santuokiniui. Kai šalys susitaria šiuo klausimu, pareiškimas įrašomas registracijos knygose, kurių ištrauka išduodama abiem šalims. Tas susitarimas, tačiau, neatima iš buv. susituokusiųjų ir vaikų teisės ieškoti išlaikymo bendra nustatyta ieško tvarka dydžiu, prnešančiu nustatytą susitarime išlaikymą (§ 22).

Jei susitarimo prievolės nėra išpildytos, suinteresuotieji asmenys gali kreiptis į notarialinę kontorą vykdomajam užra-

šui pagal įstatymus gauti (§ 23). Pagaliau, nesusitarus, išlaikymo dydžio klausimas vaikams sprendžiamas bendra ieško tvarka. Teismas tuo pačiu laiku daro nutarimą, katram iš tėvų ir kokiu dydžiu laikinai, iki bylą sprendžiant, tenka išlaidos vaikams išlaikyti ir pas ką vaikai laikinai pasilieka auklėti. Išlaikymo dydį skurstančiam nedarbingam santuokiniui, nesusitarus, taip pat nustatoma bendra ieško tvarka (§ 24).

c) *Susituokusiųjų teisės ir pareigos.*

Visų pirma dėl pavardės nustatyta, kad vedybų registracijos metu santuokiniai gali pareikšti apie pageidavimą turėti vyro ar žmonos pavardę, arba likti savo priešvedybinėmis pavardėmis (§ 7).

Toliau, dėl pilietybės nustatoma, kad registruojant Sovietų pilietybėje esančio asmens vedybas su asmeniu, pasilikusiu savo užsieninę pilietybę, kiekvienas iš jų lieka savo šalies piliečiu. Tokių asmenų pilietybė gali būti pakeista nustatytais SSSR įstatymais (§ 8).

Abudu santuokiniai visiškai laisvai pasirenka verslą ar profesiją. Bendra ūkio vedimo tvarka nustatoma santuokinių savitarpio sutikimu. Vienam santuokiniui persikėlus kitur gyventi, antrasis neprivalo (§ 9) jį sekti.

Nuosavybė, priklausiusi santuokiniams iki vedybų, lieka ir po vedybų kiekvieno iš jų atskira nuosavybė. Nuosavybė, įgyta santuokos metu, laikoma bendra nuosavybe. Kiekvieno santuokinio dalis bendrame ūkyje, kilus ginčui, nustatoma teismo keliu (§ 10). Aukščiau minėtas nuostatas taikomas ir asmenims, faktiškai susivedusiems, neužsiregistravusiems, jei tie asmenys abipusiai pripažįsta vienas kitą susituokus, arba jei vedybiniai santykiai tarp jų nustatyti teismo pagal faktiškai gyvenimo aplinkybių pažymį (§ 11).

Vedybų bendro gyvenimo įrodymu, jei vedybos neužregistruotos, teismo laikoma: bendras gyvenimas, bendro ūkio vedimas ir santuokos santykių pareiškimas trečiųjų asmenų akivaizdoje, asmeniniame susirašinėjime ar kituose dokumentuose, taip pat šiaip aplinkybės, savitarpio materialinė parama, bendras vaikų auklėjimas ir kt. (§ 12).

Santuokiniai gali užmegsti tarp savęs visus įstatymų leidžiamu sutarčių santykius. Susitarimai tarp santuokinių, nu-

kreipti tam, kad žmonos ar vyro nuosavybių teisės būtų sumažintos, neturi galios ir neprivalomi tiek tretiesiems asmenims, tiek santuokiniams, kurie turi teisę kiekvienu metu atsisakyti juos pildyti.

Skurstąs nedarbingas santuokinis turi teisę gauti išlaikymą iš antro santuokinio, jei tasai, teismo nuožiūra, gali duoti paramą (§ 14). Skurstančio nedarbingo santuokinio teisė gauti išlaikymą iš antro santuokinio pasilieka galioje, ir vedybas nutraukus, kol nepasikeičia sąlygos, suteikiančios 14 § teisę gauti išlaikymą, bet nedaugiau kaip vienerius metus nuo vedybų nutraukimo (§ 15). Be to, teisę gauti išlaikymą tiek vedybų metu, tiek vedybas nutraukus, turi ir asmenys, faktiškai esą santuokos santykiuose, nors ir neregistruotuose, jei atitinka §§ 11 ir 12 nustatytą pažymį (§ 16).

II. Sovietų šeimos teisės esminiai principai.

a) Šeimos sąvoka.

Kurdami naują šeimos teisę, Sovietai visų pirma stengdavosi ją išlaisvinti nuo visų vadinamųjų „buržuazinių" idėjų bei pančių. Buvo sudarytas specialus kodeksas įstatymų dėl vedybų, šeimos ir globos. Šio kodekso pagrindan padėta visai kitokia, kaip kitų Europos kodeksų, šeimos sąvoka. Anot vadinamosios „buržuazinės" teisės komentatorių, pav., *Wolffo*, „šeimos teisė", šeima yra santuoka ar giminyste sujungtų asmenų visuma. Tad, tik santuoka, esą, sudaro šeimą, o pavainikiai, arba, bendrai, iš faktiško vyro ir moteries sugyvenimo išplaukiančios pasėkos, visai kitaip „buržuazine" teise traktuojami. Sovietų teisininkai, tačiau, šitą šeimos teisinį pagrindą paneigia. Sovietų šeima remiasi vien tik kraujo giminyste. Vadinasi, ji yra visuma kraujo giminyste sujungtų asmenų. Iš šio principo išeinant, į šeimos teisės kodeksą buvo įtraukti ir globos teisės reikalai, kurie buvo išimti iš šeimos vienintėlės kompetencijos ir perduoti valstybei tvarkyti.

b) Susižiedavimas.

Pasižadėjimo susituokti institutas Sovietų šeimos teisei visiškai nežinomas.

Tuo būdu, jei būtų sudaryta bet kurie turto teisės susitarimai belaukiant būsimųjų vedybų, tai jie būtų traktuojami kaipo paprastos sutartys, k. a. dovanojimo ir kt. Pav., jei dėl atsisakymo susivesti, kita šalis pareikalautų grąžinti padovanotus daiktus, tai čia bus tik atsižvelgta į tai, ar toje sutartyje buvo numatytos grąžinimo sąlygos. Taip pat ir nuostolių reikalauti, jei nebūtų ištesėtas pažadas vesti, nebūtų galima, nebent tai būtų įsakmiai specialia sutartimi numatyta. Kadangi nėra susižiedavimo instituto, visi tie klausimai į vedybų teisės sistemą negali būti įtraukti ir sprendžiami.

c) „Faktiškos" ir registruotos vedybos.

Carų Rusijoje teisėtomis vedybomis buvo laikomos tik bažnyčioje atitinkamų tikybų dvasininkų sudarytosios. Teisėtais vaikais buvo laikomi tik iš tokių vedybų gimusieji vaikai — žodžiu, šeima, kaipo tokia, buvo tik bažnyčios palaiminta vyro ir moters sąjunga. Vadinamosios „laisvas" vedybų gyvenimas buvo smerkiamas tiek valstybės, tiek visuomenės. Sovietų vedybų teisė iki 1926 metų žinojo tik registruotąsias vedybas, kurias pripažindavo teisėtomis valstybės atžvilgiu. Faktiškos, neregistruotos civilinės padėties užrašų skyriuje vedybos nebuvo laikomos vedybomis teisės atžvilgiu.

1926 m. lapkričio 19 d. Sovietų centralinio vykdomojo komiteto priimtu įstatymu, „teisėtų" vedybų klausimas buvo išspręstas vadinamųjų faktiškų vedybų naudai, ir registruotų vedybų privilegijuota padėtis buvo panaikinta. 1926 metų įstatymo vedybų registracijos reikšmė štai kaip apibūdinama: „Vedybų registracija nustatoma tiek valstybės ir visuomenės interesams, tiek asmeninių ir turtinių teisių bei santuokinių ir jų vaikų interesams apsaugoti". Vedybų „teisėtumo" klausimui išspręsti registracijos nereikia.

Toliau 1926 m. „įstatymu dėl vedybų, šeimos ir globos kodeksas" dar nustato, kad „vedybų registracija civilinės metrikacijos skyriuose yra neginčijamas įrodymas vedybų faktui nustatyti; dokumentai, kuriais paliūdijami, kad vedybos sudarytos pagal tikybines apeigas jokios juridinės reikšmės neturi" (§ 2). Bet vedybos, sudarytos tikybinėmis apeigomis ligi 1917 metų gruodžio 20 d., o taip pat vedybos, sudarytos tikybinėmis apeigomis vietose, kurios buvo priešo užimtos ligi sudarymui ci-

vilinės padėties užrašų įstaigų, prilyginamos registruotoms vedyboms.

Vedybų registracijos aktas palengvina nuskriaustam ar šiaip nepatenkintam santuokiniui vesti bylą teisme, ginant savo ar vaikų interesus, nes kitokių savo vedybų įrodymų jam nereikia pristatyti. Visai kitokia padėtis yra, kai vedybos yra tik „faktiškos", t. y. neužregistruotos civilinės metrikacijos skyriuje. Tokiu atveju vedybų faktui įrodyti teisme tenka apklausti liūdytojus, rinkti įvairias žinias ir t. t. Aišku, kad tai žymiai apsunkina bylą vesti, t. y. suinteresuotų asmenų interesus apginti tiek valstybės, tiek visuomenės atžvilgiu, kas ir yra išreikšta aukščiau nurodytame kodekse bendrųjų dėsnių § I.

Tik šiais, bet ne kitokiais, pav., moraliniais ar teisiniais sumetimais vadovaujantis, vedybų registracija yra valstybės rekomenduojama. Tačiau, jei, vis dėlto, asmenys, faktiškai gyvenantieji santuokos santykiuose, šiuo reikalu nesirūpina ir savo vedybų neregistruoja, nuo ko, žinoma, kartais jų pačių ar vaikų interesai gali nukentėti, tai čia yra jų reikalas. „Faktiškos" vedybos savo pasėkomis visiškai sulygintos su registruotomis vedybomis. Tas įsakmiai pabrėžta nuostate dėl nuosavybės santuokinių daiktams. Ten pasakyta, esą, nuostatas dėl įgytų per santuokinį gyvenimą daiktų — laikomi bendra santuokinių nuosavybe — taikomas taip pat asmenims, esantiems faktiškai santuokos santykiuose, nors ir neužregistruotuose, jei tie asmenys abipusiai pripažįsta vienas kitą santuokiniais, arba jei santuokos santykiai tarp jų nustatyti teismo pagal faktiškai gyvenimo aplinkybių pažymį (§ 10 ir 11).

Toliau, dėl persiskyrimo taip pat pasakyta, kad perskyrimas vedybų, tiek registruotų, tiek faktiškų, gali būti užregistruotos civilinės metrikacijos skyriuose (§ 19).

Pagaliau, faktiškas vedybas visuomet galima paversti registruotomis, laikant, tačiau, jas tokiomis, ne nuo registracijos laiko, bet jau nuo faktiško santuokinio gyvenimo dienos. Šitas palengvinimas (registracijos nuostato veikimas atgal) daromas tam, kad pašalintų visus neaiškumus ir sunkumus, kylančius tiek suinteresuotiems asmenims, tiek teismo įstaigoms, kai tenka spręsti vedybų fakto nustatymo klausimus, kai šalys to fakto nepripažįsta. Tokiu nuostatu dėl atgal veikiančios vedybų registracijos, iš faktiškų vedybų gimusių vaikų bei pačių

santuokinių išlaikymo, ar jo turto nuosavybės, vedybų laiko klausimas, nors ir a posteriori, yra išspręstas. Aiškinant klausimą, ar įvyko faktiškos vedybos ir kada, Sovietų teismų praktika nurodo, kad reikia kreipti ypatingo dėmesio ne tiek į materialinį bei lytinį, kiek į etinį vedybų momentą. Teismo nuomone, atsitiktiniai lytiniai santykiai tarp vyriškio ir moters ir net ilgesniam laikui dar vedybų nesudaro. Taip pat negali būti laikomos vedybomis, pasak Sovietų teisininkų, kai senesnis žmogus savo namuose gyena su jauna mergina vien tik tam, kad ši jam padėtų namų ūkį tvarkyti arba tą ūkį net savarankiškai vesti. Žodžiu, Sovietų įstatymdavystė paneigia tų dviejų momentų svarbumą vedybų faktui nustatyti. Tikromis vedybomis Sovietai laiko vyro ir žmonos sujungimą etiniam vienetui sudaryti, vadinasi, savitarpio paramai ir vaikams išlaikyti ir auklėti. Tai pirmaeilis vedybų uždavinys ir tikslas*), materialiniai ir lytiniai santykiai esą tik antraeiliai dalykai ir vien tik jais negalima remtis vedybų faktui nustatyti. Pagaliau, Sovietų teismo praktika reikalauja, kad faktiški santuokos santykiai būtų neslepiami, bet būtų atviri ir visuomenės pripažįstami. Tik tokiu atveju faktiškosios vedybos gali būti ir teismo pripažintos, nes teismas yra visuomenės opinijos reiškėjas. „Teisėtų" ar „neteisėtų" (laisvų) vedybų, teisėtų ar neteisėtų (pavainikių) vaikų naujoji Sovietų šeimos teisė nežino.

d) Vedybų pasėkos.

Išlaisvinus šeimą nuo tikybos palaiminimo būtinumo ir, pagaliau, net ir nuo registracijos reikalo, Sovietų kodeksas ir vedybų pasėkų klausimus sutvarkė visai kitokiais, negu priešrevoliucinėje teisėje pagrindais.

Pagal Sovietų įstatymus, šeimoje turi viešpatauti visiška susituokusiųjų lygybė ir net laisvė pasirinkti gyvenamąją vietą. Tačiau, kiek tai liečia susituokusiųjų ištikimybę, tai čia jokios prievolės Sovietų kodeksas nenustato, išeidamas iš to, kad, jei šeimos pagrindai nesveiki ir susituokusieji moraliai nėra vienas su kitu surišti, tai priverstinai negalima uždėti jiems prievolę gyventi bendrai ir mylėti vienas kitą. Šeimos suirimui policijos priemonėmis esą negalima sutrukdyti ir visuomenei ir val-

*) *Freund,* Das Eherecht in d. U. S.S.S.R., psl. 334.

stybei daug sveikiau, jei moraliai pakrikusios šeimos, t. y. faktiškai neegzistuojančios, būtų išardytos, negu „teisiškai“ toliau egzistuotų.

Iš šių sumetimų išeidami, Sovietų įstatymdaviai persiskyrimo reikalus sutvarkė tais pačiais pagrindais, kaip ir vedybų reikalus. Vadinasi, persiskyrimas gali būti užregistruotas civilinės padėties užrašų įstaigoje tiek dvišaliu, tiek ir vienašališku pareiškimu (kod. § 18), arba teismo keliu nustatytas (kod. § 19). Tokiais atvejais persiskyrimo pagrindą nurodyti nereikia, ir jų nei metrikacijos įstaiga, nei teismas nesvarstys. Tačiau, paskiausiu laiku, kaip paaiškės iš tolesnio dėstymo, ir Sovietų įstatymdaviai persiskyrimo galimumą žymiai suvaržė.

Kai dėl vedybų pasekų, tai pavardės klausimas priklauso vien tik nuo susituokusiųjų noro (kod. § 7) ir šitokiais 2 būdais sutvarkomas: 1) kiekvienas palieka savo priešvedybinę pavardę; 2) susituokusieji gali pasirinkti bendrą vyro ar žmonos pavardę. Tokiu pat pagrindu Sovietų įstatymais tvarkomas *pilietybės* klausimas. Pagal SSSR pilietybės įstatymą (iš 1931-IV-22 d.), Sovietų pilietis, ar pilietė, vesdamas ar ištekėdama už svetimšalio, kiekvienas jų pasilieka savo pilietybę. Šis nuostatas gali privesti prie nepageidaujamų kolizijų, nes susiduria su daugelio valstybių kitokiais, ryšium su vedybomis, pilietybės reikalų nuostatais.

Pav., jei Vokietijos pilietis vestų Sovietų Rusijos pilietę, tai, Sovietų įstatymais, Sovietų Rusijos pilietė pasilieka savo pilietybę, Vokiečių įstatymais — Vokietijos valstybės piliete — taigi, čia išeina, kad Vokietijos piliečio žmona turėtų dvigubą pilietybę. Arba Sovietų pilietis veda vokietę, ši pagal vokiečių įstatymus nustoja savo pilietybės, tačiau tuo pačiu laiku, Sovietų įstatymais, SSSR pilietybės taip pat neįgyja.

Vaikų auklėjimo reikalu, Sovietų šeimos teisės kodeksas suteikia abiem santuokiniams vienodas teises, ir, žinoma, uždeda ir vienodas pareigas. Kilus ginčui tarp lygių šeimos narių, vaikų auklėjimo klausimas sprendžiamas globos įstaigos, o vaikų pasilikimo pas tėvą ar motiną klausimus sprendžia teismas (kod. §§ 24, 40).

Susituokusiųjų turto santykių sutvarkymas pagrįstas susituokusiųjų turto atskyrimu, tačiau tasai nuostatas yra papil-

dytas griežta sąlyga, kad sutartys tarp susituokusiųjų, sudarytos tam, kad vieno iš susituokusiųjų turto teisės būtų suvaržytos ar sumažintos, neturi jokios galios.

Kiek tai liečia dispozicijos teisę savo prieš vedybas įgytu turtu, yra pilna abiejų susituokusiųjų lygybė. Nors Sovietų šeimos teisė kraičio instituto nežino, tačiau čia turima galvoje šiaip kiekvieno iš susituokusiųjų prieš vedybas turėtą turtą. Bet, vis dėlto, dėl turto, įgyto vedybų gyvenimo metu, 1926 m. šeimos teisės kodeksas, palyginus su 1918 m. įstatymais, įnešė kai kurių pakeitimų ir papildymų.

Mat, susituokusiųjų atskiro turto dėsnį griežtai taikant, susidarytų šitokia nepageidaujama padėtis: vyras tarnauja įstaigoje, kur gauna tam tikrą pastovią algą, žmona, auklėdama vaikus, tvarko namų ūkį. Tuo būdu vyras, pagal turtų atskyrimo nuostatą, galėtų net visą savo algą sau palikti, arba, pav., santuokinio gyvenimo metu įgytus savo lėšomis įvairią namų padarynę sau pasiimti, ypač turint galvoj persiskyrimo gavimo lengvas sąlygas. Štai kodėl 1926 m. Sovietų kodeksas tą reikalą sutvarkė taip, kad įgytas santuokos metu turtas laikomas bendra nuosavybe, vis vien, kas iš susituokusiųjų arba kieno iš jų darbu tas turtas buvo įgytas. Kilus šiuo reikalu tarp susituokusių ginčui, kiekvieno susituokusių turto dalies klausimą sprendžia teismas. Kokiais pagrindais teismas tą dalyką sprendžia, įstatymo nuostatai tikslių nurodymų neduoda. Tačiau, pagal Sovietų teismų praktiką, čia vadovaujamasi gyvenimo papročiais, ir teisingumo dėsniu, imant domėn kiekvieno santuokinio šeimai išlaikyti (tiek pajamomis, tiek atliktu darbu, auklėjant vaikus arba tvarkant namų ūkį) dalyvavimo laipsnį. Žmonos darbas namų ūkyje ir vaikus auklėjant sulyginamas su vyro darbu, pav., fabrike ar įstaigoje.

Susituokusiųjų turto bendrumo principas griežtai taikomas, sprendžiant atsakomybę už skolas, padarytas santuokinių santuokos metu, ypač kada tai liečia mokestines skolas. Sovietų teismo praktika, tais atvejais turto atsakomybę už šias skolas nustatoma solidarumo pagrindu, visiškai nepaisant, kiek kiekvienas susituokusiųjų prie to turto įgijimo prisidėjo. Susituokusiems, tačiau, rezervuojama regreso teisė, t. y. teisė ieškoti iš kito santuokinio savo proporcingai per daug įmokėtos

skolos dalį. Taigi, Sovietų teisė šiuo reikalu laikosi abiejų susituokusiųjų atsakomybės, ypač dėl mokestinių skolų.

Kiek kitaip Sovietų įstatymai sutvarko susituokusiųjų, kaimo gyventojų turto santykius. Ypač tai liečia susituokusiųjų teisę naudotis ir bendru ūkio turtu kaimuose ar buv. iš dvarininkų nacionalizuotuose dvaruose. Šiuo reikalu Sovietų šeimos teisės kodeksas nurodo Žemės kodekso 66 ir 67 str. str. nuostatus tam naudotis. Susikūrus Sovietų Sąjungoje naujoms žemės ūkio organizacijų formacijoms vad. kolchozams ir sovchozams, tie klausimai turėjo būti peržiūrėti ir turėjo būti nustatyti specialūs nuostatai santuokinių kaimiečių turto santykiams tvarkyti. Čia, tenka tiktai nurodyti esminį principą, kuris padėtas tų santykių sutvarkymo pagrindan — ne tik visų šeimos narių, bet ir „kolchozo“ ar „sovchozo“ narių turto bendrumą, išskiriant, žinoma, asmeninius santuokinių daiktus.

III. Alimentai.

Išlaikymo prievolės santuokos metu nuostatais numatomi išimtiniai atsitikimai, kada santuokiniai šiokiu ar tokiu būdu vengia tą prievolę įvykdyti, pav., kada vyras prageria savo uždarbį arba kitokiu būdu išleidžia gautą atlyginimą ir tuo būdu žmona arba visa šeima atsiduria sunkioje materialinėje padėtyje. Žinoma, gali būti ir kitokių atsitikimų, kai žmona, kuri turi gerai apmokamą uždarbį, pameta savo ligotą ir nedarbingą vyrą ir susideda su kitu. Tada vėl kyla alimentų klausimas, nors tokiu atveju atsakovas būna žmona.

Sprendžiant santuokinių išlaikymo klausimus, Sovietų teismo praktika, vadovaujasi daugiausia šiais dėsniais: 1) turi būti nustatyta ieškovo santuokinio skurdas, pagalbos reikalingumas ir negalėjimas pačiam uždirbti; 2) negalėjimas uždirbti gali būti ir ne fizinio pobūdžio, t. y., darbingumo nustojimas, bet pakanka, jei, pav., žmona negali uždirbti dėl to, kad vaikus auklėja ar juos prižiūri ir rūpina.

Sovietų teismai, spręsdami tokias bylas, ex officio siekia išaiškinti, ar jos nėra fiktyviai iškeltos, pakenkti kreditorių ir ypač valstybės įstaigų interesams. Išlaikymo dydis nustatomas individualiai pagal konkrečius atsitikimus.

Išlaikymo prievolė po vedybų perskyrimo 1926 m. įstatymu nustatyta tik vieneriems metams. Tokio trumpo termi-

no nustatymas naujame kodekse aiškinamas tuo, kad, girdi, buvo nemaža santuokinių, kurie faktiškai be jokio pamato tuo išlaikymu naudojosi, ypač turint galvoj, kad Sovietų nuostatai dėl „faktiškųjų“ vedybų tą išnaudojimą palengvina. Pav., būdama „faktiškose“ naujose vedybose, persiskyrusi žmona, vis dėlto iš pirmojo vyro (kuris jau taip pat antrą sykį „registruotai“ vedė ir turi prievolių naujai šeimai) reikalauja alimentų ir jais naudojasi ilgą laiką, kol apgautas vyras apie tai sužino. Iš kitos pusės, tokio trumpo išlaikymo po vedybų laiko nustatymas, pasak Sovietų teisininkų, turi ir neigiamų pusių, nes kartais užkerta kelią tikrai skurstančiam perskirtam santuokiniui gauti išlaikymą, ir praėjus vieniems metams ir nesusitvarkius dar savo gyvenimą.

Tačiau, Sovietų įstatymai numato galimumą ieškoti ir ilgesniam laikui negu vieneriems metams. Tai specialūs atsitikimai. Pav., jei vienas iš santuokinių (daugiausia, žmona) nustoja darbingumo dėl priežasčių, kurios kilo vien tik iš santuokinio gyvenimo, k. a. dėl abortų darymo vyrui pageidaujant, arba vieno santuokinio neleistinio elgesio su antru (mušant ir kt.), ir todėl nustojo sveikatos.

Tokiais atvejais nuskriaustam ir nedarbingam santuokiniui leidžiama ieškoti nuostolių atlyginimą kapitalizuotos pašalpos pavidalu. Kiek liečia vaikus, čia daugiausia tenka susidurti su išlaikymu tokių vaikų, kurių tėvų klausimas neišaiškintas.

Vaikai be tėvų, arba, tikriau sakant, be nenorinčio pripažinti savo tėviškumo ir vengiančio savo pareigų vykdymo tėvo yra ne tik materialiniu atžvilgiu, bet ir moraliai „pamestiniai“ (besprizornyje). Tai ypatingai nenormalus dalykas Sovietų šeimos teisės akimis žiūrint, kuri bendrai nežino „teisėtų“ ir „neteisėtų“ (pavainikių) vaikų ir nedaro tarp jų jokio teisinio ir faktiško skirtumo. Štai kodėl Sovietų teismas ieškinius dėl alimentų vaikams svarsto ir sprendžia ne vien tik šalių pateiktais įrodymais, bet pats savo iniciatyva renka reikalingus įrodymus ir aiškina ieškovei, kokius įrodymus reikia pristatyti.

Sovietų teismo praktika eina dar toliau. Teismas, gindamas vaikų interesus, gali net išspręsti bylą ir priešingai ieškovės nurodymams. Pav., jei motina paneigia, kad tam tikras asmuo yra vaiko tėvas (dėl tam tikrų asmeninių sumetimų), teismas, pasiremdamas konkrečiomis bylos aplinkybėmis, vis

dėlto, gali pripažinti tą asmenį vaiko tėvu ir, motinai atsisakius nuo to asmens gauti atiteistą išlaikymą, skiria vaikui globą.

Sovietų teismų praktika net rezervuoja sau kontrolės teisę dėl susitarimų geruoju vaikų alimentų bylose. Vadinasi, net ir tuo atveju, jei ieškovas atsisako nuo ieškinio dėl vaiko išlaikymo ir sudaro su atsakovu taikos sutartį, vis dėlto, teismas privalo patikrinti susitarimo sąlygas ir, jei ras, kad jos sumažino ieškovės arba vaiko teises, gali atmesti prašymą ir bylą nutraukti.

Taigi, šalių teisės vaikų alimentų bylose ypatingai suvaržytos teismo naudai. Tam reikalui teismui suteiktos ne vien tik šalių teisės, bet net prievolė: 1) bylą spręsti, net jei ieškovė negali ar nenori pristatyti įrodymų; 2) patraukti atsakomybėn ir priteisti iš kito atsakovo, negu ieškinio prašyme nurodyto, ar net ieškovės paneigto; 3) tikrinti ir kontroliuoti šalių susitarimus geruoju tokiose bylose.

Pagaliau, Sovietų teismo praktika žino ieškinius dėl vaikų alimentų ir tėvų pripažinimo, mirus tariamajam tėvui, nukreiptus prieš įstaigas ar asmenis, mokančius mirusio tėvo apdraudimo premijas ar pensijas, savo „registruotos“ šeimos nariams.

IV. Skirtingi vedybų teisės nuostatai kai kuriose Sovietų Sąjungos respublikose.

Visi čia išdėstytieji nuostatai vedybų ir šeimos teisės srityje yra taikomi RSFSR, t. y. prieškariniame Didžiosios Rusijos plote. Dėl kitų įeinančių į Sovietų Sąjungą respublikų, kai kuriose jų veikia skirtingi tuo reikalu nuostatai. Pav., Ukrainoje nustatytas priverstinis vedybų registravimas. Ukrainos šeimos įst. 133—139 str. str., jei tam tikri asmenys gyvena artimuose, panašiuose į vedybų gyvenimo santykiuose, kiekvienas iš jųjų gali pareikalauti per civilinės padėties užrašų skyrių santuokos santykius įregistruoti. Jei antroji šalis su šitu reikalavimu nesutinka, tai ši per civilinės padėties metrikacijos įstaigą 3 dienų metu paraginama nevėliau kaip per vieną mėnesį apie tų vedybų santykių tikrumą pasisakyti, t. y. antrai šaliai siūloma patvirtinti ar paneigti tų santykių faktą.

Gavus šitokį raginimą, priešingoji šalis gali teisme iškelti bylą savo atsikirtimams dėl tariamų artimų santykių nebuvimo įrodyti. Tokiu atveju priverstinis vedybų registravimo klausimas priklauso išimtinai nuo neigiamo teismo sprendimo šiuo reikalu. Bet jei priešingoji šalis per nurodytą terminą visiškai nereaguoja į civ. pad. metrikacijos įstaigos raginimą, tai tariama, kad ji pripažino artimų santykių buvimą ir tada vedybos įregistruojamos.

„Faktiškųjų“ vedybų Ukrainos šeimos teisė nežino. Gudų Sovietų Respublikoj veikiančioji šeimos teisė tik mažmožiais skiriasi nuo RSFSR šeimos teisės kodekso, pav., persiskyrimo reikalu numatyta procedūra ir t. t.

Skirtingų nuostatų, nors ir ne esminių, rasime Kaukazo, Aizerbidžano ir Armėnijos respublikose veikiančioje šeimos teisėje. Tačiau bendrieji esminiai principai visoje Sovietų Sąjungoje veikiančioje šeimos teisėje mažai skiriasi vieni nuo kitų.

V. Naujieji SSSR nuostatai šeimos teisės srityje.

Paskiausiu laiku Sovietų šeimos teisėje pastebima evoliucija, kuri pasireiškia Sovietų įstatymdavių pastangose sutvirtinti šeimą ir jos pagrindus, t. y. vyro ir žmonos santykius, taip pat pastatyti tinkamose vėžėse vaikų interesų apsaugą. Mat, dėl persiskyrimo lengvumo Sovietų Sąjungoje pasitaiko nemaža žmonių, kurie tiesiog pasityčiodavo iš savo pareigų šeimai. Registruodavo „Zagse“ (civilinės padėties užrašų skyriuje) savo vedybas net porą kartų per metus, ankščiau, žinoma, vienašališkai skirdavosi, paskui pamesdavo žmonas ir su jomis sugyventus vaikus, ieškodami avantiūrų ar „naujos laimės“ kitur. Tuo, žinoma, būdavo suardomas kartais keletų šeimų gyvenimas. Padaryti tam galą, Sovietų vyriausybė neseniai ir iškėlė įdomų projektą, apsvarstytą visapusiškai spaudoje, kuriame, tarp kitko, išnagrinėjami kai kurie pakeitimai vedybų perskyrimo ir alimentų reikalu. Čia cituojame tik svarbesniuosius.

Persiskyrimo reikalu: 1. Kovoti prieš lengvabūdišką nusistatymą šeimos ir šeimos pareigų atžvilgiu, nustatoma, kad

---

*) Pasidarė įstatymu 1936.VI.28 d.

persiskyrimo registravimui turi būti asmeniškai pašaukti į civilinės padėties užrašų įstaigą abudu sutuoktiniai ir jų pasuose turi būti pažymėta apie įvykusį persiskyrimą.

II. Mokesčiai už persiskyrimų registravimą padidinami: už pirmąjį persiskyrimą — 50 rublių, antrąjį — 150, trečiąjį ir tolimesnius — 300 rublių.

Alimentų reikalu: I. Priteisiant alimentus, išieškoti vieno vaiko išlaikymui $^1/_4$ atsakovo gaunamo uždarbio, dviejų vaikų išlaikymui $^1/_3$ ir trijų ar daugiau — 50% iš atsakovo gaunamo uždarbio.

II. Padidinti baudžiamąją atsakomybę už nemokėjimą teismo atiteistų alimentų vaikui išlaikyti iki dviejų metų kalėjimo ir taip pat ieškoti išlaidas, surištas su alimentų ieškojimu.

Iš šių naujų nuostatų matyti, kad Sovietų įstatymdavėjams tikrai rūpi šeimos santykius pastatyti ant tvirtesnių, sveikesnių pagrindų. Tiesa, tie nuostatai gali formaliu atžvilgiu reikšti laipsnišką atsisakymą nuo ligšiolinių toli einančių radikalių nuostatų — šeimos teisės srityje. Tačiau, tai visiškai normalus ir suprantamas dalykas.

Jau vien reikalavimas, kad būtinai atvyktų abu persiskiriantieji į civilinės padėties užrašų įstaigą, yra svarbus žygis persiskyrimo reikalu. Atvykus abiem šalim į persiskyrimo registravimo įstaigą, dar galima kitaip santuokos santykius sutvarkyti (sutaikinti), pagaliau, kas yra itin svarbu, jei, galų gale, persiskyrimas pasirodys neišvengiamas, tai bent pametamų žmonos ir vaikų alimentacijos klausimas galės būti ten pat sutvarkytas (kod. §§ 22, 23).

Toliau mokesčių už persiskyrimų registravimą padidinimas taip pat gali pasirodyti sėkmingas suvaržymas lengvabūdiškiems persiskyrimų mėgėjams.

Jau girdėti, ypač iš Sovietų moterų pusės, pageidavimų, kad persiskyrimo klausimas spręsti būtų pavesta vien tik teismui, ir tai tik esant tam tikriems įstatymo aiškiai numatytiems pagrindams. Tuo atveju Sovietų vedybų persiskyrimo teisė būtų pertvarkyta vakarų Europos pažangiausiųjų civilinių kodeksų pavyzdžiu. Turint galvoje tą evoliucijos kelią, kurį teko Sovietų šeimos teisei pereiti, toks galimumas, žinoma, nėra išskirtas.

Kai dėl pakeitimų alimentų bylų reikalu, tai šiuo atžvilgiu, jie gali būti pavyzdžiu ir mums. Lietuvos alimentų bylų vedimas ir net sprendimų vykdymas tokiose bylose yra dažnai labai opūs klausimai. Neretai teismas atmeta ieškinius dėl alimentų vien tik dėl to, kad ieškovė — neturtinga moteris, be teisinės pagalbos nesugeba įrodyti ieškinį. Arba byloje aiškėja, kad kitas turėtų būti patrauktas atsakovu. Tada byla nutraukiama, bet ieškovei, žinoma, nelengva iškelti naują bylą. Ir, pagaliau, kai alimentai jau priteisti, būna nemaža vargų su išieškojimu.

Vertinant Sovietų naujuosius nuostatus, ypatingai pažymėtinas nuostatas dėl atskaitymo iš uždarbio % padidinimo net iki 50%, esant 3 ar daugiau vaikams. Mūsų civ. procesas, kaip žinoma, leidžia atskaityti vien tik $^{1}/_{4}$ dalį iš gaunamo uždarbio. Tam tikroms aplinkybėms esant, toks mažas % atskaitymas gali labai neigiamai atsiliepti skurstančios motinos ar vaikų interesams. Pagaliau, neabejotinos reikšmės yra padidinimas baudžiamos atsakomybės už vengimą mokėti alimentus. Vertėtų ir mums apsvarstyti, ar nereikėtų įtraukti į mūsų Baudž. Statutą atitinkamą nuostatą šiuo reikalu.

Literatūra ir šaltiniai:

1) Dr. Heinrich Freund, Das Eherecht in der U. S. S. R. (Leske - Loewenfeld, IV Band), Berlin 1932.

2) F. Volfson, Sovietų šeimos teisės pagrindiniai klausimai (rusiškai), Maskva, 1925.

3) A. Hoichbarg, Vedybų, šeimos ir globos teisė SSSR (rusiškai).

4) P. Stutschka, Straipsniai apie vedybų teisę Sovietų enciklopedijose.

5) RSFSR kodeksas, įstatymai apie vedybas, šeimą ir globą, Gosizdat. 1935, su komentarais.

A. Tamošaitis

Romos imperatoriaus Augusto Kadukiniai įstatymai.

Romos respublikos periodas tęsėsi nuo 510 iki 27 m. prieš Kr., arba nuo 244 iki 727 m. nuo Romos įsikūrimo. Per tą, palyginti, ilgą laikotarpį daug kas pasikeitė. Respublikos periodo pradžioje Roma buvo dar mažutė valstybėlė, o to periodo pabaigoje ji jau apėmė beveik visą tais laikais žinomą orbem terrarum. Vadinasi, politiškai Roma labai išaugo, bet to nuolat augančio politinio organizmo sieloje ėmė pamažu reikštis supuvimo simptomai. Laimingieji respublikos karai, per kuriuos buvo užkariaujami vis nauji turtingi kraštai, Romai suteikė daug turtų. Lobo ir puošės dideliais turtais Roma, bet nemažiau lobo ir jos gyventojai romėnai. Tačiau turtas nevisada padaro laimingą tautą. Dideli turtai išugdo prabangą, o prabanga dažnai virsta tautos dorovės nuodais: visi nori tik lėbauti, o niekas nenori atlikti savo pareigų. Toks reiškinys labai ryškiai apsireiškė Romos respublikos periodo pabaigoje. Moralinė dekadencija ypač palietė šeimą. Küblerio žodžiais kalbant, štai koks vaizdas susidarė: „...santuokos sunaikinimas, persiskyrimai — kasdienis reiškinys. Moterys nenorėjo gimdyti vaikų, nes jos bijojo neštumo apsunkinimų ir nenorėjo prarasti gražių kūno linijų; vyrai nevedė dėl to, kad nenorėjo prarasti savo laisvės santykiauti su kitomis moterimis“[1]). Žinoma, tokia padėtis varė baimės romėnams, matantiems ne tik tos dienos, bet ir ateities reikalus. Jie ėmė skatinti įstatymų leidėją imtis reikalingų priemonių, kad romėnų tauta išvengtų jos žuvimo katastrofos, kuri pamažu, bet drąsiais žingsniais kasdien artinosi. Baimė artėjančios katastrofos, žinoma, buvo viena iš daugelio priežasčių, dėl kurių respublikinė santvarka 27 metais prieš Kr. buvo pakeista nauja santvarka, pavadinta principato santvarka.

Nors principato santvarka buvo diarchinė santvarka (valdžia padalyta tarp senato ir princepso), nors Augusto, pirmojo princepso, laikais dar pati tauta balsuodavo jai pasiūlytus įstatymų projektus, nors pats princepsas magistratų eilėje buvo

---

[1]) B. Kübler, *Geschichte des Römischen Rechts*, 1925 m. 238 p.

dar tik primus inter pares, bet vis dėlto principsas jau buvo dictator perpetuus, kurio niekas legališkai negalėjo nuversti ir dėl to jo žodis buvo viską lemiąs žodis. Turėdamas tokią galią ir patarėjų patariamas, Augustas pamėgino įstatymais gydyti užnuodytą romėnų tautos sielą.

Čia aš visai nesiimu analizuoti ir vertinti visų Augusto įstatyminių reformų. Aš paliesiu tik du Augusto įstatymus, būtent: 1) *lex Julia de maritandis ordinibus* ir 2) *lex Papia Poppaea,* kuriuodu ir romėnų teisės šaltiniai, ir šių laikų romanistai paprastai vadina kadukiniais įstatymais. Mano pasirinktoji šiam rašiniui tema man atrodo yra aktuali ne vien dėl to, kad ir pas mus nuolat tenka girdėti balsų, šaukiančių į kovą su viengungiais ir bevaikiais, bet ypač dėl to, kad naujausi kadukinių įstatymų tyrinėjimai juos nušvietė nauja šviesa, kurios senesniuose romėnų teisės veikaluose nerandame. Kadangi kadukiniai įstatymai paveldėjimo teisę panaudojo priemone kitiems, paveldėjimo pagrindui ir jo principams svetimiems, tikslams siekti, tai jie gerokai supainiojo darnią ir gražiai basirutuliojančią romėnų paveldėjimo teisės sistemą.

Šiuo rašiniu aš noriu padėti suprasti kadukinius įstatymus.

1. Kadukinių įstatymų išleidimas. *Lex Julia de maritandis ordinibus* buvo išleistas 18 metais prieš Kr., bet dėl didelio gyventojų pasipriešinimo iš karto negalėjo to įstatymo pritaikyti: iš pradžios to įstatymo veikimas buvo atidėtas trejiems metams, paskui antrą kartą buvo atidėtas dar dvejiems metams. Matyti, tų laikų romėnams šis įstatymas atrodė perdaug griežtas. Antrasis įstatymas, pavadintas *lex Papia Poppaea,* buvo išleistas 9 metais po Kr. Istorikų ir teisininkų šis įstatymas yra laikomas pirmojo įstatymo švelninančiu papildiniu, kuris vaizduoja gyventojų kovos su įstatymų leidėju rezultatą. Kadangi antrasis įstatymas yra tik pirmojo įstatymo papildinys ir kadangi dėl to abudu kartu sudaro, lyg vienetą, tai paprastai ir kalbama apie tuodu įstatymus drauge.

2. Testamenti factio. Abiejų įstatymų sankcijos lietė testamentinį paveldėjimą universaliu ir singuliariu pagrindu, romėniškai tariant, juodu palietė *testamenti factio passiva. Testamenti factio* sudaro dalį labai plataus turinio Romos piliečių *(Quirites)* privatinės teisės, pavadintos *jus commercii,* arba trumpai *commercium. Testamenti factio activa* yra teisė

pasiskirti testamentu sau įpėdinį, o *testamenti factio passiva* yra teisė testamentu paveldėti.

Kurias kvalifikacijas turėdavo turėti testamentiniai įpėdiniai prieš paskelbsiant kadukinius įstatymus? Bendrąja taisykle buvo reikalaujama, kad testamentiniai įpėdiniai turėtų *commercium*, o tai turėjo piliečiai ir latinai (*latini veteres, prisci*, su kuriais vėliau buvo sulyginti *latini coloniarii*); neformališkai išvaduoti vergai, kuriuos romėnai vadino *latini Juniani*, galėdavo paveldėti testamentu tik tam tikra sąlyga[2]). Peregrinai tos teisės, pasak Ulpiano, visai neturėję[3]). Paveldėti testamentu taip pat negalėjo *personae intestabiles* dėl to, kad testamentas yra aktas, kuris sudaromas dalyvaujant liūdytojams, o tokiais aktais pasinaudoti negalėjo tie asmenys, kurie neatliko liudytojo pareigų ir dėl to buvo paskelbti *intestabiles*. Įpėdiniais galima buvo skirti savo ir svetimus vergus[4]). Šis dalykas neatrodo keistas, kai atsimeni, kad, paskiriant savo vergą įpėdiniu, jį būtinai reikėdavo išvaduoti, kad, paskiriant įpėdiniu svetimą vergą, netiesiogiai būdavo paskiriamas įpėdiniu to vergo ponas ir kad vergai buvo *heredes necessarii*, kurie negalėjo atsisakyti priimti palikimą, o tai dažnai testatoriui būdavo svarbu, nes įpėdiniui būdavo uždedamos prievolės *sacra*. Pasak Gajaus, testamentu negalima buvę skirti įpėdiniais *personae incertae*[5]), kuriais senoji teisė laikė juridinius asmenis[6]) ir *postumi* (individai, kurie testamento sudarymo metu dar nebu-

---

[2]) Ulpianus, *Reg.*, XXII, 3: *Latinus Junianus si quidem mortis testatoris tempore vel intra diem cretionis civis Romanus sit, heres esse potest.*

[3]) Ulpianus, *Reg.*, XXII, 2: *Dediticiorum numero heres institui non potest quia peregrinus est, cum quo testamenti factio non est.*

[4]) Ulpianus, *Reg.*, XXII, 7: *Servos heredes instituere possumus: nostros cum libertate, alienos sine libertate.*

[5]) Gajus, *Institutiones*, II, 238: *Incertae personae legatum inutiliter relinquuntur. Incerta autem videtur persona quam per incertam opinionem animo suo testator subjicit, velut cum ita legatum sit: qui primus ad funus meum venerit, ei heres meus X milia dato.*

[6]) Ulpianus, *Reg.*, XXII, 5: *Nec municipia nec municipes heredes institui possunt, quoniam incertum corpus est;* ten pat 6: *Deos heredes instituere non possumus praeter eos, quos senatus consulto constitutionibusve principum instituere concessum est.*

vo gimę[7]). Naujasnėji teisė, kaip matyti iš išnašose nurodytų Gajaus ir Ulpiano tekstų, tuos aprėžimus sušvelnino. Iš Gajaus nurodymo, kad įpėdiniu negalima buvo skirti *postumum alienum*, reikia padaryti išvadą, kad *postumus suus* galėjo būti paskirtas testamentiniu įpėdiniu. Ulpianas jau nurodo juridinius asmenis, kuriems senato nutarimų ir imperatorių konstitucijų (vadinasi, naujasnėsės teisės) buvo pripažinta *testamenti factio passiva*. Pagaliau 169 metais prieš Kr. *lex Voconia* pirmosios klasės piliečiams, turintiems turto daugiau kaip šimtą tūkstančių sestercijų, draudė testamentu įpėdiniais skirti moteris. Išskiriant čia nurodytas išimtis, visi kiti Romos gyventojai turėjo *testamenti factio passiva*. Visą iki šiol nurodytą tvarką reguliavo vadinamoji *jus antiquum*. Imperatorius Augustas, norėdamas paskatinti romėnus tuoktis ir turėti vaikų, o tuo būdu padidinti romėnų prieauglių, jau aukščiau nurodytais dviem kadukiniais įstatymais pareikalavo, kad testamentiniai įpėdiniai ir legatų gavėjai, be jau nurodytos bendrosios *testamenti factio passiva*, turėtų dar specialias kvalifikacijas, būtent: *jus capiendi heriditates legataque*. Šią teisę čia trumpai vadinsime *jus capiendi*. Be to, tais pačiais įstatymais Augustas susituokusiems ir turintiems vaikų asmenims suteikė tam tikrų privilegijų, kurios bus toliau nurodytos.

3. Jus capiendi. *Jus capiendi* skyrėsi nuo bendrosios *testamenti factio* ne tik turinio atžvilgiu, bet ir atžvilgiu momento, kada reikalaujamos kvalifikacijos turėdavo būti. *Testamenti factio* reikėdavo turėti testamento sudarymo momentu, o *jus capiendi* — palikimo atsiradimo momentu; kartais, kaip matysime toliau, dar būdavo duodamas tam tikras laikas šioms kvalifikacijoms įgyti.

Lex Julia de maritandis ordinibus pareikalavo, kad vyrai nuo 25 iki 60 metų amžiaus, o moterys nuo 20 iki 50 metų amžiaus gyventų santuokoje. Visi to amžiaus vyrai ir moterys, jei jie nebuvo susituokę, buvo laikomi *caelibes*. *Caelebs*, to įstatymo akimis žiūrint, buvo ne tik tas asmuo, kuris iš viso dar nebuvo susituokęs, bet ir tas asmuo, kuris buvo susituokęs, bet palikimo jo naudai atsiradimo momentu jau nebegyveno santuokoje; vadinasi, našlys ir persiskyrusis (paprastai vadina-

[7]) Gajus, *Institutiones*, II, 242: *Ac ne heres quidem potest institui postumus alienus; est enim incerta persona.*

mas gyvanašliu). Be to, *caelebs* buvo ir tas asmuo, kuris gyveno uždraustoje, neteisėtoje santuokoje[8]). *Caelibes* negalėdavo gauti jiems testamentu paskirtų palikimo dalių nei įpėdinio, nei legato gavėjo titulu, nes jie neturėjo *jus capiendi*, nors *testamenti factio* ir būtų turėję.

Lex Papia Poppaea pareikalavo dar, kad norintieji *capere hereditates legataque* nebūtų *orbi*, bevaikiai. *Orbus*, šio įstatymo akimis žiūrint, buvo tas, kuris, gyvendamas teisėtoje santuokoje, neturėjo teisėtų vaikų. *Lex Julia*, kaip matėme, į tai nekreipė dėmesio, o *lex Papia Poppaea* įtraukė *orbes* į tą kategoriją testamentinių įpėdinių ir legatų gavėjų, kuriems buvo aprėžta *jus capiendi*, nes jie galėjo gauti tik pusę to, ką jie būtų gavę, jeigu nebūtų *orbi*. Jei įpėdiniu arba legato gavėju skiriamas vyras, tai jam užteko turėti bent vieną teisėtą vaiką[9]). Vaikas turėjo turėti tokias kvalifikacijas, kurios buvo reikalingos *bonorum possesionem unde liberi* gauti[10]). Iki 62 metų po Kr. vaikas galėjo būti ir įsūnytas, bet 62 metų vienas senato nutarimas įsūnyto vaiko nepripažino tinkamu tam, kad įsūnytojas galėtų tuo įgyti *patris* kvalifikacijas. Tai buvo padaryta, matyti, dėl to, kad adopcija nebūtų naudojama kadukiniams įstatymams apeiti. Išleidus čia nurodytą Nerono laikų senato nutarimą, *patris* kvalifikacijos, drauge ir *jus capiendi*, turėjo tik tie vyrai, kurie turėjo bent vieną teisėtą vaiką, arba bent anūką, gimusį iš sūnaus, o ne dukters, santuokos, bet ir tai tik ta sąlyga, jei sūnus jau yra miręs[11]).

---

[8]) Ulpianus, *Reg.* XIII, 1: *Lege Julia prohibentur uxores ducere senatores quidem liberique eorum libertinas et quae ipsae quarumve pater materve artem ludicram fecerit, item corpore quaestum facientem.* 2: *Ceteri autem ingenui prohibentur ducere lenam et a lenone lenave manumissam, et in adulterio deprehensam, et judicio publico damnatam, et quae artem ludicram fecerit: adjicit Mauricianus et a senatu damnatam.*

[9]) *D.*, 50, 16, *De Verborum Significatione*, 148: *Non est sine liberis, cui vel unus filius unave filia est: haec enim enuntiatio „habet liberos, non habet liberos" semper plurativo numero profertur, sicut et pugillares et codicilli.*

[10]) *Bonorum possessio unde liberi* yra pretorinės teisės pripažinta įpėdinystė, teikiama visiems palikėjo vaikams, visai nepaisant ar tie vaikai buvo palikėjo valdžioje *(heredes sui)*, ar iš tos valdžios jau yra išėję, emancijuoti vaikai, kurie senąja XII Lent. teise negalėjo paveldėti.

[11]) *Fragmenta Vaticana*, 195: *Item. Ex filia nepotes non prodesse... ad caducorum vindicationem palam est.*

Nors Ulpiano *Regulae* antraštė *De caelibe, orbo et patre solitario* nuo *caelebs* ir *orbus* atskiria *patrem solitarium*, kuriuo mūsiškai reikėtų vadinti našlį ir persiskyrusį tėvą, turintį vaikų, vis dėlto mes, nerasdami tekste jokių šiuo klausimu paaiškinimų, negalime tiksliai nustatyti, ar *pater solitarius* kadukinių įstatymų buvo traktuojamas lygiai su *orbus*, ar jo padėtis *juris capiendi* atžvilgiu buvo kiek geresnė.

4. Personae exceptae. Kadukiniai įstatymai, bausdami *caelibes, orbos* ir *patres solitarios*, tam tikroms asmenų grupėms suteikė vadinamąją *jus solidi capiendi*, arba *solidi capacitatem*, t. y. teisę be jokių aprėžimų gauti visą jiems paskirtą dalį įpėdinystės arba legato pagrindu.

a) Dėl amžiaus *solidi capacitas* buvo suteikta visiems vyrams, nesuėjusiems 25 metų amžiaus ir suėjusiems 60 metų amžiaus, ir visoms moterims, nesuėjusioms 20 metų amžiaus ir suėjusioms 50 metų amžiaus. 25 metai vyrų ir 20 metų moterų kadukinių įstatymų buvo aiškiai užfiksuota amžiaus riba, kurią peržengiant *lex Julia de maritandis ordinibus* reikalavo būtinai susituokti, o *lex Papia Poppaea* reikalavo dar turėti teisėtų vaikų. Čia glūdi aiškus įstatymų nesuderinimas, nes vos tik susituokiant dar negalima turėti iš tos santuokos gimusių vaikų, kurie gali gimti tik vėliau. Tad *senatus consultum Tertullianum legis Papiae Poppaeae* čia nurodytą reikalavimą laiko tuščiausiu dalyku, nes šis įstatymas verčia turėti teisėtų vaikų anksčiau, negu *lex Julia* susituokti[12]). Čia nurodytas įstatymų nenuoseklus reikalavimas Septimo Severo gadynėje (193—211 po Kr.) buvo panaikintas, bet kuriuo būdu buvo tai padaryta, tikrai nėra žinoma. Vyrų 60 metų ir moterų 50 metų amžiaus riba kadukinių įstatymų buvo užfiksuota, matyti, dėl to, kad, romėnų nuomone, jau nebereikia turėti vilties, jog tokio amžiaus asmenys dar galėtų gimdyti vaikų. Žinoma, Romoje, kaip ir kitur, pasitaikydavo, kad ir tokio amžiaus sulaukę asmenys dar gimdydavo vaikų, bet tai pasitaikydavo, matyti, gana retai. Šitokių retų, gal net išimtinų, atsitikimų Augustas nenorėjo laikyti užtektinu pagrindu bendrajai taisyklei pagrįsti. Čia nurodyto amžiaus asmenims teikiamoji privilegi-

---

[12]) *S. c. Tertull.*, 4: *Nonne vanissimas Papias leges, quae ante liberos suscipi cogunt quam Juliae matrimonium contrahi?*

ja, įtraukiant juos į sąrašą *personae exceptae*, žinoma, turėjo būti tik laikinė ta prasme, kad ji buvo taikoma praeičiai, bet ne ateičiai. Kadukiniai įstatymai, teikdami šią privilegiją, turėjo galvoje tik tuos 60 arba 50 metų amžiaus sulaukusius asmenis, kuriuos tokioje padėtyje užtiko, bet ne tuos, kurie vėliau tokioje padėtyje galėtų atsidurti, gal net tyčiai nesituokdami ir nesistengdami turėti vaikų, kitaip sakant, tyčiai apeidami įstatymų reikalavimus. Tačiau reikia manyti, kad patys kadukiniai įstatymai čia vos nurodyto dėsnio nebuvo aiškiai pabrėžę, nes kiek vėliau išleistas interpretacinio pobūdžio *senatus consultum Pernicianum*[13]) nustatė, kad tie asmenys, vyrai ir moterys, kurie prieš sueinant jiems 60 arba 50 metų nebus įvykdę kadukinių įstatymų reikalavimų, visam laikui bus paliesti įstatymų sankcijos, nors jie ir būtų sulaukę tokio amžiaus, kada iš jų santuokos jau nebegalėtų gimti vaikų. Vadinasi, perdaug vėlyvo amžiaus santuoka nebepakeičia susituokėlių kadukinių įstatymų reikalaujamos teisinės padėties ir nesuteikia jiems *jus capiendi*. Iš *sen. cons. Pernicianum* nustatytos taisyklės vėliau kitu senato nutarimu — *sen cons. Claudianum* — buvo padaryta išimtis vyrams, sulaukusiems 60 metų amžiaus, bet vedusiems moteris, dar nesulaukusias 50 metų amžiaus. Šitokie vyrai senato nutarimu buvo laikomi susituokusiais dar nesuėjus jiems 60 metų[14]). Deja, ši išimtis, kaip matyti iš to paties Ulpiano teksto[15]), nebuvo taikoma moterims.

b) Dėl kraujo giminystės tarp testatoriaus ir įpėdinio bei legato gavėjo *solidi capacitas* buvo pripažinta visiems testatoriaus kognatams iki šešto laipsnio ir net iki septinto laipsnio

---

[13]) Kai kas šį senato nutarimą vadina *sen. cons. Persicianum* dėl to, kad 34 m. po Kr. buvo konsulas Persicius, o jokio konsulo, kuris būtų buvęs vadinamas Pernicius nebuvo. Bet aš čia, nesileisdamas į ginčą apie senato nutarimo pavadinimą, šį nutarimą vadinu *sen. cons. Pernicianum* tik dėl to, kad taip jį vadina Ulpiano *Regulae* rankraštis.

[14]) Ulpianus, *Reg.*, XVI, 3, *in fine: Sed Claudiano senatus consulto major sexagenario si minorem quinquagenaria duxerit, perinde habebitur, ac si minor sexaginta annorum duxsisset uxorem.*

[15]) Ulpianus, *Reg.*, XVI, 4: *Quod si major quinquagenaria minori sexagenario nupserit, impar matrimonium appellatur et senatus consulto Calvisiano jubetur non proficere ad capiendas hereditates et legata et dotes. Itaque mortua muliere dos caduca erit.*

tais atvejais, kada testatorius ir įpėdinis arba legato gavėjas buvo iš puspusbrolio ir puspuseserės[16]) gimę vaikai *(sobrino sobrinave nati)*. Čia yra labai ryškiai pasireiškusi pretorinės teisės įtaka ne tik tuo, kad pripažįstama kraujo giminystė, ko senoji romėnų teisė visai nepripažino, bet ir tuo, kad kaip tik tų pačių laipsnių kraujo giminėms pretorius suteikė *bonorum possesionem ab intestato*. Be čia nurodytų kognatų, pasak *Fragmenta Vaticana* 216—217, *jus capiendi* dar turėję šie asmenys: 1) visi aukščiau nurodytų kognatų valdžioje esantieji asmenys, 2) tų kognatų sutuoktiniai, 3) kognatai tų asmenų, kurie buvo testatoriaus valdžioje, ir 4) jei testatorius buvo vedęs, tai jo žmonos kognatai, o jei testatorius buvo ištekėjusi moteris, tai jos vyro kognatai. Žinoma, visais čia nurodytais atvejais tie kognatai turėjo būti ne tolesni, kaip šeštojo laipsnio.

c) *Lex Papia Poppaea jus capiendi* pripažino svainiams, būtent: kada nors buvusiems vyrui, žmonai, žentui, marčiai, uošviui ir uošvei[17]), taip pat ši teisė buvo pripažinta patėviui, pamotei, posūniui bei podūkrai bei jų valdžioje esantiems arba su jais susituokusiems, arba kadaise buvusiems toje padėtyje[18]).

d) *Lex Julia* našlei teikė išimtį per vienerius metus po vyro mirties, o persiskyrusiai moteriai — per šešis mėnesius po persiskyrimo. *Lex Papia Poppaea* tą laiką gerokai prailgino, būtent: našlei davė dvejus metus, o persiskyrusiai — vienus metus ir šešis mėnesius[19]).

5. J u s a n t i q u u m. Aukščiau nurodytos keturios testatoriaus artimųjų asmenų grupės apėmė visus tuos asmenis, kuriuos kadukiniai įstatymai vadino *personae exceptae*. Visi tie asmenys, kaip jau aukščiau nurodyta, turėjo *solidi capacita-*

---

[16]) Terminai paimti iš K. Šalkauskio *Civiliniai Įstatymai.*

[17]) *Fragm. Vat.*, 218: *Item Lege autem Papia ii adfines excipiuntur, qui vir et uxor et gener et nurus et socer et socrus umquam fuerunt.*

[18]) *Fragm. Vat.*, *219: Item vitricus noverca privignus privigna vel ipsorum vel eorum qui in eorum potestate matrimoniove sunt quive fuerunt.*

[19]) Ulpianus, *Reg.*, XIV, *De poena legis Juliae*, 1: *Feminis lex Julia a morte viri anni tribuit vacationem, a divortio sex mensum, lex autem Papia a morte viri biennii, o repudio anni et sex mensum.*

tem, arba *jus capiendi*, mūsiškai sakant, jie galėjo gauti tas palikimo dalis, kurias jiems testatorius užrašė, bet nieko daugiau. Daug geresnė šiuo atžvilgiu teisinė padėtis buvo pačių artimiausiųjų tiesiosios linijos testatoriaus giminių, būtent: testatoriaus ascendentų ir descendentų iki trečiojo laipsnio. Jų teisių kadukiniai įstatymai visai nepalietė, kitaip sakant, jiems buvo paliktos tos teisės, kurias jie turėjo seniau, dar prieš išleisiant kadukinius įstatymus. Tas seniau turėtąsias teises Romos teisininkai paprastai vadino *jus antiquum*[20]). *Jus antiquum* jos turėtojams suteikė teisę ne tik jiems paskirtas dalis *capere*, bet ir tas dalis, kurios tuo pačiu testamentu paskirtos įpėdiniams, atsisakiusiems nuo savo dalių arba negalintiems tų dalių priimti, sakysime, mirusiems įpėdiniams *(quasi caduca)*. Visa tai *jus antiquum* turintieji asmenys įgydavo *juris adcrescendi* (dalių padidėjimo) pagrindu. Be to, *juris antiqui* turėtojams tekdavo ir tie legatai, kuriais būdavo apsunkintos jų pačių dalys, bet kurių legatų gavėjai nepareikalaudavo. Dalių padidėjimas buvo pagrįstas ne testatoriaus valia, bet ta romėnų teisės taisykle, kuria *nemo partim testatus partim intestatus decedere potest*. Ši taisyklė pašalindavo įstatyminių įpėdinių konkurenciją, daromą testamentiniams įpėdiniams. Iš aukščiau nurodytos taisyklės Romos teisininkas Celsus padarė visai teisingą išvadą tvirtindamas, kad kiekvienas testamentinis įpėdinis, nors jis būtų paskirtas ir pačiai mažiausiai palikimo dalelytei paveldėti, eventuališkai yra skiriamas visam palikimui paveldėti[21]. Dalių padidėjimas vyksta savaime, visai nepaisant įpėdinio valios ir noro: *portio portioni adcrescit*, sako Julianas ir Paulius. Nors dalies padidėjimas vyksta nepaisant įpėdinio valios ir noro, vis dėlto tas padidėjimas yra didelė testamentinio įpėdinio privilegija, bet tik ta prasme, kad dalies padėjimas įvyksta *sine onere* (be

---

[20]) Ulpianus, *Reg.*, XVIII, *Qui habent jus antiquum in caducis*, 1: *Item liberis et parentibus testatoris usque ad tertium gradum lex Papia jus antiquum dedit, ut heredibus illis institutis, quod quis ex eo testamento non capit, ad hos partineat aut totum aut ex parte, prout pertinere possit.*

[21]) *D.*, 32, 80, *Celsus libro trigesimo quinto digestorum: Conjunctim heredes institui aut conjunctim legari hoc est: totam hereditatem et tota legata singulis esse, partes autem concursu fieri.*

apsunkinimo), tai yra įpėdiniui nepereina prievolė duoti legatus ir fideikomisus, sunkinusius prisijungusią palikimo dalį.

6. Jus caduca vindicandi. Kadukiniai įstatymai, bausdami *cealibes, orbos* ir *patres solitarios,* teikė tam tikrų malonių tėvams *(patres).* Tėvais kadukiniai įstatymai laikė tuos testamentinius įpėdinius, kurie turėjo vaikų. Kadukiniai įstatymai nereikalavo, kad tėvas turėtų daug vaikų; pasak Gajaus[22]), užtekdavę turėti bent vieną vaiką. Tačiau vaikas turėdavo turėti tas kvalifikacijas, kurios jam leisdavo gauti *bonorum possessionem unde liberi;* gi tas kvalifikacijas, kaip žinome, pretorius pripažino tik *heredibus suis* ir emancipuotiems vaikams. Kadangi *honorum possessionem unde liberi* pretorine teise galėdavo gauti ne tik tikrieji (kraujo) vaikai, bet ir įsūniai, tai romėnams iš pradžios būdavo lengva apeiti kadukinius įstatymus, pasinaudojant įsūnijimo institutu. Įstatymų leidėjas buvo priverstas išleisti naują įstatymą, kuriuo įsūnio turėjimas nebeteikė *patris* kvalifikacijų ir teisių. Tačiau ne kiekvienas teisėtas vaikas arba anūkas atitiko reikalaujamas sąlygas, sakysime, palikimo atsiradimo momentu jau miręs vaikas arba anūkas nebeteikė tėvui arba seneliui *jus caduca vindicandi.*

Tėvams teikiamąją malonę sudarė šios dvi teisės: *jus capiendi* ir *jus caduca vindicandi,* arba *caducorum vindicatio. Jus capiendi,* kaip jau aukščiau matėme, tėvams suteikė teisę be jokių aprėžimų gauti jiems asmeniškai paskirtas palikimo dalis. Be to, tėvai, turėdami *jus caduca vindicandi,* galėjo reikallauti, kad jiems atiduotų ir tas palikimo dalis, kurios tuo pačiu testamentu buvo paskirtos asmenims, negalintiems paveldėti dėl kadukinių įstatymo uždraudimo *(caelibes,* iš dalies *orbi* ir *patres solitarii).* Šios dalys vadinamos kadukinėmis dalimis dėl to, kad jų paskyrimas negaliojo tik dėl kadukinių įstatymų uždraudimo, nors senąja teise jų paskyrimas ir buvo visiškai teisėtas. *Jus caduca vindicandi,* arba *caducorum vindicatio* skyrėsi nuo *jus adcrescendi* savo pagrindu, sąlygomis ir padariniais. *Jus adcrescendi* nebuvo kažkokia privilegija, teikiama tam tikram asmeniui, tuo tarpu *jus caduca vindicandi* buvo privilegija teikiama tik *patribus. Jus adcrescendi*

---

[22]) *D.,* **50, 16, 148,** ***Gajus libro octavo ad legem Juliam et Papiam.***

buvo duodama įpėdiniui be jokio jo prašymo ir net prieš jo norą ir valią, tuo tarpu *jus caduca vindicandi* buvo duodama tik įpėdiniui arba legato gavėjui prašant. *Jus adcrescendi* įvykdavo *sine onere,* tuo tarpu *jus caduca vindicandi* — tik *cum onere,* tai yra su apsunkinimais, kurie sunkino kadukines dalis.

Kadukiniai įstatymai skyrė įpėdinius tėvus *(heredes patres)* nuo legato gavėjų tėvų *(legatarii patres).* Jei tuo pačiu testamentu buvo paskirtas įpėdiniu vienas tėvas, o antras tėvas buvo paskirtas legato gavėju, tai kadukines palikimo dalis gauti turėjo pirmenybę įpėdinis tėvas. Tokia buvo bendroji taisyklė, iš kurios buvo padaryta išimtis, būtent: jei legatas buvo paskirtas *conjunctim* (drauge) dviem asmenims, iš kurių vienas neturėjo kadukinių įstatymų reikalaujamų kvalifikacijų, o antrasis buvo *legatarius pater,* tai pastarasis galėjo to legato atžvilgiu nukonkuruoti ne tik visus kitus tuo pačiu testamentu paskirtus legato gavėjus, bet ir visus įpėdinius; taip pat *heres peter,* paskirtas įpėdiniu bet kuriai palikimo daliai *conjunctim* su kitu įpėdiniu, kuris kadukiniais įstatymais negalėjo paveldėti ir kurio dėl tos priežasties dalis buvo *pars caduca,* turėjo pirmenybę prieš visus kitus tuo pačiu testamentu paskirtus įpėdinius tėvus.

Čia pat pažymėtina, kad aukščiau vartojamas terminas tėvai reiškia tik tėvus vyrus, bet ne motinas, kurias kartais tas terminas taip pat apima. Motina *(mater)* neturėjo *jus caduca vindicandi.* Tiesa, motinoms, kurioms romėnų teisė aplamai nebuvo palanki, buvo teikiamos tam tikros malonės globos, testamentų darymo ir paveldėjimo srityse, bet tik turinčioms *jus liberorum*[23]). Motina, turėdama *jus liberorum* galėjo be jokių aprėžimų paveldėti jai pačiai paskirtąją palikimo dalį, bet ši teisė neleido jai gauti kitų įpėdinių kadukinių dalių.

Jei atsirasdavo kadukinių dalių, o neatsirasdavo asmenų, turinčių teises tas dalis *vindicare,* tai tas dalis gaudavo *aerarium* (valstybės iždas), kurį vėliau pamažu pakeitė *fiscus principis* (imperatoriaus privatinis iždas).

---

[23]) *Jus liberorum* turėjo tik tos moterys, kurios turėjo bent tris ai keturis teisėtus vaikus: bent tris teisėtus vaikus turėjo turėti laisvoji iš gimimo moteris *(ingenua),* o bent keturis — buvusi vergė *(lipertina, liberta).*

7. Vyro ir žmonos tarpusavio paveldėjimas. Kadukiniai įstatymai taip pat palietė ir tarpusavį vyro ir žmonos paveldėjimą. Kaip jau aukščiau buvo nurodyta, šie įstatymai palietė tik testamentinį, bet ne įstatyminį paveldėjimą, kurį tvarkė bendrosios teisės taisyklės. Mirus vyrui arba žmonai, našlys-lė galėjo testamentu paveldėti vieną mirusio sutuoktinio palikimo dešimtadalį nuosavybėn ir vieną trečiadalį naudotis *(ususfructus)*. Visą tai galėjo paveldėti *matrimonii nomine* (dėl pačios santuokos). Tiesa, tas trečiadalis galėjo virsti nuosavybe, bet tik ta sąlyga, jei našlys-lė turės vaikų. Be to, našlė galėjo gauti dar savo įneštą kraitį *(dos)*, jei jos velionis vyras tą kraitį jai užrašė legatu[24]). Žinoma, našlė savo kraičiui atsiimti galėjo pasinaudoti ir bendrosios teisės jai suteikta *actio rei uxoriae*, jei tik ši priemonė našlei atrodė tikslesnė už legatą[25]).

Visą aukščiau nurodytą palikimo kvantumą našlys-lė galėjo gauti dėl paprasto santuokos fakto *(matrimonii nomine)*. Tačiau tas kvantumas galėjo dar padidėti pareinamai nuo to, kiek palikėjo mirties momentu našlys-lė turėjo vaikų, kad ir iš kitos santuokos gimusių, bet dar gyvenančių. Kiekvienas iš kitos našlio-lės santuokos gimęs ir dar gyvas vaikas našliui-lei teikė teisę, be aukščiau nurodytos dalies, paveldėti dar po vieną dešimtadalį savo sutuoktinio palikimo[26]). Jei vaikas buvo gimęs iš palikėjo santuokos su našliu-le, tai užteko, kad tas vaikas būtų sulaukęs krikštynų *(nominum dies)*[27]), nors palikimo atsiradimo metu ir būtų jau miręs.

---

[24]) Ulpianus, *Reg.*, XV., 1: *Vir et uxot inter se matrimonii nomine decimam capere possunt... 3: Praeter decimam etiam usumfructum tertiae partis bonorum ejus capere possunt, et quandoque liberos habuerint, ejusdem partis proprietatem; hoc amplius mulier, praeter decimam, dotem potest legatam sibi.* Dėl tos priežasties kadukinių įstatymų nuostatus, liečiančius vyro ir žmonos tarpusavio testamentinį paveldėjimą, paprastai vadina *leges decimariae.*

[25]) Žiūr. Girard, *Romėnų teisė*, III t., 215 ir t. pp.

[26]) Ulpianus, *Reg.*, XV, 1: *...quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, praeter decimam, quam matrimonii nomine capiunt, totidem decimas pro numero liberorum accipiunt.*

[27]) Ulpianus, *Reg.*, XV, 2: *Item communis filius filiave post nominum diem amissus amissave unam decimam adicit; duo autem post nomi-*

Pagaliau, to paties Ulpino tvirtinimu[28]), tam tikrais atvejais susituokėliai turėję *liberam testamenti factionem* (laisvai viską tarpusavyje disponuoti testamentu). Štai tie atvejai: a) kada paveldėjimo momentu buvo gyvas vaikas, gimęs iš palikėjo ir paveldinčio našlio-lės, nepaisant vaiko amžiaus; b) kada vaikas jau buvo miręs, bet miręs sulaukęs 14 metų amžiaus, jei tai buvo sūnus, arba 12 metų amžiaus, jei tai buvo duktė; c) kada vaikai nebuvo sulaukę punkte b nurodyto amžiaus, tada buvo reikalaujama, kad būtų mažiausiai du vaikai, nors mirę, bet mirę sulaukę 3 metų amžiaus; d) kada buvo trys vaikai, kad ir jau mirę, bet mirę jau po *nominum dies;* e) kada buvo tik vienas vaikas, kuris jau buvo miręs, nepaisant kokio amžiaus jis mirė, tada to vaiko tėvas arba motina turėjo tik laikinę — 18 mėnesių — *solidi capacitatem* ir per tą laiką galėjo atlikti kitus kadukinių įstatymų reikalavimus, kad galėtų visą palikimą paveldėti, ir f) kada našlė moteris per pirmuosius dešimt savo našlavimo mėnesių pagimdė vaiką, prigyventą su savo buvusiu vyru.

8. Kitos tėvų privilegijos. Be aukščiau nurodytos tėvų privilegijos *jus caduca vindicandi,* kuri lietė tik testamenentinio paveldėjimo teises, kadukiniai įstatymai susituokusiems ir turintiems vaikų asmenims teikė dar kaikurių kitų privilegijų. Renkant magistratus, jei kandidatai gaudavo po lygiai balsų, tai pirmenybę turėdavo susituokęs kandidatas prieš nesusituokusį ir našlį, o turįs vaikų kandidatas — prieš bevaikį. Jei, sakysime, iš dviejų konsulų vienas buvo susituokęs, o antras ne, tai, žymint įstatymo datą ir pavadinimą, susituokusiojo vardas visada būdavo rašomas pirmiau už nesusituokusiojo vardą, o

---

num diem amissi duas decimas adiciunt. Nominum dies, mūsiškai sakant, yra krikštynos, kurios Romoje įvykdavo aštuntą arba devintą dieną po gimimo: mergaitės *nominum dies* būdavo atliekama aštuntą dieną po gimimo, o berniuko — devintą dieną.

[28]) Ulpianus, *Reg.*, XVI, la: *Libera inter eos testamenti factio est, si jus liberorum a principe impetraverint, aut si filium filiamve communem habeant, aut XIV annorum filium vel filiam XII amiserint; vel si duos trimos vel tres post nonam diem amiserint; ut intra annum tamen et sex menses etiam unus cujuscumque aetatis impubes amissus solidi capiendi jus praestet. Item si post mortem viri intra decem menses uxor eo pepererit, solidum ex bonis ejus capit.*

turinčiojo vaikų — už jų neturinčiojo. Romos magistratūroms užimti buvo reikalaujamas tam tikras laiko stažas. Kadukiniai įstatymai tą laiko stažą sutrumpindavo tėvams ta prasme, kad turinčiam vieną vaiką reikalaujamas stažas buvo trumpinamas vienais metais, turinčiam du vaikus — dvejais metais ir t. t. Tėvas, kuris turėjo bent tris - penkis vaikus (jei gyveno Romoje, tai užteko trijų vaikų; Italijoj — keturių; provincijoj — penkių), galėjo būti atleistas nuo mokesčių ir kitų viešųjų pareigų. Kaip jau aukščiau buvo paminėta, moteris, turinti *jus liberorum,* išsivaduodavo iš globos. Išvaduotas vergas, turėdamas du vaikus pasidarydavo laisvas nuo prievolės patarnauti savo patronui *(operae).* Pagaliau, išvaduotas vergas, turėdamas bent tris vaikus ir bent šimtą tūkstančių sestercijų vertės turtą, turėjo laisvę disponuoti savo turtu mirties atveju, nes jo patronas dėl tos priežasties prarasdavo savo išimtinę teisę paveldėti savo buvusį vergą.

9. Kadukinių įstatymų likimas. Kaip jau šio rašinio pradžioje buvo nurodyta, kadukinių įstatymų išleidimas buvo gana sunkus, nes tam priešinosi visuomenė, kuriai gydyti tuos įstatymus leido. Dar sunkesnis buvo kadukinių įstatymų įgyvendinimas. Kadukiniai įstatymai palietė labai jautrias romėnų gyvenimo vietas: jie vertė romėnus išsižadėti viengungiško gyvenimo laisvės; be to, jie užkirto kelią romėnams pralobti, nes, pasak Küblerio, kadukinių įstatymų išleidimo gadynėje rimčiausias romėnų pralobimo šaltinis buvęs prietelių ir pažįstamų turto paveldėjimas[29]. Tad, išleidus kadukinius įstatymus, romėnai į juos žiūrėjo kaip į įstatymus, kurie juos labai varžė, ir visus savo gabumus panaudojo tiems įstatymams apeiti. Norėdami turėti įstatymo reikalaujamų vaikų, bet nenorėdami patys tų vaikų gimdyti, iš pradžios romėnai labai plačiai ėmė naudotis įsūnijimo institutu. Kad testamentu užrašytoji dalis nevirstų kadukine dalimi, romėnai labai gudriai ėmė naudotis substitucija, nes substitutui kadukiniai įstatymai netaikė tų sankcijų, kurias jie taikė įpėdiniui *(institutus).* Pati santuoka, žinoma dažniausiai būdavo sudaroma ne iš noro gyventi santuokoje ir turėti vaikų, bet tik tam, kad formališkai galėtų pa-

---

29) Žiūr. B. Kübler, *Geschichte des Römischen Rechts,* 1925 m., 240 pusl. ir to puslapio 10 išnaša.

tenkinti kadukinių įstatymų reikalavimus ir kad galėtų paveldėti didelius savo giminių, prietelių ir pažįstamų turtus. Gimimų skaičius nuo to nepadidėjo.

Kadukinių įstatymų įgyvendinimo sunkumus ypač jautė vyriausybė, kuri per ištisus amžius, naujai pastebėtas įstatymų spragas užkišdama tų įstatymų papildymais ir pakeitimais, gana uoliai stengėsi juos įgyvendinti ir pasiekti užsibrėžtąjį tikslą. Bet gyvenimo tikrovė pasirodė esanti galingesnė už vysiaurybės pastangas. Jau 320 metais po Kr. imperatorius Konstantinas, norėdamas įgyti tautoje daugiau populiarumo ir šalininkų, kovodamas su savo konkurentu Licinijum, panaikino pačius svarbiausius kadukinių įstatymų nuostatus. Konstantino išleistu kadukinių įstatymų pakeitimu buvo panaikinti visi aprėžimai, liečiantieji viengungių ir bevaikių paveldėjimo teises. Bet tai buvo tik pirmasis kadukinių įstatymų panaikinimo etapas. 410 metais po Kr. imperatorius Teodozijus II-sis panaikino *legis Papiae Poppaeae* nuostatus, aprėžiančius vyro ir žmonos tarpusavio testamentinio paveldėjimo teises. Tiesa, kadukinių įstatymų ne visi nuostatai buvo panaikinti čia nurodytais dviem tų įstatymų pakeitimais, nes jie dar buvo taikomi latinams junianams, antros rūšies piliečiams. Galutinai kadukinius įstatymus panaikino tik imperatorius Justinianas (527—565 m. po Kr.), kuris tuo būdu grąžino senąją įpėdinių dalių padidėjimo teisę.

Didelėmis pastangomis išleisti Romos radikalūs kadukiniai įstatymai, kuriais labai didžiavosi jų autorius imperatorius Augustas, sunkus tų įstatymų pritaikymas gyvenimo reikalams, palaipsniškas jų panaikinimas ir tas liūdnas romėnų tautos likimas, kurį mes žinome iš romėnų tautos istorijos, prikišamai mums parodo, kad ir radikalūs įstatymai, neatitinką tautos nusistatymo, nepajėgia išgelbėti tautos nuo mirties. Šiame rašinyje nurodytų Romos kadukinių įstatymų istorija ir jų pasiektieji rezultatai rodyte rodo, kad vien paprastos įstatyminės priemonės tokiems tikslams pasiekti nėra užtektinos. Atrodo, kad romėnų tautai išgelbėti būtų reikėję tą tautą perauklėti. Kadukiniai Romos įstatymai ne tik neišgelbėjo romėnų tautos nuo mirties, kuri didele dalimi įvyko dėl blogų ir prabangiškų

tos tautos įpročių, bet dar tai tautai pakenkė tuo, kad labai gerbianti įstatymus tauta išmoko įstatymus apeiti ir tuo būdu nusikirto tą šaką, ant kurios ji pati laikėsi. Išvadas iš čia patiekto istorijos fakto labai lengvai gali pasidaryti visi tie, kurie aklai tiki, kad vienu įstatymo išleidimu galima viską padaryti.

——/——

V. Fridšteinas

Locus regit actus (Civ. Teis. įst. 707 str.).

Taisyklė locus regit aktus (aktai svarstomi pagal sudarymo vietos įstatymus) veikia jau keletą šimtmečių. Postglosatoriai, ypač Bartolus de Saxoferato (1314—1357), nuolat ja vadovavosi, ir ji beveik išimtinai viešpatavo teorijoj iki Savigny, kuris VIII tome savo *System des heutigen Römischen Rechts* (dabartinės romėnų teisės sistema) priešpastatė jai savo teoriją, kurią pagal vietos sudarymą įstatymus (lex loci) žiūrima tiktai sutarčių ir aktų *forma;* gi jų *turinys* svarstomas pagal jų vykdymo vietos įstatymus (lex loci solutionis). Savigny teoriją pripažįsta v. Bar, Lainė, Despagnet, Valėry ir kiti. Galima pasakyt — tvirtina profesorius Veiss[1]), kad taisyklė locus regit actus išplaukia iš tarptautinio papročio ta prasme, kad galia akto, sudaryto prisilaikant surašymo vietos formos (įstatymų), pripažįstama visur (universellement), net ir nesant diplomatinio susitarimo.

Atrodo, kad taisyklė, veikianti visuose civilizuotuose kraštuose per ištisus šimtmečius, visai aiški savo turiniu ir nesukelia jokio abejojimo. Tačiau arčiau pažvelgę, matysime, kad joje viskas yra ginčytina, net ir pats pavadinimas. Sakoma, kad pats išsireiškimas locus regit actus netinkąs; girdi, jis neatitinkąs šaltinių bei lotynų kalbos dėsnių: siūloma vartoti locus actus regit instrumentum arba locus regit formam actus. Teorijoj, ypač vokiečių ir prancūzų vartojamas išsireiškimas lex loci. Bet visa tat yra antraeilis klausimas. Svarbiausia, kad pati sąvoka locus regit actus arba lex loci yra ginčytina, o tat

1) A. Veiss. Manuel de droit international privé. 1897, 396 p.

labai paveikė rusų senato civilinio kasacinio departamento praktiką. Tuo tarpu mums tenka vadovautis kaip tik Senato praktika, nes Vyriausiasis Tribunolas šio klausimo kaip ir nepalietė, nežiūrint to, kad šis gyvenime labai dažnai iškyla[2]). Veikiant Lietuvoje keturiems civilinės teisės kodeksams (X t. 1 d.; Napoleono Kodeksas; Bűrgerliches Gesetzbuch; Pabaltijo civiliniai įstatymai) konfliktai tarp šių įstatymų, o taip pat tarp jų ir užsienių įstatymų turi būt sprendžiami civ. proc. įst. 707 straipsniu, kuriame, kaip nurodo 1864 m. Teismų Santvarkos Įstatymo kūrėjai, išreikšta taisyklė locus regit actus (Sen. spr. 1884 m. Nr. 140; 1907 m. Nr. 8).

Matyti, bylininkai visai pamiršo šitą (707 str.) nuostatą ir dėl jo jokių klausimų nekeldavo teisme, o teismai yra tos nuomonės, kad, jeigu bylininkai tyli apie tai, tai ir teismas neturi tą klausimą kelti, nors, Senato nuomone, įstatymas visai nepalieka Teismo nuožiūrai taikyti sudarytiems užsieny aktams užsienių ar mūsų įstatymus (Sen. spr. 1880 m. Nr. 119), o teismai ex officio turi taikyti užsienių įstatymus ten, kur tat reikia.

Išžiūrint taisyklę locus regit actus, reikią visų pirma turėti galvoj štai kas:

I.

Pirmas gan painus klausimas yra, ar ši taisyklė yra privaloma, ar ji tik fakutaltyvinė, kitaip sakant, ar asmuo, sudarąs sutartį užsieny, turi surašyti ją būtinai veikiančiais ten įstatymais (lex loci), ar jis turi teisę surašyti ją savo šalies įstatymais (lex patriae). Olandijos, Ispanijos, Portugalijos ir Anglijos (šios tik dėl prievolinių sutarčių) įstatymai laiko šią taisyklė privaloma[3]). Taip pat žiūri į šį klausimą ir Brazilijos Civilinis Kodeksas (Codigo Civil dos Estados Unidos do Brasil; įvadas intraduccao — Art. 11), tačiau tiek, kiek tat liečia akto sudarymo *formą*. Vokietijoj (vadinasi, ir Klaipėdoj) taisyklė locus regit actus veikia fakultatyviai (Einführungsgesetz — įve-

---

[2]) Šiuo klausimu yra tik vienas Vyriausiojo Tribunolo kasacinis sprendimas 1927 m. Nr. 225, kuriame remiamasi C. pr. įst. 707 str., neišaiškinant net jo pritaikymo ribų.

[3]) M. Volff. Internationales Privatrecht. 1933, S. 77.

damasis įstatymas — E. G. zum Bürgerlichen Gesetzbuch — B. G. B. — civilinio įstatymo knyga — § 11).

Prancūzijoj bendro įstatymo dėl šios taisyklės veikimo nėra; bet jis dažnai pripažįstamas praktikoj, remiantis Code civil 47, 170, 999 str. Tačiau, nesant tvirto įstatymo dėl tos taisyklės privalomumo, praktika dažnai svyruoja. 1898 m. Paryžiaus Apeliacinis Teismas pripažino ją privalomą. Taip pat nusprendė 1903 metais Apeliacinis Teismas Douais mieste. Bet Kasacinis Teismas Paryžiuje (Cour de Cassation) 1905.VII.12 sprendimu pripažino, kad ši taisyklė yra tik fakultatyvinė.

1921.VII.24 d. išleistas specialiai Elzasui ir Lotaringijai įtatymas, kuriuo (6 §) juridinių santorių *forma* nustatoma jų sudarymo vietos įstatymo, bet šalys gali (10—13 §§) pareikšti, kad jos nori sudaryti sutartį bendraisiais prancūzų įstatymais, o ne veikiančiais Elzase ir Lotaringijoje[4]) įstatymais.

Italijoj locus regit actus yra fakultatyvinė taisyklė, kas matyt iš įvado į Codice Civile 9 str. ir Prekybos Įstatymo (Codice di commercio) 58 str.

Lenkijoj (Dziennik Ustaw 1926 m Nr. 101, posm. 581 Art. 5—7) ši taisyklė taikoma fakultatyviai. Taip pat sprendžia šį klausimą ir Japonijos (1898.VI.15 d. įstatymas, § 28)[5]). Pabaltijos civilinės teisės įstatymu (Įvadas XXXVI str.) locus regit actus turi fakultatyvinę reikšmę.

Senato pažiūra į šitą klausimą yra ne visai aiški.

Sprendimu 2/1906 m. Senatas pripažino, kad laikinai gyvenąs b. Lenkų Karalystėj nuolatinis Rusijos Imperijos gyventojas, parašydamas dovanojimo aktą (liečia kilnojamąjį turtą, buvusį už Lenkų karalystės sienų) *turi* laikytis formos, nustatytos Kodekso 931 str., t. y. sudaryti jį pas notarą, nors X t. 1 d. 993 str. to visai nereikalauja. Tuo būdu Senatas laikė šitą taisyklę privalomą.Bet plačiai motyvuotame sprendime 57/1906 metų. Senatas leido sudaryti užsieny sutartis rusų įstatymais, tačiau su ta sąlyga, kad šalys įsakmiai pareikštų norą taikyti santoriui rusų įstatymus. Rusų įstatymų komentatoriai Isačen-

---

4) A. N. Makaroff. Die Quellen des internationalen Privatrechts. 1929, S. 50.

5) A. Makaroff, Op. cit., S. 84.

ko[6]), Nolken[7]), Reinke[8]), Jabločkov[9]) visiškai prisideda prie Senato nuomonės, jog civ. pr. įst. 707 str. nuostatas yra privalomo, priverstinio pobūdžio, jei tik pačiame akte nenurodyta, kad šalys nenori taikyti užsienių įstatymus.

Su tuo vargu bau galima sutikti. X t. 1 d. 914 str. ir Konsulų Įstatų (XI t. 2 d.) 2, 16, 17, 57, 58 str. mūsų piliečiai gali sudaryti visokius aktus ir sutartis pas mūsų konsulą, kuris ne tik gali, bet turi surašyti juos mūsų, o ne užsenių, įstatymais. Dėl testamentų specialiai nustatyta (X t. 1 d. 1077 str.), kad užsieny juos *galima* (vadinasi, neprivaloma) surašyti užsienių įstatymais, bet juos taip pat (X t. 1 d. 1078 str.) galima surašyti ir pas konsulą. Todėl reikia prieiti išvadą, kad ir pas mus taisyklė locus regit actus yra *fakultatyvinio,* o ne privalomo pobūdžio.

Ir mūsų 1903 metų Vekselių Įstatai leidžia (83 str.), pasirašant užsieny vekselius ir darant juose įrašus (žiras), naudotis tiek sudarymo vietos, tiek ir mūsų įstatymais.

Gi Vokiečių 1908 metų Vekselių Įstatais (Art. 86), kurie veikia ir Klaipėdoj, išduoto užsieny vekselio *forma* nustatoma tiktai pagal jo surašymo vietos įstatymus. Bet vekselinių pasižadėjimų juridiniai padariniai (atsakomybės ribos, vekselio pareiškimas mokėti, pasenėjimas, protestavmas ir t. t.) nustatomi pagal vykdymo vietos, t. y. mokėjimo vietos įstatymus[10]). Tokia pat tvarka yra Anglijoj, Belgijoj ir Prancūzijoj.

Naujais Vokiečių 1933 metų Vekselių Įstatais (Reichsgesetzblatt 1933. T. I. Nr. 70) vekselių *forma* nustatoma pagal įstatymus tos šalies, kur vekselis pasirašytas. Dėl nesilaikymo šios formos vekselis nustoja galios. Tačiau, jeigu tokiame vekselyje bus padarytas įrašas (žiras) kitoj šalyj pagal tos šalies įstatymus, tai toks įrašas galioja. Jeigu Vokietijos pilietis pasirašė užsieny vekselį pagal vokiečių įstatymus, tai vekselis tinka, kad ir jo surašymo vietos įstatymais jis būtų niekingas (Art. 92).

---

6) Graždanskij proces, t. IV, str. 56—59.

7) Ust. Gražd. Sudoproizvodstva, str. 600—601.

8) Očerk russko-polskago meždublastnogo prava, str. 45—49.

9) Kurs meždunarodnago graždanskago processualnago prava, str. 101.

10) Staub's Kommentar zur Wechselordnung, 1929, S. 317—320.

Prancūzijos vekselių įstatymas anksčiau reikalavo, kad vekselyje būtų nurodyta valiuta (valiutos klauzulė) (codede commerce Art. 110, 188). Šis reikalavimas panaikintas 1922 m. Gi Suvalkijoj, kur veikia Prancūzijos c. com., šis reikalavimas pasiliko ligšiol. Bet jeigu vekselis pasirašytas Vokietijoj, kur valiutų klauzulės nėra, tai jis ir anksčiau turėjo galią Prancūzijoj (Weiss, op. cit., p. 586); vadinasi, toks vekselis Suvalkijoj galioja.

Tuo būdu mes matome, kad taisyklė locus regit actus neturi ne tik priverstinės, bet net ir bendros reikšmės. Įvairiose šalyse jis aiškinama įvairiai ir nevienodai taikoma įvairiose teisės srityse. Toliau bus nurodyti ir kiti šios taisyklės sąlyginio pobūdžio pavyzdžiai.

2.

Taisyklė locus regit actus netaikoma nekilnojamajam turtui, o kai kuriose valstybėse iš viso netaikoma daiktinėms teisėms, net ir kilnojamojo turto atžvilgiu. Toks nuostatas yra Vokečių teisėje (E. G. z. B. G. B. § 11 Abz. 3). Taip pat nustato ir Prancūzijos įstatymas. Art. 3 alin. 2 Code Civil skamba: „Les immeubles, même ceux possédé par des étrangers, sont régit par la loi française“ (Nekilnojamieji turtai, kad ir priklausantieji svetimšaliams, tvarkomi Prancūzijos įstatymų. Šis įstatymas, kaip aiškina komentatoriai, taikomas ir kilnojamajam turtui (daiktinei teisei, kaip įkeitimas ir t. t.) ir reikalavimams (créances) iš nekilnojamojo turto[11]).

Austrijoj civiliniu kodeksu nekilnojamieji turtai tvarkomi jų buvimo vietos įstatymų — lex rei sitae (A. B. G. B. § 300).

Mūsų įstatymai (X t. 1 d. 708 ir 915 str. ir Notariato Įst. 66 str.) neleidžia kitaip perleisti ar suvaržyti nekilnojamąjį turtą, kaip tik notariniu aktu (užsieny galima tat padaryti pas konsulą, pagal Kons. įst. 16 str.), patvirtintu Vyresniojo Notaro. Todėl, jeigu, pavyzdžiui, Austrijoj bus sudarytas pirkimo aktas žemei, esančiai Lietuvoje, tvarka, nustatyta 1811 metų Austrijos Civilinio Kodekso (A. B. G. B) 434 straipsnio, kuris leidžia parduoti neipotekuotą žemę nenotariniu aktu, pristato-

[11]) Code civil annoté par Henry Bourdeaux, conseiller à la Cour d'appel à Paris, 1929, p. 4.

mu teismui saugoti (Hinterlegung beim Gericht), tai toks aktas, pas mus neturės jokios galios, nors jis visiškai atitinka sudarymo vietos, t. y. Austrijos įstatymų reikalavimus.

3.

Ne visada lengva yra nustatyti, kur sutartis sudaryta. Net tuo atveju, kai sutartis surašyta tarp čia pat esančiųjų, ne visada aišku, kokioj šaly ji sudaryta. Jeigu sutartis surašyta garlaivy, o ypač lėktuve, tai patys kontragentai gali nežinot, kur jie sutartį sudarė. Vokiečių-danų 1922 m. balandžio 25 d. susitarimas (R. G. B. 1923, T. II. Nr. 215) nustato, kad keleiviai (vadinasi, ir jų sudarymo sutartys) prisilaiko įstatymų tos šalies, per kurią jie skrenda. Tokią pat tvarką nustato Vokietijos-Austrijos 1925 m. gegužės 19 d. susitarimas (R. G. B. T. II, Nr. 855). Gi Prancūzijos 1924 m. birželio 3 d. įstatymas (Art. 10) nustato, kad šitokiu atveju tenka taikyti įstatymus tos šalies, po kurios vėliava skrenda lėktuvas. Vadinasi, jeigu ant lėktuvo yra S.S.S.R. vėliava, tai taikomi S.S.S.R. įstatymai, nors lėktuvas sutarties surašymo metu būtų jau Prancūzijoj; kitaip sakant, taisyklė locus regit actus čia jokios reikšmės neturi.

Kai dėl garlaivių, tai žiūrima, ar garlaivis yra teritorijos vandenyse ar atviroj jūroje. Pirmuoju atveju veikia įstatymai tos teritorijos, kur yra garlaivis; antruoju — tos šalies, po kurios vėliava plaukia garlaivis. Tačiau karo garlaivių atžvilgiu visur veikia įstatymai tos šalies, kuriai tie garlaiviai priklauso[12]). Visas dalykas dar painesnis tuo, kad pats klausimas, kur baigiasi teritorijos vandenys ir prasideda atvira jūra, yra ginčytinas literatūroj, praktikoj ir įstatymuose, kurie tvarko susisiekimą jūra. Vieni laiko teritorijos vandenimis 3 milias atstumo nuo kranto, antri — 7 milias, o treti — atstumą, kurį gali pasiekti patrankos šūvis nuo kranto[13]). Ar kontragentai turi turėt su savim instrumentus atstumui nuo kranto išmatuoti arba žinot, kaip toli gali pasiekti patrankos šūvis? Kai sutartis surašyta, sakysime, švedų garlaivyje „Odin“, kuris plaukioja iš Švedijos į Hamburgą ir Liverpulį, kaip nustatyti, kur ji su-

---

[12]) Frankenstein. Internationales Privatrecht. B. I, 1926, S. 112—120.

[13]) Martens. Meždunarodnoe pravo. T. I, 1898 g., str. 383—391; List. Meždunarodnoje pravo. 1909 g., str. 103.

rašyta: ar Vokiečių teritorijos vandenyse, ar atviroj jūroj, ar Anglijos teritorijos vandenyse? Vienintelė išeitis iš šitos painiavos būtų palikti patiems kontragentams pasirinkti sutarties sudarymo vietą, t. y. savo nuožiūra nustatyt, koks įstatymas turi būt taikomas sudarytai sutarčiai.

Ypač tenka išaiškinti, kur laikoma sutartis sudaryta tarp drauge nesančiųjų? Kaip nustatyti sudarymo vietą sutarties, sudarytos telefono pasikalbėjimu tarp Kauno ir Marijampolės? X tomas į šitą klausimą jokio atsakymo neduoda. Vokiečių ir Klaipėdos įstatymais (B. G. B. §§ 130, 145, 147, 151) sutartis laikoma sudaryta ten, kur kontragentas priėmė padarytą jam pasiūlymą. Taip išaiškino įstatymą Reichsgericht 1906 m. vasario 12 d. sprendime (B. 62, Nr. 92). Teoretikai gi, kaip Walker, Plank — žymiausias B. G. B. kūrėjas — Zitelmann, Habicht nesutinka su šiuo sprendimu. Taip pat sprendžia šį klausimą ir Austrijos įstatymas (A. B. G. B Art. 862-a, 864).

Italijos įstatymas laiko sutarties sudarymo vietą ten, kur kontragentas gavo pranešimą, jog jo pasiūlymas priimtas (Codice di commercio, Art. 36).

Ir Šveicarijos sutarties sudarymo vieta yra ten, kur kontragentas gavo pranešimą, jog jo pasiūlymas priimtas. Tais gi atvejais, kada dėl ypatingo santorio pobūdžio arba aplinkybių netenka laukti atsakymo, sutartis laikoma sudaryta ten, kur vienas kontragentas gavo antro pasiūlymą (Obligationen Recht, O. R., Art. 5—6).

4.

Reikia dar išaiškinti, ką reiškia posakis locus regit actus, būtent: ar pagal sutarties sudarymo vietos įstatymus nustatoma tik sutarties *forma* ar visos jos turinys?

Šiuo atžvilgiu Rusų Senato praktika labai skiriasi nuo kitų valstybių teismų praktikos. 1890 m. sprendime Nr. 12 Senatas išaiškino, kad civ. proc. įst. 707 str. sutartys ir aktai, sudaryti užsieny, turi būti žiūrimi (svarstomi) pagal įstatymus tos valstybės, kurioje jie surašyti, visais atžvilgiais. Vadinasi, tais įstatymais žiūrimas tiek sutarties sudarymo būdas, tiek kontragentų teisės bei prievolės, tiek ir jų vykdymo padariniai, o taip pat pasenėjimo klausimas arba terminai, per kuriuos pasižadėjusi šalis yra atsakominga.

1895 metų sprendime Nr. 89 Senatas išaiškino, kad, svarstant rusų teismuose ginčus dėl užsienyje sudarytų sutarčių, užsienių įstatymai taikomi tik toms sutartims, kurių vykdymas numatytas užsieny arba kuriose vykdymo vieta visai nenurodyta; toms gi sutartims, kuriose vykdymo vieta nurodyta Rusija, turi būt taikomi rusų įstatymai. Todėl išduotiems užsieny vekseliams, mokėtiniems Rusijoj, turi būt pritaikyti rusų įstatymai.

Dar anksčiau (1886 m. Nr. 91) Senatas pripažino, kad, nors civ. pr. įst. 707 str. taikomas, kaip nurodyta 1880 metų sprendime Nr. 140, ir sutartims, surašytoms tokioj Rusų Imperijos dalyje, kur veikia atskiri, vietos įstatymai, į Įstatymų Rinkinį neįėję, vis dėlto, jeigu tokios sutartys turi būt įvykdytos ten, kur veikia bendrieji Rusų Imperijos įstatymai, tai jos vykdomos tvarka, numatyta bendrųjų R. I. įstatymų, t. y. *vykdymo* vietos įstatymų. Todėl vekseliui, išduotam Varšuvoj ir mokėtiniam Kamenec-Podolske, taikomas ne veikiantis b. Lenkijos Karalystėje Prekybos Kodeksas, o bendrieji R. I. įstatymai. Kitaip sakant, Senatas pripažino, kad vekselio turinys svarstomas pagal *vykdymo* vietos įstatymus.

Nuo šitos nuomonės Senatas paskui atsisakė. Kai iškilo klausimas, koks pasenėjimo laikas turi būt taikomas sudarytam Austrijoj verifikaciniam aktui (Austrijos konkurso įst. 55 ir 121 str. ir Austrijos 1896 m. gegužės 27 d. įstatymas apie išieškojimą skolos dokumentais), t. y. aktui, liūdijančiam, kurioje sumoj pripažinta konkurse kreditoriaus pretenzija, tai, nors šis aktas buvo pristatytas išieškoti, t. y. vykdyti Rusijoj, Senatas pripažino, kad jam taikomas Austrijos (A. B. G. B. 1478—1479) 30 metų pasenėjimas (1902 m. Nr. 4).

1906 metų sprendime Nr. 57 Senatas vėl patvirtino, kad išduotam užsieny (Vokietijoj) vekseliui, mokėtiniam b. Lenkijos Karalystėje, taikomas vokiečių veks. įstatų nustatytas (3 metų) pasenėjimo laikas, o ne Prekybos Kodekso 5 metų laikas, nors tame pačiame sprendime Senatas pripažino neginčytina, jog ginčai dėl sudarytų užsieny sutarčių vykdymo Rusijoje būtinai sprendžiami pagal rusų įstatymus tais atsitikimais, kai šie ginčai liečia apeiginę atliekamųjų Rusijoj, vykdant sutartis, veiksmų pusę (perdavimo tvarką, įnešimą saugoti, pristatymą mokėti, apmokėjimą, įspėjimą apie pavėlavimą ir t. t.).

Tenka nurodyti, kad šio sprendimo motyvai visai nesuderinti su išvada. Ieškoma, t. y. vykdoma Lenkijos Karalystėj, o pasenėjimo laikas skaitomas ne sutarties vykdymo vietos, o jos sudarymo vietos įstatymais.

Štai kaip buvo plačiai suprasta taisyklė locus regit actus.

Aukščiau minėtame 1906 metų sprendime Nr. 57 Senatas, motyvuodamas savo nuomone, rašė: „Civ. proc. įst. 707 straipsnyje nėra tiesioginio ar netiesioginio nurodymo į tai, kad jo veikimas būtų aprėžtas pareinamai nuo sutarties vykdymo vietos. Tat eina iš taisyklės locus regit actus, kuria santoris, sudarytas tam tikroj valstybėje, visais, tiek *formos*, tiek *turinio*, tiek ir išplaukiančių iš jo padarinių, atžvilgiais žiūrimas tiktai jo sudarymo vietos įstatymais".

Ir vis dėlto tame pačiame sprendime Senatas rado reikalinga pripažinti, jog tam tikrose ribose sudarytiems užsieny santoriams privaloma taikyti taip pat jų vykdymo vietos įstatymus.

Tenka pasakyti, kad jeigu Senatas, aiškindamas civ. proc. įst. 707 str. prasmę, būtų nesirėmęs taisykle locus regit actus, suprasdamas ją, kaip ta teorija, kuri jau XVIII šimtmety buvo atgyvenusi, o būtų pasirėmęs Pabaltijo Civilinių Įstatymų XXVII—XXXVI straipsniais (analogijos keliu, pagal civ. pr. įst. 9 str.), tai jis būtų priėjęs išvadą, daugiau atitinkančią kitų valstybių įstatymus ir XIX šimtmečio teorijas, pradedant nuo garsios Savigny teorijos.

Ne pro šalį bus atkreipti dėmesį dar į vieną aplinkybę, būtent į IX t. (Luomų įst.) 833 str. Jis skamba taip: „Svetimšaliai gali daryti visokias sutartis, pasižadėjimus ir sąlygas aukščiau nurodytose ribose, tiek tarpusaviai, tiek ir su Rusijos pavaldiniais; tačiau, kad tie aktai galiotų Rusijoje, jie turi juose prisilaikyti tiek esmės, tiek ir formos atžvilgiais, visų Rusų įstatymų nustatytų taisyklių". Neaišku, ar ši taisyklė liečia tik svetimšalius, gyvenančius Rusijoj, ar ir tuos, kurie gyvena užsieny. Jeigu svetimšaliai turi prisilaikyti rusų įstatymų, kad jų santoriai pas mus galiotų, tai kodėl nuo tos pareigos atleidžiami mūsų piliečiai, kai jie sudaro sutartis užsieny? Kadangi nurodytas straipsnis ligšiol nepanaikintas, tai kyla klausimas dėl IX t. 833 str. ir civ. pr. įst. 707 str. suderinamumo (santykių). Todėl, ar nebūtų atsargiau ir teisingiau aiš-

kinti civ. pr. 707 str. siaurai, t. y. ta prasme, kad jis liečia tik aktų bei sutarčių *formą,* bet ne jų *turinį.*

Peržiūrėjus visą Senato praktiką šiuo klausimu, vis dėlto tenka prieiti išvadą, kad ir jis nevisada buvo tos nuomonės, jog *visas* be išimties *turinys* sutarčių, surašytų užsieny, turi būt svarstomas pagal užsienių įstatymus. Taip, pav., jis pripažindavo, kad asmens teislumas ir veiksnumas aktui sudaryti apsvarstomas visai ne pagal sutarties sudarymo vietos įstatymus, o pagal sutarties dalyvio tėvynės (lex patriae) įstatymus (1881 Nr. 183; 1893 Nr. 50). Toliau jis pripažindavo, kad išdėstyta civ. proc. įst. 707 str. taisyklė netaikoma, sprendžiant ginčus, iškilusius vykdant Rusijoj užsieny sudarytas sutartis, kai tie ginčai eina dėl veiksmų, padarytų Rusijos Imperijos plote, ir todėl spręsdamos tokius ginčus teismo įstaigos turi civ. pr. įst. 9 straipsniu vadovautis tikra veikiančių Rusijoj įstatymų prasme (1884 Nr. 79).

Turint galvoj visus aukščiau išdėstytus samprotavimus, galima prileisti, jog pagrindinis šiuo klausimu 1906 metų sprendimas Nr. 57, raidiškai eina daug toliau, negu tikra Senato nuomonė, o todėl jį reikia siaurai aiškinti.

Kai dėl aktų, tai Senatas skiria: a) aktus, kurie pristatomi įrodyti, jog sutartis užsienyje tikrai buvo surašyta ir b) aktus, kurie tik liudija tam tikrą įvykį, pav., aktas, surašytas policijos komisaro Nicoj, liūdijąs nusižudymo faktą.

Pirmos rūšies aktai apsvarstomi įstatymais tos valstybės, kur jie sudaryti; antrieji — tokios galios neturi. „Ginčijamų faktų nustatymo būdai ir teismo įrodymų įvertinimas — nurodo Senatas — tiksliai (točno) išdėstyti kiekvienos valstybės civilinio proceso įstatymuose, ir negalima reikalauti iš vienos valstybės teismo įstaigų, kad jos, nustatydamos vienas ar kitas fakto aplinkybes, vadovautųsi proceso taisyklėmis, nustatytomis kitos valstybės teismams (1889 Nr. 19).

Pagaliau, užsienių teismų sprendimai, nors jie be abejo yra aktai, negali būti pas mus vykdomi, jei nėra specialaus susitarimo (konvencijos) su ta užsienių valstybe, kurios teismo sprendimą norima įvykdyti pas mus (1882 Nr. 58).

(B. d.).

Č. Butkys

Vykdomoji bylosena, atsiskaitant iš nuostolių, pajamų ir išlaidų.

(Civ. Teis. Įst.. 896—922 str. str.).

Nauju teismų santvarkos įstatymu pavedus visas civilines bylas spręsti apylinkės teismams (buv. taikos teismai), kyla klausimas, ar numatyta antroje knygoje bendriems teismams vykdomoji bylosena taikytina ir dabartinei teismų santvarkai; jei taikytina, tai kaip tą byloseną apylinkės teisėjas turi vykdyti?

Kada veikė atskira bylosena taikos teismuose (I knyga) ir atskira bylosena bendruose teismuose (II knyga), Rusų senatas kas. sprendime (69/759; 70/545; 75/682) išaiškino, kad vykdomoji bylosena taikytina ir bylose, kurias sprendžia taikos teismai.

Bet vėliau senatas, pasiremdamas Civ. Teis. Įst. 29 str., pripažino šią byloseną taikos teismuose netaikytiną (96/87, 908/81). Toks jo paskutinis aiškinimas buvo visai nuoseklus ir suprantamas, nes taikos teismams buvo pavestos mažesnės ir nesudėtingos bylos, o bylos, kurios lietė nuostolius, pajamas ir išlaidas, — dėl tų dalykų taikytina vykdomoji bylosena, — jų suma negalėjo būti didesnė kaip 500 ar 1000 rublių. Tokios sumos ilgesnio ir sudėtingo aiškinimo nereikalavo. Bet Teismų Santvarkos Įst. 14 par. pakeitė Civ. Teis. Įst. 29 straipsnį. Tuo pakeitimu apylinkės teismas yra pirmoji instancija visoms civilinėms byloms. Manyčiau, kad apylinkės teismai galėtų sunkesniais atsitikimais naudotis vykdomąja bylosena ir tuo nenusižengtų savo teisenos taisyklėms, nes Civ. Teis. Įst. 80 straipsnis jiems taip daryti leidžia (76/17, 92/73, 908/29, 81, 909/51, 911/33).

Be to, leisti ar neleisti išrodinėti atsiskaitymą iš nuostolių, pajamų ir išlaidų vykdomąja bylosena yra teismo teisė, bet ne prievolė. Todėl teismas gali taip nuspręsti, ir šalių neprašomas, jei mato, kad kitu būdu negalės nustatyti reikalingos priteisti sumos (72/82, 85/92; 98/100 ir kiti). Šio senato sprendimai visiškai atitinka įstatymų leidėjų tikslą, todėl nėra mažiausio pavojaus, kad ši vykdomoji bylosena būtų apylinkės teis-

muose panaudota be reikalo. Tiesa, senatorius V. Isačenko savo knygoje „Civilinė teisena“ mano, kad ta teismo teisė virsta prievole: 1) kai pats ieškovas prašo leisti įrodinėti reikalavimų dydį vykdomąja bylosena; 2) kai ieškovas visiškai nepristatė įrodymų reikalavimų dydžiui nustatyti; 3) kai pats teismas dėl daugybės įteiktų įrodymų ir matematinių apskaičiavimų negalės paprasta bylosena juos tikrinti, ir 4) kai teismui aišku, kad ieškovas neįteikė visų įrodymų, kuriuos jis būtų galėjęs įteikti.

1. Ar reikalinga vykdomoji bylosena, ir kuriais atvejais ji leistina?

Pažiūrėję į rusų teismų prieškarinę praktiką, matome, kad teismai vykdomąja bylosena naudodavosi. Tas pats V. Isačenko toje pačioje knygoje sako, kad teismai dažnai net visai be reikalo palikdavo ieškovui teisę savo reikalavimų dydį įrodinėti vykdomąja bylosena, kur galima buvo spręsti paprasta bylosena.

Kuriam gi tikslui nustatyta vykdomoji bylosena? Čia aš pacituosiu keletą pavyzdžių iš įstatymų leidėjų paaiškinamojo rašto:

„Ieškovas neįteikia įrodymų dėl reikalavimo dydžio, nes jų įteikimas ir patikrinimas pareikalautų didelių išlaidų ir atimtų daug laiko, kas būtų visai nereikalinga, jei klausimas dėl jo reikalavimo pagrindo būtų išspręstas ieškovo nenaudai. Pavyzdžiui, ieškovas ieško nuostolių, susidariusių dėl sutarties nepildymo iš atsakovo pusės. Atsakovas ginčija sutarties buvimą. Aišku, kad šiuo atsitikimu patogiau išspręsti iš pradžių klausimą dėl sutarties buvimo, ir, tik šiuo klausimu sprendimui įsiteisėjus, galima pradėti aiškinti klausmą dėl nuostolių dydžio“.

Arba paimsim kitą pavyzdį.

„Ieškovas ieško nekilnojamojo turto ir tų pajamų, kurios yra gautos iš to turto per paskutinius penkerius metus. Būtų keista reikalauti iš šalių įteikti įrodymų dėl gautų pajamų, kol nėra išspręstas klausimas, — ar tikrai ginčo turtas priklauso ieškovui. Juo labiau, kad sprendimas dėl turto priklausomybės gali būti apskųstas aukštesnei instancijai“.

Kas gi įvyksta, jei teismai visai nesinaudoja vykdomąja bylosena? Kiekvienas teisininkas praktikas, prisiminęs bylas,

perėjusias per jo rankas, turės prisipažinti, kad daug kartų būdavo atidėliojamos bylos ieškinio dydžiui įrodyti, o paskui pats ieškinio reikalavimo pagrindas būdavo atmetamas. Aišku, kad visa bylosena dėl ieškinio dydžio įrodymo buvo bergždžias darbas, sunkinęs teismo darbą ir padaręs bylininkams nereikalingų išlaidų.

Be to, yra viena rūšis bylų, kurios be vykdomosios bylosenos negali būti teismuose keliamos, nes ieškovas yra bejėgis išpildyti Civ. Teis. Įst. 81 straipsnio reikalavimą, tai yra, savo ieškinį įrodyti. Aš čia turiu galvoje bylas dėl pareikalavimo apyskaitos iš reikalų vedimo arba turto valdymo (administravimo). Leidėjų manymu, nesant vykdomosios bylosenos, ieškotojo teisė, paremta Civ. Įst. X t. 1 d. 609—643 straipsniais, būtų neįvykdoma, nes bendra civilinės teisenos tvarka tokį ieškinį neįmanoma įrodyti.

Iš Civ. Teis. Įst. 896 straipsnio turinio mes matome, kad vykdomoji bylosena leistina tik keturiais atsitikimais, reikalaujant: 1) grąžinti atiteisto turto pajamas; 2) atlyginti už nuostolius, padarytus atsakovo veiksmu ar apsileidimu; 3) atlyginti teismo išlaidas, ir 4) atsiskaityti iš reikalų vedimo ir turto valdymo.

Bet pradėti vykdomajai bylosenai ir išvardytais atsitikimais teismas, konstatavęs, kad kitaip negalima priteisto ieškinio sumos dydžio nustatyti, turi leisti ieškovui jį nustatyti vykdomosios bylosenos tvarka.

Rusų senatas aiškino, kad vykdomosios bylosenos tvarka taikytina: 1) visokių nuostolių ieškojimams, tai yra, ne tik dėl daiktinės žalos, bet ir netekus pelno, kurį būtų buvę gauta iš to turto (1913 m. Nr. 56); 2) apyskaitos reikalavimams iš reikalo ir turto vedimo visais atsitikimais, o ne tik pagal vedimą įgaliotinio ar prieveizdos titulu, todėl taikytinas ir rangų sutartims, taip pat iš globėjo, globai pasibaigus, globojamam (1909 met. Nr. 98); 3) reikalavimams, paremtiems Civ. Įst. X t. 1 d. 683 str., nors nuostolių dydis nėjo ginčo objektu (98/100; 913/56).

Bet pagal senato aiškinimą vykdomoji bylosena netaikytina, kai reikia nustatyti: 1) mokėjimą už paimtas ar pristatytas prekes (1878 m. Nr. 198); 2) mokėjimą pagal testamentą (1876 m. Nr. 66); 3) ieškojimą, priklausantį iš palikėjo skolininko

įpėdinio (1874 m. Nr. 169); 4) nuošimčius iš priteistos sumos (1873 m. Nr. 119); 5) sumą, priklausančią už trūkstamą žemę pagal pirkimo-pardavimo aktą (1876 m. Nr. 110), ir už kitus nepriteklinius mokėjimus (1906 m. Nr. 49).

2. Vykdomosios bylosenos pradžia ir tai bylosenai pradėti terminai.

Civ. Teis. Įst. 896 straipsnis sako, — jei teismas savo sprendime taria, kad apkaltintoji šalis turi sugrąžinti laimėsiajai šaliai arba atsiskaityti, bet teismas negali nustatyti pačios atiteisiamo ieškinio sumos, tai laimėjusioji šalis gali reikalauti tos sumos vykdomosios bylosenos tvarka, nenustodama kelti ieškinį ir bendrąja tvarka.

Iš pacituoto įstatymo teksto aišku, kad vykdomoji bylosena yra papildoma bylosena, todėl vykdomosios bylosenos tvarka ieškojimas nėra savarankiškas ieškinys, o tik ankstyvesnio sprendimo vaisius (pasėka). Tad prašymas, kuriuo prasideda vykdomoji bylosena, nėra lygus ieškinio prašymui, — jis, iš vienos pusės, panašus į atskiruosius prašymus, numatytus Civ. Teis. Įst. 566 str., o iš antros, surištas su reikalavimais, kurie pareikšti ieškinio prašyme pamatinėje byloje. Todėl tokio prašymo nereikia apmokėti teismo mokesčiais (1897 m. Nr. 55). Taip pat neapmokamas mokesčiais ir apeliacijos skundas prieš padarytą vykdomąja bylosena sprendimą.

Kadangi iš įstatymo teksto atrodo, kad čia prasideda lyg nauja byla, todėl manyčiau, kad praktiškiau būtų šį prašymą nedėti į pamatinę bylą, bet pradėti naują bylą, o prie jos, reikalui atsitikus, prijungti pirmąją, ieškinio bylą. Ta prasme pasisako ir V. Isačenko. Matyti, tokia tvarka buvo teismuose prieš didįjį karą.

Toks prašymas paduodamas tam pačiam pirmos instancijos teismui, kuris išsprendė pamatinį ieškinį, nors apeliacinė instancija nutartų sumos atiteisiamo ieškinio dydį tikrinti vykdomosios bylosenos tvarka (Civ. Teis. Įst. 898 ir Senato sprendimai 73/406, 1384; 76/418).

Pagal senato aiškinimą ši vykdomoji bylosena taikytina ir valdžios įstaigų bylose (1885 m. Nr. 41), be to, nors pagal Civ. Teis. Įst. 897 str. tai bylosenai taikytini bendros teisenos nuos-

tatai, bet priešingojo ieškinio pareikšti negalima (1880 m. Nr. 245).

Dėl trečiųjų asmenų dalyvavimo vykdomoje bylosenoje V. Isačenko laikosi tokios nuomonės, kad trečiasis asmuo gali būti pakviestas į vykdomąją bylosenų, jeigu jis pamatinėje byloje buvo patrauktas ir dalyvavo; jei atsisakė dalyvauti, tai jam vykdomosios bylosenos sprendimas privalomas, ir jo naujai nekvietus. Trečiojo asmens įstojimas, kaip numato Civ. Teis. Įst. 128^2 str., jo manymu, leistinas, nors pamatinėje byloje trečiasis asmuo būtų ir nedalyvavęs. V. Isačenko samprotavimu, jis galėjo neturėti interesą, negalėjo apginti pačią teisę, bet gali labai padėti sumos dydį nustatant.

Įstatymas tokiam prašymui paduoti nustato trumpus terminus: nuostoliams ir pajamoms ieškoti arba apyskaitai išreikalauti — trys mėnesiai nuo tos dienos, kada bus įsiteisėjęs sprendimas, o teismo išlaidoms ieškoti — dvi savaitės nuo tos dienos, kada esti paskelbta teismo rezoliucija toje byloje.

Pirmas, trijų mėnesių, terminas skaitomas, — jei apylinkės teismo sprendimas, — nuo dienos, kada baigiasi laikas apeliacijos skundui paduoti; jei apygardos teismo (apeliacinės instancijos) — nuo sprendimo paskelbimo dienos (79/149; 68/389).

Antras, dviejų savaičių laikas, nuo pirmos ar antros instancjos sprendimo paskelbimo dienos. Todėl nei apeliacijos skundui paduoti terminas, nei apeliacijos skundo padavimas nepertraukia šio termino dėl pirmos instancijos bylojimosi išlaidų.

3. *Vykdomoji bylosena nuostoliams ir teismo išlaidoms ieškoti.*

Ieškodamas vykdomosios bylosenos tvarka nuostolių ar teismo išlaidų, prašytojas turi įteikti savo ieškomųjų sumų apskaičiavimą. Priėmęs prašymą nuostoliams ar teismo išlaidoms ieškoti teismas daro žygių atsakovą šaukti, paskirdamas jam stoti dviejų savaičių laiką ir priskaitydamas dar užilginamąjį kelionei reikalingą laiką.

Žinoma, tokia tvarka įstatyme nustatyta, atsižvelgiant į buvusias bendruose teismuose taisykles, būtent, visi raštai turėjo būti pristatomi su nuorašais. Dabar apylinkės teismuose bylosena to nereikalauja, todėl manyčiau, kad teismai turės vykdomoje bylosenoje reikalauti prašymo ir įteikiamų dokumentų nuorašų ar elgtis, kaip jų teisena numato, būtent, skirti

tokią bylą be eilės posėdžiui ir tame posėdyje duoti atsakovui numatytus Civ. Teis. Įst. 901 ir 903 straipsniuose terminus. Antra tvarka būtų tikslesnė. Suprantama, tada atkrinta kelionės laikas. Čia galima pasitenkinti vien atsakovo kvietimu, kad nebūtų painiojami šio posėdžio veiksmai su tikruoju pirmuoju posėdžiu, nes, kaip matysime, su tuo pirmuoju posėdžiu įstatymas (912 str.) jungia tam tikras pasėkas.

4. Vykdomoji bylosena pajamoms ieškoti ir apyskaitai išreikalauti.

Šios rūšies bylų pradžia žymiai skiriasi nuo pirmųjų dviejų ieškojimų — nuostolių ir teismo išlaidų. Šios rūšies bylose ieškotojas gali, nepažymėdams ieškomosios sumos, prašyti teismą pareikalauti iš atsakovo apyskaitos. Gavęs tokį prašymą, teisėjas paskiria atsakovui nuo vieno iki trijų mėnesių laikotarpį, per kurį atsakovas turi pateikti teismui visų gautų iš nekilnojamojo turto pajamų ir padarytų šio ūkio reikalams išlaidų per tą laiką, už kurį teismo sprendimu (pamatinėje byloje) yra nutarta ieškoti pajamų, apskaitymą; tiek pat laiko skiria apyskaitai iš reikalų vedimo arba turto valdymo (administravimo) pristatyti.

Tiksliausia dabar būtų atsakovą kviesti į teismą, kaip anksčiau pasakiau, ir ten paskirti jam laiką pajamų apskaitymui ar apyskaitai įteikti.

5. Aiškinimo bylosena ir vykdomosios bylosenos sprendimo darymas.

Civ. Teis. Įst. 904—906 straipsniai numato, kad įteiktų apskaičiavimų aiškinimą tikrina teisėjas-pranešėjas, kuris, pasibaigus aiškinimui, pateikia teismo posėdyje savo pranešimą su savo išvadomis ir apskaitymais. Dabar tai turėtų atlikti vienas asmuo: tas pats teisėjas ir aiškintų, tas pats teisėjas ir spręstų, todėl atrodytų, lyg to pätikrinimo nereikėtų. Bet to išvengti nebus galima, nes posėdžiai paaiškinimams išžiūrėti ir posėdžiai bylai spręsti — skirtingi.

Pagal 911 str. yra atsitikimų, kad atsakovas gali būti neprileistas prie apskaitymo tikrinimo. Vadinasi, tikrinimo metu jam ieškotojo įteikti apskaitymai su įteiktais dokumentais ne-

rodomi. Tai atsitiktų, kada atsakovas, privaląs pateikti apskaitymą arba apyskaitą, jų nustatytu laiku neįteiktų, tada ieškotojas gali pats pateikti apytikrį apskaitymą sumų, kurias jis laiko ieškotinomis. Dalyvauti šio apskaitymo tikrinime atsakovas prileidžiamas tik tada, kada jis pateikia reikalaujamą iš jo apskaitymą ar apyskaitą.

Tačiau paskirtam bylai išžiūrėti posėdyje jis gali išdėstyti savo paaiškinimą dėl teisėjo išvadų bei apskaitymų, tik pateikti savo įrodymų jiems sugriauti negalės, nes šiame teismo posėdyje leidžiama pateikti teismui tiktai tie įrodymai, kurie buvo pristatyti arba kuriais buvo pasiremta aiškinamosios bylosenos metu. Šalys net neturi teisės prašyti atidėti posėdį, kad galėtų pateikti naujų įrodymų. Teismas, išklausęs paaiškinimus, gali tik savo iniciatyva, jei ras reikalinga, papildyti aiškinamąją byloseną.

Paruošiamoje, aiškinimo, stadijoje teisėjas gali skirti naujus terminus šalims stoti, kol visi apyskaitos straipsniai visiškai bus paaiškėję, bet šalys, radę tolesnį aiškinimą nereikalingą, gali prašyti teismą nutraukti aiškinamąją byloseną.

Čia reikia pažymėti, kad visi paaiškinimai ir įrodymai turi būti įteikiami raštu arba protokoluojami; kas nėra užrašyta, tas negali eiti svarstymo objektu teismo posėdyje bylą sprendžiant. Šis dėsnis, nustatytas 908 straipsniu, yra priešingas bendriems Civilinės teisėnos įstatymų dėsniams, išdėstytiems 331, 174, 771 straipsniuose. Todėl ir apeliacinė instancija, svarstydama pirmos instancijos vykdomąją byloseną, negali priimti naujų įrodymų, nebuvusių aiškinimo stadijoje, nei prieš teisėjo padarytą apskaitymą, nei nugriovimui ieškotojo reikakalavimų.

Šioje aiškinamoje bylosenoje mes pastebime pirmojo posėdžio reikšmę, būtent, atsakovui leidžiama ligi pirmojo posėdžio pateikti teismui sumą, kiek jis laiko iš sąžinės pakankama visai atsiteisti su ieškotoju arba tvirtą aptikrinimą tokiai sumai. Čia vien pasiūlymo neužtenka, įstatymas turi galvoje įnešimą pinigų arba rimto aptikrinimo, kad ieškotojui sutikus jis galėtų pasiūlytą sumą tuoj atsiimti. Jeigu ieškotojas pripažįsta tą sumą nepakankamą, o paskiau teismo sprendimu jam būna atiteista nedaugiau, kaip atsakovas siūlė, tai į ieškovą kreipiamos visos vykdomosios bylosenos išlaidos.

Atsakovui, nė kartą neatvykus apyskaitai patikrinti ir nestojus posėdyje bylą sprendžiant, vis tiek teismo sprendimas nelaikomas teisimu už akių ir atsiliepti prieš jį neleidžiama, nebent atsakovas per dvi savaites nuo sprendimo dienos prašytų iš naujo tikrinti apyskaitą ir įrodytų, kad raginimas visai jam nebuvo įteiktas.

Jeigu neatvyktų atsakovas, kuris turėjo pateikti apskaitymą arba apyskaitą, tai teismas nustato sumą, išieškotiną iš neatvykusio atsakovo, pagal ieškotojo pateiktą apytikrį apskaitymą, kurį teismas kiek galima patikrina, bet, žinoma, tiems įrodymams neteikia griežtų reikalavimų; čia teismas neprasilenktų su 914 straipsnio prasme, jei atlyginimo kiekį paskirtų savo teisingu nužiūrėjimu, pasiremdamas bylos sumetimais, kaip tai numato Civ. Teis. Įst. 135[1] straipsnis.

Šiais atsitikimais, ieškotojo prašomas, teismas gali pavartoti priemones šiai sumai aptikrinti arba leisti sprendimą skubiąja tvarka vykdyti. Be to, tais dviem atsitikimais, dėl apskaitymo iš pajamų ir apyskaitos reikalavimo, įstatymas numato atsiliepimą, kai sprendimą leista skubiąja tvarka vykdyti (74/251, 79/380) ir kai jis įvyko už akių. Bet su prašymu apskaitymą ar apyskaitą išžiūrėti iš naujo atsakovas būtinai turi pateikti savo apskaitymą arba apyskaitą. Prašymas turi būti paduotas per mėnesį nuo tos dienos, kada atsakovui buvo įteiktas raginimas sprendimą vykdyti.

Gavęs prašymą su apyskaita, teismas ex officio sustabdo sprendimo vykdymą, nes šiais atsitikimais pirmesnis teismo sprendimas pripažįstamas negaliojančiu, bet paskesniu sprendimu ieškomoji suma gali būti atiteista ir didesnė už nustatytąją pirmesniu sprendimu. Šiuo paskutiniu dėsniu apsisaugojama nuo nepamatuoto bylos vilkinimo. Be to, pasak įstatymų leidėjų paaiškinamo rašto, atsakovas dar turėtų atlyginti visas bylosenos išlaidas.

Atsakovui, bijančiam, kad teismas jo prašymo žiūrėti iš naujo nepatenkins, neuždrausta kartu paduoti apeliaciniam teismui apeliacijos skundą. Kadangi 1914 metais 923 straipsnis liko panaikintas, bet apeliacijos skundui paduoti taikomas Civ. Teis. Įst. 162 straipsnis, kuriuo nustatytas vienas mėnesis laiko nuo sprendimo paskelbimo dienos. Panaikintam 923 straipsny buvo nurodytas tas pats laikas.

6. *Teismo išlaidų ieškojimas.*

Kada teismas pačiam pagrindinės bylos sprendime neatiteisia teismo išlaidų ir jas nutyli, įstatymas leidžia dvejopai jų ieškoti. Pirmas teismų išlaidų ieškojimo būdas — tai vykdomosios bylosenos tvarka (916—920 str.); antras — bendra ieškinio tvarka (921 str.).

Reikia sutikti su naujo civilinės teisenos įstatymų projekto autoriais, kad dabartinių veikiančių teisenos įstatymų nuostatai, leidžiantieji teismams nepriteisti iš karto teismo išlaidų, bet leisti jų ieškoti vykdomosios bylosenos tvarka, nėra paremti reikalu. Iš tikrųjų, kiekvienoje byloje visada yra visos reikalingos žinios, kiek šalys įmokėjo teismo ir žyminio mokesčių, taip pat kiek kaštavo vietos apžiūrėjimai, žinovai ir t. t., be to, atiteisdamas visą ieškinį ar jo dalį ar visą jį atmesdamas, teismas žino — kiek reikia skirti bylos vedimo išlaidų (yra tam paskelbta taksa); todėl užtenka paprasto aritmetiško apskaičiavimo, o ne visos bylosenos.

Kas kita antroji įstatymuose numatyta tvarka, būtent, Civ. Teis. Įst. 921 straipsnyje išdėstyta, kad laimėjusi šalis gali ieškoti teismo išlaidų bendrąja tvarka per šešis mėnesius nuo sprendimo įsiteisėjimo dienos. Šis šešių mėnesių laikotarpis yra senėjimo terminas, pakeičiantis bendrą dešimt metų senėjimą, todėl pats teismas, vaduodamasis Civ. Teis. Įst. 132 str., nekelia klausimo, kad šis laikas ieškiniui kelti praleistas, jeigu bylininkai juo nesirėmė.

Tenka dar porą žodžių pasakyti dėl bylojimo išlaidų, susidariusių vykdomojoje bylosenoje. Civ. Teis. Įst. 922 straipsnis griežtai reikalauja, kad teismas, darydamas vykdomosios bylosenos sprendimą, tiksliai nustatytų tame sprendime, iš kurio bylininko ir kiek reikia bylojimo išlaidų išieškoti. Todėl šalis, nereikalavusi vykdomosios bylosenos metu bylojimo išlaidų, tų išlaidų vėliau reikalauti negali nei vykdomąja tvarka nei bendrąja tvarka.

———/———

Petras Atkočaitis

Gimininis ir įsigytinis turtas.

I.

Žiūrėdami gimininio turto institutą jo atsiradimo atžvilgiu, tenka pirma pažvelgti į tuos veiksnius, kurių dėka gimininio turto institutas buvo įsigalėjęs tautų gyvenime. Svarbiausias iš jų yra šeimos ir giminės atsiradimas bei jų santykis su tam tikru turtu. Kas sudaro šeimą ir giminę, berods, kekvienam gerai yra suprantama. Bet žiūrint į šeimos ir giminės santykius, tenka nustatyti ribas, kur yra šeimos pradžia ir jos pabaiga, kada šeima išeina iš savo ribų ir tampa gimine, kokiais pažymiais nustatoma giminės sąvoka.

Šeima yra giminės užuomazga. Susidėjimas dviejų įvairių lyčių asmenų bendram gyvenimui sudaro šeimos pagrindą. Ši šeimos pradžia — dviejų asmenų susituokimas, savo asmeniškų turtų sujungimas vienon vieton, vieno gyvenimo aktyvo ir pasyvo sudarymas bendro sugyvenimo balanse — reikia pavadinti šeima siauriausia prasme. Vienas asmuo niekuomet šeimos sudaryti negali; taip pat negali du vienodos lyties asmens pasivadinti šeima. Šeimos savybė, — galimumas daugintis ir sulaukti įpėdinių bei ainių, kurie palaikytų užsimezgusios šeimos tolimesnį egzistavimą, pasilikdami kraujo ryšy su pradine šeima. Tėvų ir vaikų santykiai yra šeimos santykiai. Brolių santykiai, paremti giminystės bei kraujo ryšiu, yra tas tiltas, per kurį šeimos būklė plečiasi ir įžengia į kitą šeimyninių santykių sferą. Priderantieji tai sferai asmens tėra surišti vien kraujo ryšiais, bendros kilmės pažymiais, o tat jau ne šeima; giminystės santykiais surišti asmens sudaro giminę.

Dabartinių kultūringųjų Europos tautų ekonominio gyvenimo pagrindan padėta privatinė nuosavybė, tėvo arba motinos arba pagaliau abiejų, jei judviejų šalies įstatymai numato vyro ir žmonos turto bendrumą (pav., livų miesto įstatymai, prancūzų kodeksas). Šita šeima yra vien tėvo globoje iki dviejų kartų: tėvo, motinos ir vaikų iki pilnametystės. Tolimesnės kartos yra už šeimos ribų ir jau įeina į giminės sąvoką. Tokiu būdu šeima turi bendrą globą, tėvo su tam tikra tėviška valdžia,

ko giminėje pastebėti netenka. Bendros tėviškos globos giminėje būti negali.

Šeimų susidarymas yra svarbus pagrindas giminei atsirasti. Kiekvienas žmogus priklauso dviem giminėm: tėvo ir motinos. Jame jungiasi dviejų giminių kraujas, kilmė; jis paveldi dviejų giminių turtą, o jei miršta bevaikis, tai turtas vėl grįžta tom dviem giminėm. Kognatiškos giminės idėja turi gyvenime tvirtų šalininkų; ją pripažino veik visos tautos ir ją priėmė jų įstatymai. Ji sugebėjo išstumti agnatiškąjį, senovės romėnuose viešpatavusį, principą.

Ryšium su kognatiškos giminės santvarka nustatyta: a) duoti žmogui vieną pavardę, o ne kelias pavardes, kurios primintų asmens kilmę iš įvairių giminių. Pavardė duodama tėvo, o ne motinos. Tėvo pavardės suteikimas naujagimiui riša šį bent paviršutiniškai agnatišku ryšiu; b) neleidžiama paveldėti tėvo įsigytinį turtą jo šalutinės eilės giminiečiams iš motinos pusės (1138 str. 1 d. X t.). Tuo būdu mano sesers sūnus gali paveldėti po manęs mano turtą, o aš po jo paveldėti niekuomet negaliu.

Mūsų dabartiniai įstatymai numato kognatiškos giminės tvarką; tat matyti tiek iš X t. 1 d. 195 ir 205 str., tiek ir iš 1138 str. žodžių „motinos giminė". Giminės sentėvis visumet yra vyriškosios lyties asmuo; negalima įsivaizduoti giminę, kuriai pradžią būtų davusi moteris. Moteris yra tik kraujo ryšy su tam tikra gimine, kurios vardo ji nenešioja: iš jos negali kilti nauja giminė ir vadintis jos pavarde.

Vis dėlto yra atsitikimų, kada moteris yra giminės pagrindas, būtent, kada tenka turto paveldėjimo taisykles taikyti broliams, gimusiems iš vienos motinos, bet ne vieno tėvo (X t. 1 d. 1140 str.). Toks paveldėjimas galimas dviem atsitikimais: a) gimininiam turtui betarpiškai pereinant vienos motinos, bet ne vieno tėvo, broliams 1138 str. ir b) įsigytiniam turtui tarpiškai pereinant vienos motinos, bet ne vieno tėvo, broliams 1140 str. Abejuose atsitikimuose, aš ir mano brolis, būdami vienos motinos, bet ne vieno tėvo vaikai, esame artimiausi giminės atstovai, būtent tos giminės, iš kurios yra kilusi mudviejų motina.

Giminių sudarymui turi reikšmės ne tik tam tikrų žmonių kraujo ryšys, dviejų asmenų susidėjimas, jų bendras gyvenimas ir dauginimasis, bet ir įvairios gyvenimo aplinkybės, kurios

dažnai, laikui bėgant, išauklėja kitokią žmonių grupę su savotiška kultūra, etika bei tradicijomis. Tik geografinė žmonių gyvenimo padėtis, bendroji istorija ir bendri interesai sugebėjo sukurti tautas arba nacijas su savotiškais etiniais pažymiais. Negalima sakyti, kad tauta nėra tam tikra žmonių giminė, turinti bendrų interesų gijas, bet šitokia giminė neturi juridinės reikšmės gimininio turto atžvilgiu. Gimininio turto institutas nenumato tokių plačių, dažnai kultūriniais ryšiais susijusių, giminių, nes tokių giminių nariais gali būti nieko bendra su giminingumu ir jokių kognatiškų ryšių neturį žmonės. Gimininio turto institutui yra svarbu kognatiškoji giminė, turėjusi savo šeimyninį židinį, bendrą gimininį sentėvį.

Šių dienų įstatymai nežino individuališkų giminių, kurios būtų visiškai atsiskyrusios, nebeįsiledžiančios savo tarpan kitų giminių asmenų. Galima pasakyti, šiandieninės žmonijos nariai yra tarpusaviai sujungti neatskiriamu giminingumo ryšiu ir sudaro tam tikrą žmonių grandį, apsupantį žemės paviršių. Jeigu sakoma „išmirusi giminė, išmirusios giminės turtas“, tai tat ne kas kita, kaip negalimumas suvokti žmonių giminingumo ryšių, negalimumas surasti davinių, kurie tikrai liūdytų esančią giminę.

II.

Gimininio turto institutas nėra vienos kurios tautos ar valstybės teisės ypatybė. Kadaise šitas institutas buvo daugumos Europos valstybių įstatymuose. Bet šio instituto atsiradimo tvarka yra ginčijama ir iki šiol neprieita vienos nuomonės. Kaikurie mokslininkai yra tos nuomonės, kad gimininio turto institutas yra šeimos turto bendrumo panaikinimo padarinys. Netenka abejoti, kad primityviose tautose, viešpataujant šeimyninei nuosavybei ir negalint testamentu palikti ar prie gyvos galvos nusavinti turtą (deus solus heredem facere potest), gimininiam turtui vietos būti negalėjo.

Viduramžio laikais žmogaus asmenybė neturėjo didelės reikšmės. Daiktinės arba turto teisės, ekonomiškas kiekvieno asmens apsidraudimas buvo remiamas priklausomybe tam tikrai giminei, šeimai, luomui ar bendruomenei. Žiūrint į šeimą, kaipo į vienintelį pragyvenimo bei visų politinių teisių šaltinį,

tekdavo jai teikti didelės svarbos, ir ta žemė, kuri ilgą laiką buvo tam tikro luomo arba gentkartės valdoma, kaip sako Štobbe, turėjo ypatingą juridinę reikšmę. Tos žemės valdytojas buvo suvaržytas ir jis negalėjo ją savo nuožiūra tvarkyti. Tokiu būdu atsirado savotiški žemės valdymo santykiai, romėnų teisei nežinomi, kaip tai, ricierių ir ūkininkų žemės, paveldimos ir gimininės žemės, gimininiai fideicomisai ir t. t. Nuo to laiko, kai žlugo feodališka tvarka, asmuo pasiliuosavo nuo šeimos ar bendruomenės priežiūros, padaugėjo miestų gyventojų, praplito prekybinė apyvarta, o su tuo įgavo didesnę reikšmę kilnojamasai turtas ir kapitalai, pradėjo išsigimti senosios žemės valdymo santykių formos, jų tarpe ir gimininio turto institutas.

Nors turtus suskirstyti į įsigytinius ir gimininius buvo mėginta dar pirmojo šimtmečio antroje pusėje, bet juridinis jų suskirstymas buvo padarytas kur kas vėliau, tik XII—XIV amžiaus papročių teisės rinkiniuose. Gimininio turto institutas buvo užsilikęs ir vėliau vakarų Europos valstybėse, bet šiais laikais daugumoje tų valstybių jis išnyko.

Negalima pasakyti, kad senovės Lietuva būtų žinojusi gimininio turto institutą. Lietuvos Statute nerandame jo, bent tokio, koks jis yra dabartiniuose mūsų įstatymuose. To instituto atsiradimą Lietuvos teritorijoj tenka ieškoti tose sąlygose, kuriomis yra ėjusi Lietuvos istorija; tenka žiūrėti į tas tautas, su kuriomis Lietuva yra gyvenusi bendrą gyvenimą iki didžiojo karo.

Rusijoj kalbamasis institutas buvo galutinai suformuotas 1649 ir 1679 mt. įstatymuose, kurie iki didžiojo karo veikė Rusijos teritorijoj, o pas mus (Kaunijoje) ligšiol tebeveikia. Lietuvoje jis atsirado daug vėliau, būtent 1840 metais, kuomet buvo panaikintas veikęs jos teritorijoj „Lietuvos Statutas“.

III.

Civiliniais įstatymais (X. t. 1 d.) gimininiu turtų laikomas nekilnojamasis turtas arba nekilnojamieji daiktai. Gimininio turto instituto objektu negali būti kilnojamieji daiktai, kapitalai ir žmonių prievolės. Įstatymas nustato aplinkybes, kuriomis turtas tampa gimininiu. Gimininis turtas yra:

1) turtas paveldėtas įstatymais (X t., 1 d. 399 str. 1 punktu);

2) turtas, kuris yra tekęs iš pirmutinio jo įgijėjo, kad ir testamentu, bet tokiam giminiečiui, kuriam ir įstatymas būtų davęs teisę paveldėti (399 str. 2 punktu); čia suprantama artimesnieji giminiečiai;

3) turtas, atitenkąs vaikui nuo tėvo, šiam dar gyvam esant, tam tikru atidalijimu, kitaip tariant, turto dalis, kurią tėvas skiria iš savo nekilnojamojo turto atidalijamam sūnui nuosavybėn. Bet iš gimininio turto tėvas negali išskirti mažiau kaip tą dalį, kurią sūnus įstatymais galėtų paveldėti po tėvo mirties. (X t. I d. 996 str.). Sūnus, gavęs mažesnę, negu įstatyme nurodyta, dalį, gali tėvui mirus reikalauti ją papildyti. Tokia tvarka įgytas turtas laikomas gimininiu turtu, nes anot Pobedonoscevo, išskyrimas yra pirmlaikinis paveldėjimas. Tačiau išskyrimas yra artimas dovanojimui, ir tada, kada išskiriamas įsigytinis turtas, išskyrimas nėra įstatymų suvaržytas ir gautoji tėvo turto dalis nebus gimininiu turtu, o įsigytiniu (sen. spr. 1877 m. nr. 168);

4) turtas, įgytas pirkimo aktu iš giminiečių, kurie jį paveldėjo iš tos pat giminės (399 str. 3 p.). Jei pardavėjo, mano giminiečio, turtas yra įsigytinis, tai ir mano rankose jis bus įsigytinis turtas, nors aš turėčiau ne tik giminystės ryšį, bet ir paveldėjimo teisę tam turtui. Pav., aš turiu vieno tėvo, bet ne vienos motinos brolį. Pagal tėvą priklausome vienai giminei, pagal motiną — dviem įvairiom giminėm. Brolis yra gavęs nekilnojamąjį turtą iš tėvo ir iš motinos. Jei jis parduos man iš tėvo gautąjį turtą, šis bus ir mano atžvilgiu gimininis turtas, o jei jis parduos man iš motinos gautąjį turtą, tai toks turtas mano atžvilgiu bus ne gimininis, bet jau įsigytinis. Trobesiai, pastatyti gimininėje žemėje, taip pat laikomi gimininiu turtu (399 str. 4 p.).

Rusų senato sprendimais išaiškinta (67/144; 75/302; 92/80), kad gimininis turtas, savininko parduotas tos pat giminės nariui, kad ir ne pardavėjo įpėdiniui, lieka gimininis. Gimininio turto sąvoka taikoma tik tokiam turtui, kuriam tam tikras asmuo turi *nuosavybės teisę,* o ne kurią kitą teisę, kad ir nelaikinę (96/28; 98/99; 99/56). Turtas iš gimininio tampa įsigytiniu ir

atvirkščiai, tik įstatymo aiškiai nurodytais atvejais (77/168; 79/58).

Kurį laiką juridinėje praktikoje abejota, ar valstiečių skirtinė žemė, kurios savininkus nustatė 1906 ir 1910 metų įstatymai, yra gimininis turtas ar įsigytinis. Vyriausiasis Tribunolas šį abejojimą pašalino, išaiškinęs, jog „skirtinė žemė, įgyta nuosavybėn pagal 1906. XI. 9 d. įstatymą, negali būti laikoma padermine (giminine), kadangi ligi 1906. XI. 9 d. skirtinė žemė priklausė ne atskiriems asmenims, bet visai šeimai, todėl palikėjas, jo tėvui mirus iki 1906. XI. 9 d., galėjo gauti po tėvo žemę ne nuosavybėn, bet tik valdyti, kaipo valstiečių šeimos narys, ir tiktai 1906. XI. 9 d. įstatymas galėjo jam suteikti nuosavybės teises tai žemei; todėl šiuo atveju skirtinė žemė negali būt laikoma padermine, kaipo netinkanti X t. 399 str. paderminio turto sąvokai (V. T. K. S. 1925. XI. 8 d. Petro Aukštikalnio byloje Nr. 346). Įpėdiniams tekusi skirtinė žemė virsta gimininiu turtu (spr. 1927. III. 31 d.).

„Pagal civ. įst. 399 str. dėl pripažinimo turto paderminiu reikia, kad tas turtas būtinai būtų įgytas teisėtai įpėdinystės tvarka" (1930 m. Nr. 942). „Įgytinis turtas tampa gimininiu, jei jis testamentu užrašomas tokiam giminiečiui, kuris ir įstatymais būtų įpėdinis" (1930 m. Nr. 220). „Pagal civ. įst. 399 str. paveldėtas testamentu įgytinis nekilnojamas turtas laikomas paderminiu tiktai toj daly, kuri įpėdiniui būtų tekusi įstatymais" (1930 m. Nr. 1134). — Žemės tvarkymo įstaigų pripažinimo aktai, užregistruoti Vyr. Notaro, nesuteikia įgytinio turto savininko titulo, jeigu turtas yra gimininis (spr. 1932. I. 13 d. Nr. 82).

Įsigytinis turtas laikomas tekęs ne paveldėjimo keliu, neturįs nieko bendro su gimine to asmens, kuris turtą įsigyja, arba visai negimininis. Įsigytinis turtas gali būti kilnojamasis ir nekilnojamasis. Daugiausia įsigytiniu turtu laikomas:

1) turtas, įsigytas kokiu nors tvirtiniu aktu: pirkimo, dovanojimo aktais, testamentu iš svetimos giminės (397 str. 2 p.);

2) vyras ir žmona priklauso įvairioms giminėms; todėl vyras po žmonos ir žmona po vyro mirties negali paveldėti. Mirus vyrui, žmona gauna išskyrimo keliu tam tikrą dalį vyro

turto pragyvenimui (1148 str.). Bet ši išskirtoji žmonai dalis laikoma ne gimininiu turtu, o įsigytiniu (397 str.);

3) įsigytiniu laikomas užtarnautas arba vyriausybės dovanotas turtas (397 str. 1 p.). Teismo praktikoj Lietuvoje su tokiais klausimais, be abejo, tenka susidurti, nes esama nemažas skaičius rusų kolonistų, kuriems caro laikais buvo dovanojami dvarai ir atskiri ūkiai;

4) įsigytinis turtas yra taip pat savo trūsu ir verslu įgytas (397 str. 7 p.). Tokiu turtu bus žemė, savo darbu uždirbtais pinigais įsigyta, o taip pat gauta dovanai už tam tikrą darbą bei patarnavimą. Tačiau, gali būti tokių atsitikimų, kada už savo pinigus įsigytas nekilnojamasis turtas bus gimininis, jei tik jis pirktas iš vienos giminės, giminiečio, kurio rankose tas turtas buvo gimininis. Kai dėl kilnojamųjų daiktų, tai jie visi be išimties yra įsigytinis turtas.

Lietuvos įstatymų gimininio turto instituto pagrindan padėta kognatiška asmenų giminystė. Gimininis turtas yra valdomas tam tikro asmens tik nuosavybės teisėmis, bet tos savininko teisės yra aprėžtos, būtent:

1) gimininį turtą dovanoti giminiečiams arba pašaliniams asmenims, aplenkiant artimiausius įpėdinius, draudžiama (X t. 1 d. 967 str.). Rusų senato aiškinimu, „artimiausiais giminiečiais" suprantami visi vieno laipsnio giminiečiai, kurie tam tikru atveju turi teisę paveldėti. Jei esama keli giminiečiai, turį vienodą paveldėjimo teisę, tai kiekvienam galima dovanoti tokią dalį, kokia jam pridera įstatymais (kas. spr. 1879 m. nr. 178);

2) gimininis turtas negali būti užrašytas testamentu (X t. 1 d. 1068 str). Šita taisyklė yra kategoriška: a) kada testatorius turi vaikų arba kitų žemutinio laipsnio įpėdinių, b) kada jis paskutinis giminėje. Pirmuoju atsitikimu artimiausi giminiečiai turi teisę paveldėti turtą taip, kaip yra nurodyta įstatymuose. Antruoju atsitikimu turtas lieka išmirusios giminės (išmarų) turtu. Gimininis turtas negali būti užrašytas testamentu ir įsūnytai dukteriai (spr. 391, 1922. V. 3.). Naminis testamentas, kuriuo testatorius užrašė savo žmonai nuosavybėn gimininį turtą, yra niekingas (1928. V. 16/23).

Vis dėlto yra kaikurios paminėtų taisyklių išimtys: 1) asmuo, neturįs ainių, turi teisę užrašyti gimininį turtą testamen-

tu asmeniui tos giminės, iš kurios jis yra gavęs gimininį turtą, su ta sąlyga, kad būtų paskirtas tik vienas įpėdinis; testatorius gali vieną turto dalį užrašyti testamentu, o antrą palikti įstatyminiam įpėdiniui, ir šiuo atsitikimu tik vienam įpėdiniui; jei testatorius gimininius turtus gavo iš kelių giminių, tai jis gali juos užrašyti testamentu keliems asmenims su ta sąlyga, kad iš kiekvienos giminės būtų vienas įpėdinis (I t. 1 d. 1068 str., kas. spr. 1891 m. nr. 82, 1884 m. nr. 108, 1880 m. nr. 1, 1879 m. nr. 16; 2) vyras gali gimininį turtą užrašyti testamentu žmonai, arba žmona vyrui valdyti iki gyvos galvos (1070 str.), bet toks užrašymas turi būt daromas notarine tvarka.

Savininkas negali užrašyti turtą testamentu dar ir tuo atveju, kada gimininis turtas įstatymais turi būti perduotas be jokių sąlygų įpėdiniui. X t. 1 d. 1086 str. skamba: „Kada jis palieka gimininį turtą, tai jo įpėdiniai turi teisę atsisakyti vykdyti jo padarytus dėl to turto surikiavimus, dėl kurių tektų prarasti didesnę ar mažesnę jo dalį".

Kalbant apie suvaržymą užrašyti gimininį turtą testamentu, tenka paminėti dar X t. 1 d. 996 ir 997 str., kurie nustato, kad iš gimininio turto galima išskirti tik tokias dalis, kokia priklauso įpėdiniui paveldint įstatymais; asmuo, gavęs savo dalį išskyrimu, neprileidžiamas daugiau paveldėti gimininį turtą.

3) Šalutinės linijos giminiečiams nustatyta ypatinga gimininio turto paveldėjimo tvarka: X t. 1 d. 1138 str., gimininis tėvo turtas pereina tėvo giminei, o motinos gimininis turtas — motinos giminei (paterna — paternis, materna — maternis). Rusų senato aiškinimu, šalutinių linijų giminiečių teisė paveldėti gimininį turtą nustatoma ne vien kraujo ryšiu su tėvu ar motina, bet ir priklausymu tai giminei, iš kurios turtas yra gautas (kas. spr. 1897 m. nr. 15, 1891 m. nr. 61, 1881 m. nr. 30),

4) Parduoti gimininį turtą savininkas nėra suvaržytas. Bet čia veikia dėsnis, kad asmens tos giminės, kuriai priklausė parduotasis turtas, gali per trejus metus tą gimininį turtą išpirkti (1363 str.). Šitas terminas yra besąlyginis. Giminiečio nepilnametystė nestabdo šio termino ėjimo (kas. spr. 1882 m. nr. 48). Įstatymas numato to termino pratęsimą tik tarnaujantiems karo ar žygio metu kariškiams; tada terminas nustatomas atskiru įsakymu (1365 str.).

Išpirkimas yra giminiečio teisė grąžinti sau gimininį turtą, nusavintą pardavus negiminiečiams nuosavybėn (1346 str.). Gimininiai turtai neišpirktini: 1) kai gimininis turtas parduotas tos pačios giminės asmeniui (1347 str. 1 p.); 2) kai gimininis turtas parduotas iš varžytynių, arba, varžytynėms neįvykus, paimtas kreditorių (1347 str. 3 ir 4 p.); 3) kai gimininis turtas, parduotas svetimos giminės žmogui, vėl grįžo į tą pačią giminę pirkimo aktu, o ne išpirkimo, nes šiuo atsitikimu turtas jau yra įsigytinis (1348 ir 1351 str.).

Išpirkimo teisę turi pardavėjo kraujo giminiečiai, tiek iš vyro, tiek ir iš žmonos pusės, be amžiaus skirtumo; toji teisė pareina nuo artimiausių giminiečių tolimesniems taisyklėmis, nustatytomis įstatyminiam paveldėjimui pagal linijas ir laipsnius (1355, 1360 ir 1361 str.). Artimiausieji giminiečiai, turį išpirkimo teisę, gali perduoti ją tolimesniems giminiečiams, net aplenkdami kai kurias artimesnes gimines (1357 str.). Jei esama keletas artimų pardavėjui giminiečių, tai iš jų kiekvienas turi teisę pats išsipirkti visą nusavintą gimininį turtą be kitų giminiečių sutikimo, bet pastarieji turi teisę išsipirkti iš jo pareinančias jiems dalis (1359 str.). Išpirkti neprileidžiami: a) pardavėjo, jam gyvam esant, vaikai ir vaikaičiai, mirus jo neatskirtiems vaikams (1356 str.), b) giminiečiai, buvę liūdytojais pardavimo aktą darant (1362 str.).

Giminietis, išperkąs gimininį turtą, turi sumokėti pirkėjui: 1) parduoto turto kainą, pardavimo akte nurodytą; jei turtas perėjo jau į kito asmens rankas, tai tą kainą, kuri paskutiniame pardavimo akte nurodyta (1367, 1368, 1369 str. str., kas. spr. 1880 m. nr. 16); 2) visas išlaidas, padarytas turtui pagerinti ar jam palaikyti pagal įkainojimą (1367 str. punkt. 2), ir 3) turto perleidimo mokesčius už turto grąžinimą savojon giminėn, o taip pat pirkėjo įneštus mokesčius už pardavimo akto sudarymą, kuriuo jis buvo įvestas turto valdyman (1367 str. p. 2). Rusų senato aiškinimu, išpirkimo taisyklės nevaržo gimininio turto pirkėjo pirktąjį turtą tvarkyti taip, kaip jam tinka, t. y. parduoti, užstatyti, išnuomoti ir, apskritai, disponuoti daiktą (420 str.); todėl gimininio turto pirkėjo padarytos nuomos sutartys dėl to turto yra privalomos tam asmeniui, kuris turtą išperka (kas. spr. 1891 m. nr. 40).

Veikęs Lietuvoje prieš 1840 metus Lietuvos Statutas nustato daug siauresnę gimininio turto sąvoką. Lietuvos Statutas suteikia bajorams, kaip laisviems žmonėms, visišką laisvę tvarkyti savo nuožiūra gimininį turtą: duoti, parduoti, dovanoti. Tiktai draudžia laisva valia užrašyti testamentu gimininį tėvo ir motinos turtą. Vis dėlto ir toks turtas buvo leidžiamas dovanoti mirties atveju (mortis causa). Lietuvos Statutu gimininiu turtu laikomas tik turtas, paveldėtas įstatymais. Turtas, gautas kitu keliu, buvo laikomas įsigytiniu. Išperkamosios teisės Lietuvos Statutas visai nenumato. Šalutinių giminiečių paveldėjimo tvarka statute yra tokia pat, kaip kad dabartiniuose Lietuvos įstatymuose: paterna — paternis, materna — maternis.

IV.

Išžiūrėjus gimininio turto institutą jo atsiradimo ir esmės atžvilgiu, tenka pastatyti klausimas: kokią reikšmę jis turi dabartiniam mūsų gyvenimui; ar jis lietuvių tautos gyvenime yra giliai įleidęs šaknis ir, pagaliau, ar jis dabartiniams laikams yra tikslingas? Į šiuos klausimus gimininio turto instituto tyrinėtojai įvairiai atsako.

K. Pobedonoscevas linksta manyti, kad gimininio turto institutas esąs istorinis reiškinys, kad istoriniai reiškiniai niekuomet nesą atsitiktini dalykai; kas buvę, kas įvykę tam tikru laiku, yra įleidę gyveniman savo šaknis, turį savo priežastį, kurią reikia ieškoti gyvenimo ekonomiškose sąlygose. Todėl įvertinant visus istorinius reiškinius, ypač turinčius didelę juridinę reikšmę, negalima neištirti tų gyvenimo sąlygų ir aplinkybių, kurių dėka atsirado ta ar kita įstatymų norma. Naujais laikais formuojant gimininio turto institutą, pasiremta, galima pasakyti, senoviško gimininio turto instituto idėja. XV amž. viduramžių feodališko ūkio valdymas varžęs privatiškos žemės nuosavybės plėtojimąsi, įvairių luomų viešpatavimą; prekyba bei susisiekimas nebuvo išsiplėtoję, turėję tik lakoniškos reikšmės. Nenuostabu, kad tam tikros žemės valdymas buvo patekęs vieno asmens rankosna arba vienam kuriam luomui. Bet 20-me amžiuje, privatiškos nuosavybės viešpatavimo laikais, pasikeitus ekonominei tautų bei valstybių organizacijai, ištobulėjus susisiekimui ir prekybai iš viduramžių lokalės tapus šių amžių tarptautine, pažengus pirmyn tautų kultūrai, — tenka abejoti, ar

gimininio turto institutas turi tų pagrindų bei motyvų, kuriais jis buvo savo laiku kuriamas ir taikomas žmonių gyvenimo santykiams; tenka abejoti, ar galėjo nors mažiausia anų laikų ūkio valdymo forma ir jos reikšmė užsilikti mūsų laikams. Tokiu būdu, pasikeitus žemės ūkio valdymo organizacijai, perėjus žemės valdymui į privačias rankas, išnykus iš valstybės gyvenimo luomams, susitvarkius valstybėms grynai demokratiškais pagrindais, kur kiekvienas pilietis turi vienodą reikšmę valstybės gyvenimui, tenka manyti, kad dabartiniams laikams gimininio turto institutas yra nustojęs, jei ne visiškos, tai didesnės buvusios reikšmės, šių laikų žmonių gyvenimui nėra reikalingas ir todėl turėtų būti peržiūrėtas.

Lietuvos gimininio turto institutas yra gimęs ir išsiplėtojęs rusų tautoje; todėl sunku pasakyti, kiek jis yra artimas lietuvių tautos sąmonei, kiek jis yra joje įsitvirtinęs. Lietuvos valstybinis gyvenimas iki 1840 metų, kaip žinome, nėra turėjęs tokio plataus gimininio turto instituto. Jis todėl negalėjo kilti iš tautos teisinės sąmonės jo atsiradimo momentu; tautos sąmonė negalėjo sukurti panašaus instituto, nes nebuvo jam realių gyvenimo motyvų, o todėl jis nėra mūsų gyvenime giliai įleidęs šaknis ir lyg neatitinka teisiniam mūsų žmonių pajautimui. Bet, antra vertus, reikia pasakyti, kad pažymėtas institutas veikia Lietuvoje jau šimtą metų. Todėl, kalbant K. Pobedonoscevo žodžiais, reikėtų pageidauti, kad senų mūsų įstatymų kritikai, kritikuodami įstatymus dėl nekilnojamojo turto, atsargiai liestų istoriškuosius mūsų gyvenimo reiškinius. Baugu smerkti ir griauti tai, kas dar nevisiškai suprasta". Bet ši Pobedonoscevo nuomonė negali turėti mūsų gyvenimui reikšmės.

Kelių šimtmečių patyrimas parodė, kad gimininio turto institutas ne tik neturėjo reikšmės, kaip priemonė palaikyti bei apsaugoti bajorų žemės valdymą, bet net buvo visokių negalavimų ir nepaprasto žemės sklypų susmulkėjimo priežastis. Nenuostabu, kad atsirado kritikų, kaip prof. D. I. Mejeris, Liubavskis ir kiti, kurie nurodė gimininio turto instituto netikslingumą žmonių gyvenimui ir reikalavo vienaip ar kitaip jį reformuoti ar net visiškai iš įstatymų išbraukti, kaip atgyventą ir dabartiniam gyvenimui nepritaikomą dalyką. Prof. D. I. Mejeris sako, kad šitas institutas neatitinkąs šių dienų civiliniams žmonių santykiams, kad šiandien esanti įsigyvenusi absoliutiš-

kos nuosavybės bei visiško viešpatavimo daiktui idėja, kiek tat nekenkia visuomeniniams interesams. A. D. Liubavskis savo juridinės monografijos III tome reiškia mintį, kad įstatymas dėl gimininio turto netinkąs teisiniu, ekonominiu ir moraliniu atžvilgiais. Juridiniu atžvilgiu jis netinkąs tuo, kad jis esąs priešingas visiškai nuosavybei, kurios svarbiausias požymis — išimtina ir nepriklausoma teisė disponuoti (420 str.). Ekonominiu atžvilgiu jis esąs tuo kenksmingas, kad jame esąs aprobuojamas principas „lasser faire lasser passer“. Pagaliau, moraliniu atžvilgiu jis esąs neteisingas, nes gimininio turto savininkas esąs verčiamas palikti turtą tolimam giminiečiui, o ne svetimos giminės žmogui, kuris yra labai artimas jo širdžiai. Dėl šių priežasčių įstatymas esąs apeinamas tam tikrais fiktyviškais santoriais.

Iš tikrųjų, pažymėtas institutas dabar vargu bau savo tikslą (palaikyti tam tikrą turtą vienos giminės rankose, apsaugoti artimiausių giminiečių interesus) pasiekia, nes turto savininkas, būdamas tų taisyklių suvaržytas, visumet ieškos galimumo jas aplenkti dar dėl to:

a) kad jis negali perduoti žemės ūkio įmonę tam savo vaikui, kuris daugiau tiktų įmonę vesti, žiūrint grynai ekonominio intereso;

b) kad neturi teisės atlyginti ypatingu būdu tuos savo vaikus, kurie buvo tėvo labiau gerbiami ir jam artimesni;

c) kad neturi teisės duoti pirmenybę neturtingiems vaikams prieš labiau prasigyvenusius, jei kas iš vaikų suspėjo įsigyti turtą;

d) kad neturi teisės perduoti savo turtą artimiems žmonėms, jei jie yra svetimos giminės.

Tokiu būdu, gimininio turto institutas būtų visai civilinei apyvartai lyg sunkenybė, ekonominio šeimų tvirtėjimo stabdiklis. Kokią reiktų suteikti reikšmę, sakysim, „teisei išpirkti“ parduotąjį gimininį turtą. Jei ji kai kuriais atvejais nėra ekonominės žmonių būklės stiprėjimui kenksminga, tai tuo labiau jokios reikšmės turėti negali. Ji tačiau yra kenksminga, nes:

a) sumažina dažnai gimininio turto vertę;

b) trukdo gauti pinigus įkeičiant žemę, kuri gali tapti išpirkimo objektu;

c) trukdo gerinti ūkį, kai tat reikalauja didelių išlaidų;

d) pastačius giminінėje žemėje fabriką ar kitus pastatus, kurie įgauna nekilnojamojo turto pobūdį, gali atsitikti, kad giminietis pasinaudodamas išpirkimo teise, pareikalaus grąžinti vien tik žemę, ir tuo būdu visi pastatai be jokios prasmės su dideliais nuostoliais bus nugriauti.

Giminінio turto išpirkimas, būdamas iš viso silpna priemonė giminės interesams apsaugoti, neaprėpia tų atsitikimų, kada turtas įkeičiamas ar kitaip įskolinamas ir paskiau parduodamas iš varžytynių (1369 str.), nes jis tada nustoja giminінio turto ypatybių. Vadinasi, ir giminінio turto išpirkimas negali turėti reikšmės. Nurodytieji „išpirkimo" netikslumai, be abejo, gyvenime jaučiami, ir jau nuo antros XVIII amžiaus pusės stengiamasi jo reikšmę siaurinti. Išpirkimo terminas sutrumpintas nuo 40 metų iki 3 metų (1363 str.). Būtų žingsnis pirmyn, jei ši taisyklė būtų visai panaikinta.

Kalbant apie giminінio turto instituto reformą, tenka pažymėti, jog būtų visai teisinga praplėsti testatoriaus teises ir susiaurinti giminінio turto sąvoką ir prasmę, kad giminінio turtu būtų laikomas tik turtas, paveldėtas įstatymais, kaip tat yra Lietuvos Statute; visai neteisinga, sakysim, laikyti giminінiu turtą, tos pat giminės giminiečio pirktą už savo uždirbtus pinigus, ir paskui pirkėją varžyti, kad negalėtų nei testamentu laisvai bet kam užrašyti, nei dovanoti.

Giminінio turto institutas turėtų būti, jei ne visiškai panaikintas, tai suprastintas vien dėl juridinės ir ekonominės pažangos. Gyvenimas eina pirmyn, nuolat gimsta nauji žmonių santykiai, naikindami ir šalindami iš gyvenimo senuosius, atgyventus ir gyvenimui netinkamus. Giminінio turto instituto atsiradimo svarbiausias motyvas buvo — luomo ar tam tikros visuomenės ekonominiai interesai. Šiandie tie interesai nereikalauja panašaus apsaugojimo. Pažymėtasis institutas beliko tik tradiciniu dalyku, kuris nei valstybiniam, nei privatiniam žmonių gyvenimui teigiamos reikšmės turėti negali.

Baigsiu rusų carienės Katrės II žodžiais, kurie šiuo atžvilgiu turi nemaža tiesos: „Nieks taip daug nesilpnina įstatymų, kaip galimumas juos apeiti klasta. Taip pat ir nereikalingieji įstatymai mažina reikalingųjų gerbimą".

Pasinaudota šiais veikalais:

1) D. I. Mejer, „Ruskoje graždanskoe pravo“, 1902 metų laidos 110—113 pusl.;

2) G. F. Šeršenievič, „Učebnik ruskago graždanskago prava“, 1914 metų laida, 165—173 pusl., 348—351 pusl;

3) Kraus, „Sitte und Brauch der Sűdslaven“;

4) A. A. Bašmakov, „Institut rodovich imuščestv pered sudom ruskoj jurisprudencii“, žurnal Ministerstva justicii 1897 goda nr. 7, 1—34 pusl., ir nr. 8, 1—62 pusl.;

5) E. Iljašenko, „Institut rodovych imuščestv s točki zrenija buduščago graždanskago uloženija“, žurnal M. J. 1900 g. nr. 2, 96—130 pusl., nr. 3, 110—142 pusl. ir nr. 4, 110—136 pusl.;

6) K. A. Pobedonoscev, „Kurs graždanskago prava“, 1883 m. I d., 51—102 pusl., § 12.

—————

Š. Braudė

Vekseliniai blankai.

Teismų praktikoje ir teisės teorijoje jau yra seniai iškilęs vekselinių blankų klausimas. Veikiantieji Vekselių Įstatai visaip aptaria ir apibrėžia vekselių, t. y. tik užpildytų vekselių, klausimą. Šiaip Vekselių Įstatuose nerasime nė vieno straipsnio, kuriame būtų tiesioginai kalbama apie vekselinių blankų apyvartos būdą. Taip pat nėra juose pažymių vekselinių blankų prigimčiai ir ypatumams nustatyti. Aišku tik tai, kad tokie blankai pagal Veks. Įstatų 14 str. neturi vekselių galios. Be to, tų įstatų 3 ir 14 straipsniais nustatyti reikalavimai, kuriuos įvykdžius, vekseliniai blankai gali pavirsti vekseliais ir tada jau veikia Vekselių Įstatų numatytomis taisyklėmis.

Kadangi nėra aiškių įstatymų vekselinių blankų reikalu, jų vartojimas sukelia daug neaiškumų ir keblumų. Vieną tokį pagrindinį vekselinių blankų klausimą čia paliesiu. Nors šis klausimas jau yra, kaip mes dar pamatysime, mūsų teismų praktikos išspręstas, tačiau jis dar išžiūrėtinas, viena, kad dar labiau paaiškėtų, o, antra, dėl to, kad rusų senatas šią problemą

buvo kaip tik priešingai išsprendęs, kaip mūsų Vyriausiasis Tribunolas. Todėl bus įdomu susipažinti su abiem nusistatymais tuo klausimu, nes tai, antra vertus, padės plačiau nušviesti ir kitas vekselinių blankų klausimo puses.

Mūsų čia išžiūrimo klausimo esmė šitokia: ar vekselinį blanką, kai norima jį paversti vekseliu, galima užpildyti faktinio jo tuo metu laikytojo vardu, ar jį reikia užpildyti vardu to asmens, kuriam jis vekselinio blanko davėjo buvo išduotas, t. y. pirmojo vekselinio blanko įgijėjo vardu? Tai klausimas, su kuriuo dažnai susiduriama. Pagal tuos pačius Vekselių Įstatus turime du skirtingus atsakymus: rusų senato (1915.IV.22 d. civ. kasac. dep. sprendimas) ir Vyriausiojo Tribunolo (1933.X. 27 d. civ. sk. Nr. 871 byla). Išžiūrėsim kiekvieną jų skyrium.

Laikydamas tą klausimą labai rimtu, rusų senatas savo sprendime duoda plačius nurodymus. Tame sprendime Senatas: „...pripažįsta būtinybę sustoti apskritai ties bendru klausimu apie vekselinių blankų vartojimą tiek pagal pirmus 1893 met. paskutinio leidimo Veks. Įstatus, tiek pagal naujus 1902 metų Vekselių Įstatus, nes jau seniai subrendo reikalas duoti tuo klausimu paaiškinimų, kuriais galėtų remtis ligi šiolei taip dažnai tuo reikalu svyravusi teismo praktika, iškilusi todėl, kad veikiančiuose vekselių įstatymuose nėra tiksliai apibrėžtų ir smulkių nurodymų minėtu ginčijamu klausimu“. Toliau, senatas pasisako, kad vekselinis blankas užpildytinas tik pirmojo jo įgijėjo vardu ir jis nieku būdu negali būti užpildomas vardu to, kieno valdomas, paverčiamas vekseliu, jei tas nėra pirmas jo įgijėjas. Išimtis daroma pirmojo vekselinio blanko įgijėjo įpėdiniams, kurie gali vekselinį blanką užpildyti tiesiog savo vardu.

Senato sprendime išdėstytos abi nuomonės, kurios tuo klausimu gali būti. Priešinga jo išvadai nuomonė yra, kad asmuo, išduodamas kitam vekselinį blanką su savo parašu, duoda pastarajam visišką laisvę pasinaudoti blanku savo nuožiūra ir valia ir tuo pačiu įgalina jį tą patį blanką visaip perduoti su ar be įrašų, visai nepaisydamas, kieno vardu tas blankas paskui bus užpildomas su ta sąlyga tik, kad būtų laikomasi nurodytos vekselio žym. popieriaus sumos. Taip išduodant vekselinį blanką, paskui nebus leidžiama reikšti jo laikytojui atsikirtimų ir

užskaitymų, kurie būtų reiškiami pirmesniam jo laikytojui. Tokia yra ta nuomonė, kuriai dar yra keli kompromisiniai variantai, tačiau jų čia neliėsime. Senatas tai nuomonei nepritaria ir savo išvadą remia sumetimais, kurie, trumpai suglausti, gali būti išreikšti taip: Veks. Įst. 3 straipsnio bendra prasme uždrausta išdavinėti vekselius, mokėtinus savo įsakymu (t. y. vekselio davėjas negali savęs nurodyti pirmu vekselio įgijėju), nes leidimas davinėti tokius vekselius būtų lygus leidimui privatiniams žmonėms leisti kredito bilietus (žiūr. Kaminka, Veks. Įstatų 3 str. 4 §). Tokių pat padarinių, aiškina Senatas, galėtų atsirasti, jei būtų leidžiama davinėti vekselinius blankus be jokio aprėžimo iš rankų į rankas, tarytum tai būtų koks kilnojamas turtas, pareikštiniai popieriai ar pinigai. Antra vertus, aiškinama toliau, reikėtų žiūrėti, kaip atsilieptų žmonių, duodančių vekselinius blankus, interesams, jei būtų leistas laisvas tokių blankų perdavimas iš rankų į rankas ir užpildymas bet kurio laikytojo vardu. Blankų davėjams nesą tas pats, kas pasirodys esąs jų vekselinių blankų laikytojas. Jei vekselis atsidurtų svetimo asmens valdyme, tai su juo negalėtų suvesti sąskaitų, kaip tat būtų galima padaryti su pirmuoju įgijėju, su kuriuo davėjas buvo betarpiškai susijęs. Tiesa, ir išdavus vekselį (ne blanko pavidalu) ir perleidus jį įrašais toliau, negalima paskutiniam laikytojui pareikšti tų pretensijų ir atsikirtimų, kurie buvo galimi pirmam (Veks. įst. 33 ir kiti str.). Tačiau taip esti, kai vekselis pareiškiamas sąžiningo paskutinio laikytojo (Veks. Įst. 24 str.). Kas kita būtų, jei vekselinius blankus galėtų užpildyti tiesiogiai, ne pirmojo įgijėjo, o trečio asmens vardu. Tada visai juk išnyktų bet koks pirmutinės vekselio kilmės pėdsakas, ir tuo atveju vekselinio blanko davėjo interesai nebūtų apsaugoti. Nesąžiningam laikytojui pareiškus vekselį, nors tai galima pagal Veks. Įst. 24 str., senato nuomone nebegalima įrodyti vekselinių blankų tapatybės. Todėl nesąžiningas vekselio blanko laikytojas visados sakytų jį gavęs tiesiog iš davėjo, o to negalėtų daryti, jei jį užpildytų pirmojo įgijėjo vardu, net, tuomet pačiame vekselyje liktų visų jį turėjusių asmenų pėdsakai, ir būtų žinoma, iš ko paskutinis laikytojas jį buvo gavęs ir kam buvo išdavęs.

Iš to galima lengvai įsitikinti, kad senato išvada yra paremta tais praktiniais sumetimais, kad, leidus visišką laisvą

vekselinių blankų apyvartą, labai nukentėtų tokių blankų davėjai. Iš įstatymų, kuriais senatas savo išvadą pagrindžia, tik visai netiesioginiu būdu galima tokią išvadą prieiti. Jei jau remamasi įstatymais, tai greičiau juos atitinka mūsų Vyriausiojo Tribunolo sprendimas, kuris priėjo visai priešingą senato išvadai nuomonę.

Vyr. Tribunolo 1933 m. spalių mėn. 27 d. sprendimu atsakoma į du svarbius teisinius klausimus. Jau seniai teismų praktikoje buvo nevienodai nusistatyta tuo, ar galima įsakymo, Civ. Teis. Įst. $1'61^{1-24}$ str. nuostatais, prisiteisti iš mirusio (Civ. Teis. Įst. 959 ir 961 str.), kai dar nėra patvirtintų įpėdinių. Tribunolas išaiškino, kad galima, bet šis procesualinis klausimas yra už mūsų temos ribų. Čia iškelto klausimo Vyriausiasis Tribunolas priėina išvadą: „Kad vekselio blankai gali būti išduodami, seka iš Veks. Įstatų 14 str. prasmės. Nei šiame straipsnyje nei kur kitur nenumatyta, kad būtų reikalingas vekselio blanko davėjo sutikimas užpildyti tą blanką nustatytu tekstu ir tuo būdu paversti jį vekseliu ir todėl vekselio blanko išdavimas gali turėti tokias pačias pasėkas, kaip kad vekselio išdavimas, ir vekselio blanko davėjas, išduodamas savo pasirašytą vekselio blanką, turi tas pasėkas numatyti", ir „Vekselių Įst. nėra nurodymų, kad pirmas vekselio blanko įgijėjas negalėtų užpildyti tą blanką trečiojo asmens vardu, arba, kad negalėtų perduoti tą blanką trečiajam asmeniui, kad šis jį užpildytų savo vardu, tad toks blankas gali būti užpildytas paties jo laikytojo".

Iš to, kas pacituota, matome, kad Vyr. Tribunolas laikosi nuomonės, kad vekseliniai blankai gali būti užpildomi bet kurio laikytojo vardu, nes tokių blankų davėjas, juos pasirašydamas ir išduodamas, paveda juos laikytojo laisvai nuožiūrai, svarbu tik, kad, paverčiant blanką vekseliu, būtų laikomasi Veks. Įst. nurodymų. Ir reikia pasakyti, kad tokią išvadą priėjo ir Vokietijos vyr. teismas ir kad ji palaikoma vokiečių teisės teorijos.

Palyginant abi priešingas išvadas, kurios paremtos tais pačiais Veks. Įstatais, matyti, kad rusų senatas labiau skaitėsi su praktiniais sumetimais, o Vyr. Tribunolas labiau rėmėsi veikiančiais Veks. Įstatais. Visai tikrai Tribunolas nurodo, kad

vekseliniams blankams Veks. Įstatai nestato reikalavimo, kad jie būtų perleidžiami įrašais. Senato išvada, nors ji labai gražiai ir puikiai motyvuota, mūsų vekselinių įstatymų šviesoje yra dirbtinė. Bet, taip tvirtinant, dar nesakoma, kad tokia išvada nebūtų teisinga, nes, išžiūrima teisingumo atžvilgiu, ji kaip tik priimtina. Paskutiniu metu ir pas mus iškilo vekselių sutvarkymo reikalas, kad visokie sukčiai negalėtų jais savo piktiems tikslams pasinaudoti. Jau buvo vieno teisininko paskelbtas projektas („Teisė" Nr. 26), kuriuo galėtų būti apsaugoti vekselių davėjų interesai nuo visokių išnaudojimų. Rusų senato reikalavimas, kad vekselio blankai būtų užpildomi pirmojo blanko įgijėjo vardu, kaip tik apsaugo davėjus nuo visokių piktų išnaudojimų. Ir senatas tai savo motyvuojamame sprendime laiko svarbiu motyvu, kurį dar, jo nuomone, pagrindžia Veks. Įst. 24 str. Turint galvoje, kad daugumas vekselių iš pradžių išduodami blankų pavidalu, galima sakyti, kad, laikantis senato išvados, būtų užkirstas kelias daugeliui apgaulingų išnaudojimų, kurie dabar labai dažnai vainikuojami pasisekimu, nes pagal įstatymus jie teisėti. Gal, vykdant tokį senato reikalavimą, būtų apsunkinta visa vekselių apyvarta ir padaugėtų iš kitos pasės nesąžiningų vekselių davėjų bylos, bet galima nuo to apsisaugoti, nustatant rimtus įrodymų būdus, neprileidžiant liūdytojų ir reikalaujant, norint įrodyti, kad veikseliniai blankai buvo išduoti ne tam, kieno vardu užpildyti, rašytų įrodymų.

Vyr. Tribunolo išvada mūsų išžiūrėtu klausimu visai paremta įstatymais ir atitinka Veks. Įst. bendrą prasmę. Tik įstatymo keliu galėtų būti pakeistas Vekselių Įst. 14 str. rusų senato nurodyta kryptimi.

———/———

J. Robinzonas.

Dar dėl Vokietijos teismų sprendimų pripažinimo ir jų vykdymo Klaipėdos Krašte.

Šiuo klausimu mano trumpas pastabas „Teisės“ 34 Nr. 133—137 p.p. norėčiau papildyti dar šiais sumetimais:

1) Atskyrus iš Vokietijos įvairias sritis iš vakarų, šiaurės ir rytų ir prijungus jas prie Belgijos (Eupen-Malmédy), Prancūzijos (Alzas-Lorenas), Danijos (Šiaurės Šlezvigas), Čekoslovakijos (Hultschiner Ländchen), Lenkijos (koridorius, Aukštoji Silezija ir Poznanė) ir Lietuvos (Klaipėdos Kraštas), kilo visuose šiuose kraštuose klausimas dėl tolesnio ZPO 328 §-o (užsienių sprendimų pripažinimo arba nepripažinimo sąlygos) galiojimo. Įdomu, dėl palyginimo su padėtimi Klaipėdos Krašte, susipažinti su šio klausimo sutvarkymu įvairiose Vokietijos „sukcesinėse“ valstybėse. Pastebėsime, kad po atskyrimo visų šių kraštų nuo Vokietijos pastaroji yra sudariusi su nauja valstybe — įgyjėja sutartis dėl teismo darbo perleidimo[1]). Tomis sutartimis buvo pripažinta naujai įgijusiose valstybėse sprendimų, įvykusių prieš atskyrimą, galia. Tačiau jokių pasižadėjimų ir toliau pripažinti Vokietijos sprendimus naujos valstybės nėra prisiėmusios.

Literatūroje tas klausimas, mano žiniomis, buvo diskutuojamas tik Prancūzijoje. Prof. J. P. *Niboyet*[2]) iškelia abejonės dėl tolesnio šio §-o galiojimo Alzase-Lorene: „jeigu laikyti šiuos nuostatus (ZPO § 328) dar galiojančiais...“. Toliau eina p. C. *J(ordan)*[3]), kuris teigia, kad šie nuostatai Alzase-Lorene ne-

---

[1]) a) 1920.5.5. Allemagne-France. b) 1921.7.12. Allemagne-Danemark. c) 1920.4.23. Allemagne-Belgique. d) 1921.2.3. Allemagne-Tchécoslovaquie. e) 1920.9.20. Allemange-Pologne. Transfert de juridiction. f) 1922.4.12. Allemagne-Pologne. Transfert de juridiction dans la Haute-Silésie. g) 1922.5.15. Allemagne-Pologne (Oberschlesien).

[2]) De la condition actuelle des étranges et des personnes morales étrangères en Alsace et en Lorraine, Revue de droit international privé, vol. XVII, p. 348.

[3]) Exécution des jugements étrangers en Alsace et en Lorraine, Revue, vol. XVIII, 364—365.

galioja. Jo motyvai yra labai įdomūs, ir aš duodu jų vertimą in extenso:

„Sprendimų vykdymas yra pirmoje eilėje politinis dalykas ir todėl priklauso viešajai teisei. Kiekvienas suverenumas nustato, kokiomis sąlygomis jis pripažins savo teritorijoje reikšmę užsienio sprendimams, svetimo suvereniteto padariniams ir, kaipo tokiems, negaliojantiems (extra territorium jus non dicitur). Tatai daroma tuos sprendimus atgaivinant, jiems duodant ekzekvatūrą, kuris vienu laiku jiems suteikia res judicata autoritetą ir vykdymo galią. Tik teritorijos suverenas gali leisti šiam tikslui nuostatus, privalomus teisėjams. Ši suverenų viešoji teisė negali nusileisti svetimai viešajai teisei suverenumo neišsižadant.

Ta aplinkybė, kad nuostatai liečią užsienių sprendimų vykdymą figūruoja vokiečių civ. teis. įstatyme (328 ir 723 str. str.), beje, taip pat, kaip ir Prancūzijos civ. teis. įstatyme (2123 str. 4 p. ir 545 str.), nekeičia jų esminės prigimties ir jų, viešosios teisės nuostatų, pobūdžio. Šis pobūdis, be to, aiškiai eina iš paties Prancūzijos civ. teis. įst. 2123 str. 4 p., kuris skamba taip: „Taip pat ipoteka negali išplaukti iš sprendimų, sudarytų užsieniuose, nebent jiems būtų suteikta vykdymo galia Prancūzijos teismo, nepažeidžiant priešingų nuostatų, kurie gali būti politiniuose įstatymuose ir sutartyse“. Ir iš tikrųjų tik šie pastarieji gali keisti viešosios teisės tekstą“.

„. . . .nuostatai ,liečią užsienių teismų sprendimų vykdymą, priklauso viešajai teisei ir todėl nuostatai valstybės, turinčios suverenumą Alzase ir Lorene, būtent, Prancūzijos, turi būtinai pašalinti naujo suvereno, Vokiečių reicho, viešosios teisės nuostatus.

Tenka priminti, kad užsienių sprendimų vykdymo klausimu Prancūzija sudarė visą eilę konvencijų.... Šios konvencijos pilnai taikomos Alzase ir Lorene, kaipo sudarančiuose Prancūzijos teritorijos dalį...“

Jeigu šiuose išvedžiojimuose vietoj „Prancūzija“ įdėsime „Lietuva“ ir vietoj „Alzasas-Lorenas“ — „Klaipėdos Kraštas“, argumentacija bus nuostabiai panaši į mūsų išdėstytąją „Teisės“ 34 Nr.

Kai dėl Lenkijos, tai teisininkų pažiūra, savitarpiškumas, numatytas § 328 p. 5, turėjo pasireikšti sutartyse, o tokių Lenkija neturi[4]).

2) Analogija pritaikyta p. Hessės su Šveicarija („Teisė“ Nr. 34) nėra visai tiksli. Nors procesas yra kantonų kompetencija, tačiau ji pasireiškia tik tuomet, kai nėra federalinių sutarčių. Kitais žodžiais, kontraktualinė federalinė teisė turi pirmenybę prieš kantonalinę autonominę teisę[5]).

Kai dėl analogijos su Bosnija-Hercogovina, tai, be sumetimų, mano išdėstytų „Teisės“ Nr. 34, ta analogija netinka todėl, kad Bosnijos ir Hercogovinos teismų sistema buvo visiškai nepriklausoma nuo Austrijos, net aukščiausias teismas neturėjo nei organizacinio nei kito ryšio su Austrijos aukščiausiuoju teismu[6]).

———/———

J. Janu ka

Apžiūrėjimas vietose.

Civ. teisenos įstatymo 82 ir 82[1] str. str. pakeitimu (Vyr. Žin. Nr. 452), apylinkės teisėjui uždėta pareiga pareikalauti iš šalių įrodymų, paaiškinimų ir daryti kitus veiksmus, kurie padėtų bylos aplinkybes aiškinti. Šių nuostatų reikšmė aiški, padėti nenusimanantiems ir mažai nusimanantiems apie bylosenę asmenims ir nežinantiems, kurie įrodymai reikalingi, kad jų teisės būtų apsaugotos.

Tačiau nevisada pavyksta teisėjui, sėdint už posėdžių stalo, surinkti pakankamai įrodymų, kad būtų galima parašyti teisingą sprendimą. Dažniausiai tenka vadovautis liudytojų parodymais, bet liudytojų tarpe pasitaiko žmonių, kurie yra mažai išsilavinę ir sunkiai orientuojasi byloje, ir dėl to tokių liudytojų parodymais sunku išaiškinti dažnai painius šalių ginčus. Pa-

---

[4]) Žinios suteiktos p. adv. St. Dembinskio Poznanėj per dr. H. Freundą Berlyne.

[5]) Leske-Löwenfeld, 1933, l. c. 246—249.

[6]) Leske - Löwenfeld, Die Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr, Bd. I, 1895, 102—113.

tys liudytojai dažnai savo parodymuose susipainioja, o tai duoda pagrindo priešingai šaliai iškelti bylą už melagingus po priesaika duotus teisme parodymus. Jie nevisada susipainioja iš blogos valios, bet, nematydami ginčo objekto, negali tiksliai nusakyti reikiamas aplinkybes, atpasakoti ginčo objekto padėtį, ribas, ilgį, plotį, gylį, vertę ir kit. Jei apylinkės teisėjas iš tokių įvairių liudytojų parodymų ir kitų duomenų padaro sprendimą, pažindamas liudytojus, apylinkę, byla, patekus į aukštesnę teismo instanciją, pasidaro visiškai neaiški, ją tenka atidėlioti ir grąžinti apylinkės teismui aiškinti bylos aplinkybes.

Dažnai neaiškias bylos aplinkybes išaiškina ginčo objekto apžiūrėjimas vietoje. Civ. teisenos įst. 119 ir 507 str. str., apžiūrėjimas vietoje daromas vienos kurios šalies prašymu. Jį gali daryti ir teismas savo nuožiūra, jei randa reikalinga.

Baudž. teisenos įst. 74 str., baudžiamose bylose teisėjas gali bylą atidėti ir savo nuožiūra padaryti vietos apžiūrėjimą, arba, Baudž. Teis. įst. 105 str., gali jį pavesti policijai, bet dėl to turi būti padarytas nutarimas ir nurodyta priežastis, kodėl tai pavesta atlikti policijai. To pat įstatymo 107 str., jei šalis nurodys svarbių priežasčių, dėl kurių ji abejoja policijos padarytu apžiūrėjimu, tai teisėjas turi pats patikrinti tuos veiksmus.

Iš to matyti, kad įstatymai ir teismų praktika teisėjo apžiūrėjimui vietoje teikia didelę reikšmę bylos aplinkybėms išaiškinti.

Ginčo vietoje klausiami liudytojai tiksliai nusako ginčo objekto smulkmenas. Taip pat teisėjui lengviau davinėti reikiamus klausimus, nes geriau žinoma, kas reikia išaiškinti. Be to, svarbu teisėjui iš apžiūrėjimo vietoje gautas įspūdis, o juo teisėjas gali vadovautis ir taip daryti ir įstatymai nedraudžia, nes tiesioginis sprendimo veiksnys yra teisėjo sąžinė (Civ. teis. įst. 129 str. ir Baudž. teis. įst. 119 str.).

Taip pat svarbu, kad teisėjo gauti įspūdžiai ir pats apžiūrėjimas būtų užprotokoluotas, kaip reikalauja Civ. teis. įst. 124 str. Be apžiūrėjimo vietos protokolo, reikia padaryti paprastą matavimą, bylose dėl pažeisto valdymo (Civ. teis. įst. 29 str. 2 p.), užgrobtos žemės, užverstų griovių ir kt., o taip pat, kad

vaizdžiau būtų, padaryti brėžinių, kaip numato Civ. teis. įst. 511 str.

Kadangi apžiūrėjimas vietose padeda bylos aplinkybes išaiškinti ir dažnai nuo jo priklauso byloje vienoks ar kitoks teismo sprendimas, jis turi būti atliktas su dideliu atsidėjimu.

Teisėjui vienam atlikti ginčo vietoje viską neįmanoma. Apylinkių teisėjai posėdžiauja savaitėje 4—5 dienas ir nuliekamą nuo posėdžių dieną vyksta vietos apžiūrėti. Vyksta, daugiausia, arkliais, po kelias valandas. Aišku, teisėjas, nuvykęs, vietoje dar labiau jaučiasi nuvargęs, o čia reikia ne tik apklausti liudytojus, bet atlikti techninę apžiūrėjimo dalį: apmatuoti, nubrėžti brėžinį, surašyti vietos apžiūrėjimo protokolą ir tik po to klausti liudytojus. Visai suprantama, kad dažnai teisėjai pasitenkina vietos apžiūrėjimo protokolą surašę, bet iš to nedaug naudos, ir byloje lieka spraga, neaiškumų.

Teisėjui gerokai palengvins apžiūrėti vietą sekretorius. Jis apmatuoja, nubrėžia brėžinį, — teisėjui lieka tik patikrinti, — surašo vietos apžiūrėjimo protokolą ir užrašo vietoje klausiamų liudytojų parodymus.

Anksčiau teisėjai, vykdami apžiūrėti vietos, veždavosi ir sekretorių arba sekretoriaujantį, kuriam bylininkai sumokėdavo, kaip ir teisėjui, dienpinigius ir kelionpinigius. Tačiau 1934 m. lapkričio mėn. 15 d. Vyr. Tribunolo visuotinis susirinkimas išaiškino, kad iš bylininkų apylinkės teismų sekretoriui kelionpinigiams ir dienpinigiams atlyginti rinkliavos imti negalima. Nuo to laiko teisėjas, norėdamas palengvinti sau vietos apžiūrėjimo darbą, turi mokėti vežikui už save ir už sekretorių ir jį vežtis arba vienas važiuoti. Gal kas pamanys, kad reikia pasinaudoti bylininko pastote. Tada teisėjui nereikės mokėti vežikui. Bet ar patogu? Pav., į apžiūrėjimą vietoje ginčo byloje parveš teisėją ir sekretorių ieškovas, ar atvirkščiai. Parvežusiam asmeniui laimėjus bylą, apylinkėje priešinga šalis pradės kalbėti: „Kur nelaimės, teisėją vežė, prikalbėjo“, o atsiras ir tokių, kurie dar pridės: „teisėjui, tur būt, įbruko kokią šimtinę“. Aišku į tokias kalbas teisėjas turėtų nekreipti dėmesio, bet, vis vien, nepatogu, ir žmonėse gali susidaryti apie teisėją blogas vardas, o po to aišku visokie nepama-

tuoti skundai. Dėl to bylininkų pastote teisėjas nebent gali pasinaudoti vykstant neginčo, apsaugos bylose, pav., įsisenėjusio valdymo nuosavybės teisių įsigijimo bylose.

Teismų santvarkos įst. 1 d. 54 str. pasakyta: „Apylinkės Teismo posėdžiuose bylų protokolus rašo teisėjas arba sekretorius". Įstatymas paliko protokolų rašymą teisėjo nuožiūrai: gali pats rašyti arba pasiimti sekretoriaujantį. Iš to išeina, kad teisėjas, vykdamas į apžiūrėjimą vietoje, kur posėdžiauja, Teismų Santv. įst. 248 str., gali įsakyti teismo sekretoriui arba kitam kuriam teismo raštinės tarnautojui vykti kartu. Bet kyla klausimas: o kas teisėjo komandiruotam tarnautojui turi apmokėti dienpinigius ir kelionpinigius? Vyr. Tribunolo išaiškinimu, iš bylininko reikalauti negalima, nes nėra tokio nuostato, ir kol jis nebus į Civ. teisenos įstatymą įvestas, negalima bus tokios rinkliavos imti.

Jei teisėjo komandiruotas teismo sekretorius ar kitas raštinės tarnautojas į apylinkės teismų išvažiuojamas sesijas gauna kelionpinigius ir dienpinigius, vis tiek, kokios bylos bus sprendžiamos, tai „Kelionės išlaidoms atlyginti įstatymų" 2 str. (Vyr. Žin. Nr. 351) ir šio įstatymo pakeitimu 8 str. (Vyr. Žin. Nr. 373), turėtų apmokėti valstybės iždas. Tačiau Teisingumo Ministerija tokių pristatytų išlaidų apyskaitų neapmoka.

Aišku, nuo to valstybės iždas nukentėtų. Civ. teisenos įstatymo 896 str., pralaimėjusi šalis turi laimėjusiai sumokėti visas turėtas išlaidas, tai ir šias sumokėjusi šalis gali gauti iš pralaimėjusios. Civilinis ginčas yra šalių dispozicijoje, ir jei jos turi kiekvieną raštą apmokėti žyminiu mokesčiu ir mokėti teismo mokesčius, tai turėtų pilnai apmokėti ir už padarytus byloje teismo veiksmus, susijusius su išlaidomis, o neatlyginti tik teisėjui. Dėl to tikslingiausia Civ. teisenos įstatyme įvesti atitinkamą nuostatą.

J. Žagrakalys

Nuteistojo priežiūra bandomuoju laiku.

1928 m. rugsėjo 24 d. lygtinio nuteisimo įstatymas davė mūsų teismams labai parankią priemonę nusikaltėliams nuo bausmės atleisti, kai teismas įsitikina, kad nusikaltėliui bausmės vykdyti nereikia, kai esti vilties, kad nuteistasis kitą kartą nebenusikals.

Savaime suprantama, kad šitoks teismo įsitikinimas tegali būti subjektyvus, ir niekas negali garantuoti dėl teisiamojo elgesio ateityje. Kai kada ir pats nuteistasis turi geriausių norų nebenusikalsti, bet vėliau dėl susidėjusių gyvenimo aplinkybių ar dėl silpno savo charakterio neištesi nė nuoširdžiausiai duotų pažadų. Ir sąlygiškai nuteistųjų tarpe mes jau pastebime atkrintančių nusikaltėlių.

Mūsų sąlyginio nuteisimo įstatymas numato, kad sąlygiškai nuteistam asmeniui gali būti uždėta globa arba nustatyti suvaržymai dėl gyvenamos vietos ar gyvenimo būdo. Visuotinai privaloma globa yra visiškai nereikalinga, todėl labai gerai, kad tas reikalas pavestas patiems teismams išspręsti kiekvienu konkrečiu atsitikimu.

Tik, deja, mūsų teismai labai retais atsitikimais teskiria globėjus. Paprastai pasitenkinama vien sąlyginio nuteisimo prasmės paaiškinimu ir šiokiu tokiu pamokymu teismo posėdyje. O vėliau nauteistasis lieka be jokios tuo reikalu priežiūros. Netenka tad stebėtis, kad kiti, nė bandomojo laiko neišbuvę, vėl kuo nusižengia ar nusikalsta.

Šiandie dažniausiai į sąlyginį nuteisimą žiūrima kaip į priemonę išsisukti iš bausmės, ir žmonėse kartais net pasklinda tokių kalbų, kad pirmą kartą nusikaltus „nebaudžia“. Globėjo paskyrimas iš dalies pakeistų ir tą nusikaltėlių pažiūrą į patį sąlyginį nuteisimą. Jis pajustų, kad iš tikrųjų yra blogai padaręs ir per visą bandomąjį laiką žinotų, kad naujas nusikaltimas jam neleistinas, jam yra nuolatinis prižiūrėtojas, kuris tai primena, prireikus pamoko, sudraudžia, sulaiko. Esant globėjui, nusikaltėlio pajutimas „sąlygų“ nesibaigtų sprendimo ar teisėjo pamokymo išklausymu, bet tęstųsi visą bandomąjį metą ir nuolatos primintų, kad reikia saugotis blogo darbo. Tada pats bandomasis laikas, per kurį jis būtų prižiūrimas, daug gi-

lesnį įspaudą jo sieloje padarytų, negu trumpas momentas, kada jis išklausė sprendimą ir apsidžiaugė, kad kalėjime nereikės sėdėti.

Aplamai sąlygiškai atleisto nuo bausmės priežiūra yra visapusiškai pateisinama jauniems nusikaltėliams. Ligi 21—25 metų amžiaus nuteistieji sąlygiškai, gal, visi turėtų turėti savo globėjus. Dėl senesnių, tai tektų žiūrėti kiekvieno nusikaltėlio būdo savybių ir nusikaltimo pobūdžio.

Vienas iš rimčiausių klausimų kyla dėl globėjų pasirinkimo. Instrukcijoje (V. Ž. 288) numatyta, kad globėjais parenkami asmenys, kurie turi gerą vardą ir visuomenės pasitikėjimą. Iš esmės toks reikalavimas geras, tik, gal, jis ne pilnas. Šiaip ar taip, nusikaltėlio priežiūra reikalauja, kad pamokymai jam būtų pedagogiškai patiekiami, kad pozityviai veiktų nusikaltėlį. Čia reikia auklėti. O auklėti nevisi sugebės, kurie kad ir turi gerą vardą ar visuomenės pasitikėjimą. Todėl būtina sąlyga, kad tas globėjas būtų šiokiu ar tokiu atžvilgiu auklėtojas ir netoli nuo savo globojamojo gyventų. Globa turi būti nuolatinė, o ne formali, kad, pav., globėjas per kokį pusmetį su savo globojamuoju susitiktų. Geriausia būtų globojamojo kokie artimieji, bet nevisada rasis jų tarpe tinkamų. Bet, iš antros pusės, labai dažnai tokius globėjus gali pavaduoti ir tėvai, tik jie turi būti paties teisėjo tikrinami, kad jaustų savo darbo atsakingumą. Labai tiksliai instrukcijoje numatyta, kad kas pusmetis teisėjas klausinėtų globėją apie savo globotinį. Toks apyskaitos davimas teigiamai veiktų ir globėjus ir globotiniai jaustų, kad jie su teisėju dar nėra visai ryšių nutraukę.

Auklėjimo ir darbo įstaigų, kurios galėtų priimti sąlygiškai nuteistuosius, neturime, todėl reikia tenkintis atskirų asmenų priežiūra.

Kiekvienam kraštui, suprantama, labai rūpi, kad nusikaltėlių būtų kuo mažiausia, o juo labiau, kad nebūtų recidivistų, kurie, būdami profesionalais, pridaro daug daugiau žalos. Todėl tenka su ypatingu atsidėjimu susirūpinti kiekvienu žmogumi, kuriame šiek tiek pasireiškia nusikaltėlio diegų. Tuos diegus reikia stengtis rauti su visomis šaknimis, kol nėra išsikeroję ir visos to žmogaus sielos užželdę.

Pats sąlyginio nuteisimo principas labai geras nusikaltėliui auklėti, tik jis, nuogai, vien bandomojo laiko paskyrimu taiko-

mas, negali visada duoti laukiamų vaisių. Jam į pagalbą turi ateiti papildomas auklėjimas, surištas su reikiama drausme.

Be to, reikia atkreipti dėmesį į bandomojo laiko ilgumą. Jis nustatytas nuo vienerių metų iki penkerių. Praktikoje, rodos, linkstama į trumpesnį laiką. Į bandomojo laiko paskyrimą žmonės irgi savotiškai reaguoja. Jei paskirti tik vieneri metai, tai kažkaip taria, kad labai lengvai išėjo: nuo bausmės atleido ir tik vienerius metus reikės nebenusikalsti. Pedagoginiu atžvilgiu tad būtų geriau šitą laiką pratęsti, bent praktikoje taikyti ilgesnį laiką. Jei kas neiškentės nė penkerių metų nenusikaltęs, turėdamas tinkamą priežiūrą, tai vargiai apskritai yra nusipelnęs sąlyginio nuteisimo.

Dėl paskatinimo platesniu mastu praktikoje taikyti globos skyrimą, gal, reikėtų iš centrinių įstaigų atitinkamo cirkuliaro, kuriame galėtų būti smulkiau numatytos sąlygos, kada reikia nusikaltėliams, sąlygiškai nuo bausmės atleistiems, skirti globėjus, kad tas reikalas kiek vienodžiau būtų praktikuojamas visoje Lietuvoje.

———/———

J. Januška

Valsčiaus arešto namai.

Laikinu įstatymu dėl namų suimtiems (Vyr. Žin. nr. 7) prie kiekvieno valsčiaus yra įsteigti arešto namai, kurie to įstatymo 9 § išlaikomi valsčiaus savivaldybės lėšomis.

Arešto namuose laikomi persiunčiamieji asmenys ir nubausti neilgiau kaip vienu mėnesiu arešto. Kaip matyti, arešto namuose atliekamos nevisai menkos bausmės ir per jas per metus praeina 300—700 asmenų. Dėl to negalima neatkreipti dėmesio į pastebėtus trūkumus.

Dauguma valsčių areštinių įtaisyta nespecialiai statytose patalpose, o pagal reikalą sudarytose, dėl to apie jų higieniškumą netenka kalbėti. Areštinės daugiausia žemos, mažais langeliais, — vos galima galvą iškišti, — grindys ir sienos apipuvusios, ventiliacijos nėra, patalpoje, kurioje galima pasodinti, daugiausia, 8 žmonės, kartais rasi 15—20. Negeresnės yra areštinės, kurios statytos savivaldybių specialiai šiam reikalui.

Pirmiausia savivaldybės lėšų taupumo sumetimais stato mažas areštines, jose retai kur rasi didesnius langus, ventiliatorių. Aišku, žmonių perpildytoje areštinėje oras tvankus ir troškus. Kad areštinės būtų statomos higieniškesnės, turėtų vidaus reikalų ministerija su teisingumo ministerija nustatyti, kad areštinės turi būti statomos pagal nustatytą apskrities inžinieriaus planą, kurį turėtų patvirtinti apskrities gydytojas ir prokuroras. Pastatytas areštines turėtų patikrinti ar nenukrypta nuo statybos plano. Tada būtų pašalinti trūkumai ir nehigieniškumas.

Toliau, daugume areštinių patalpų privisę blakių ir kitų parazitų. Žinoma, visokių žmonių praeina, švarių ir nešvarių, ir atneša parazitų, bet švarus žmogus, patekęs į tokią areštinę, negalės ištverti. Parazitus išnaikinti reikia kartkartėmis daryti dezinfekcijas, bet savivaldybės jų nedaro, nes to neįpareigoja joks įstatymas, jokios taisyklės. Taip pat apskrities gydytojui reikėtų uždėti pareigą retkarčiais patikrinti areštinių švarą.

Įstatyme dėl areštinių pasakyta, kad areštinė susideda iš dviejų kambarių: vyrams ir moterims. Tačiau, dažnai į areštinę pasodina didžiausius triukšmadarius, girtuoklius, kurie daužos, rėkauja ir priteršia. Ar galima tokius asmenis sodinti į vieną kambarį su ramiais asmenimis? Aišku, ne. Reikia areštinėje įrengti tris kambarius, iš jų vieną cementinėmis grindimis ir tvirtesnėmis durimis, kur būtų sodinami girtuokliai ir triukšmadariai. Be to, tokiuose kambariuose reikėtų įtaisyti priemones nenuoramoms suvaldyti, nes dažnai areštinėje uždaryti triukšmadariai taip daužo sienas, duris, langus, kad aplinkiniai gyventojai naktį pasilsėti negali.

Be to, areštinėse stoka tvarkos. Daugumas areštinių neduoda nustatyto „Valsčių areštinėms taisyklių" 20 str. (Vyr. Žin. Nr. 445) suimtiems maisto davinio; yra areštinių, kurios nuolat duoda tik silkes. Taip pat nežiūrima areštinėse žiemą temperatūros, kurią nustato taisyklių 17 str. Viršaičiai dažnai nenustato taisyklių dėl suimtųjų kėlimosi, gulimo, pasimatymų, viskas čia pavesta prievaizdos nuožiūrai. Asmenys, atlieką bausmę, turėtų būti varomi dirbti, ką numato taisyklių 29 str. Taisyklių 4 str. areštinės yra viršaičių priežiūroje.

Tiesa, taisyklių 5 str. „Vietos vyresnioji teismo valdžia prižiūri areštinių vidaus tvarką ir bausmių vykdymą". Tokiu bū-

du, apylinkių teismų teisėjai turėtų prižiūrėti vietos areštinę, bet ta priežiūra visai nepriklauso tolesnių valsčių areštinių priežiūra už teismo buveinės. Areštines prižiūrėti, tikrinti turi prokurorai, jų padėjėjai ir kalėjimų inspektorius, bet ar galima jas visas patikrinti? Ne. Geriausia ir prieinamiausia areštinių kontrolę pavesti vietos apylinkių teisėjams, tačiau išlaidas, susidariusias su areštinių kontrole, turėtų apmokėti iždas arba duoti be atsiskaitymo.

Be to, areštinių nuolatinę priežiūrą geriau pavesti ne valsčių viršaičiams, o policijai, kuri daugiau prižiūrėtų tvarką, nes policijos viršininkas dažniausiai nėra vietos žmogus, be to, jo tarnyba nepriklauso nuo vietos žmonių norų ir valios, ir tuo būtų išvengta pataikavimo. Toliau areštinėse turėtų būti nurašytos ir pakabintos taisyklės, paskelbtos Vyr. Žin. Nr. 445, kad suimtieji galėtų matyti savo teises, pareigas ir kokia bausmė laukia už netvarkos kėlimą bei turto naikinimą.

———/———

V. Burkevičius

N u o t r u p o s.

XI.*)

Ieškovo šaukimas publikacija.

Civ. ginčo pirmosios teismo instancijos sprendimu ieškinys buvo patenkintas, bet dėl atsakovo apeliacijos skundo byla pateko į apygardos teismą. Bylą vedęs, išvykusio nežinia kur, ieškovo įgaliotinis miršta, ir bylosena apeliacinėje instancijoje, Civ. Proc. 681 str., sustabdoma. Atsakovas, negalėdamas su ieškovu susisiekti ir laikydamas atiteistą mokėti piniginę pretensiją nepamatuota, yra susirūpinęs, kad jo apeliacijos skundas gali likti neišspręstas, o byla numarinta (Civ. Proc. 689 str. tvarka).Tada paliktų galioje pirmosios instancijos teismo sprendimas, kurį vykdyti ieškovas sugrįžęs galėtų reikalauti, kol išeis pasenėjimo laikas (Civ. Kod. 692 str). Ar tokiomis bylos aplinkybėmis yra pagrįstas atsakovo susirūpinimas pateikto apelia-

*) Žiūr. „Teisės“ 28 ir 30 Nr. Nr.

cinio skundo likimu: jis sumokėjo teismo mokestį ir gali reikalauti, kad teismas tartų savo žodį.

Kaip atnaujinti sustabdytos bylos eigą, kad būtų galima prieiti prie antrosios teismo instancijos sprendimo? Ieškovo gyvenamoji vieta nežinoma, o šaukti jį teisman per publikaciją, mūsų teisenos įst. negalima. Kad publikacija taikoma tik atsakovui, bet ne ieškovui, ir jo gyvenamosios vietos nustatymu rūpinasi Civ. Proc. Įstatymas, matyti iš to įstatymo 257, 263, 275, 293, 294, 297 str. str.

Pagaliau, kreditorius, ieškovas, kaip bylos kėlėjas, visados turi atsirasti ir neieškomas. Bet, sugretinus šio įst. 255, 275 ir 687 str. str., galima prieiti išvadą, esą, atsakovas gali reikalauti, kad ieškovas būtų šaukiamas stoti į teismą palaikyti savo ieškinio prašymą, įrodinėti ieškinį. Neaiškumas kyla, daugiausia, dėl to, kad 275 str. kalba apie teismo pirmininko žygius tik atsakovo šaukimo reikalu tiek raginimais (§§ 276—292), tiek publikacijos keliu (§§ 293—298), Bet 255, 687 straipsniuose pažymima, kad sustabdytos bylos eiga atnaujinama, kai „priešingoji šalis paprašys teismą pašaukti neatvykusį bylininką“, „abiem besibylinėjančiom šalim prašant arba vienai katrai jų“. Iš tų strapisnių bendros prasmės tenka padaryti išvadą, esą atsakovo reikalavimu ieškovas gali būti kviečiamas stoti teisman per publikaciją. Kitaip nebūtų išsaugotas abiejų šalių lygybės principas, ir atsakovas, dėl ieškovo nesąžiningumo ar piktos valios, galėtų patekti į keblią padėtį.

Teigiamai išsprendus tą klausimą, tenka išžiūrėti kitą teisės klausimą, būtent, ar pirmosios teismo instancijos sprendimas, bylą nutraukus 689 str. tvarka, — neišsprendus apeliacinio skundo, — galioja ir gali būti vykdomas? Nutraukiama juk tiktai bylosena, o teismo sprendimas pasilieka. Ar turi čia kokią reikšmę apeliacijos skundo padavimo faktas? Vyr. Tribunolas tuo reikalu yra pasisakęs, kad 689 str. tegalima nutraukti apeliacinės, bet ne pirmosios teismo instancijos teisimą (1929. III. 14 spr. ir kit.).

Teisės literatūroje rusų teisininkas prof. T. Jabločkovas (žiūr. „Juridičeskij Viestnik“, 1915 m. kn. X, pusl. 211) tuo reikalu pažymi:

— Nuo apeliacinės bylosenos iškėlimo I instancijos sprendimas tarytum nebeegzistuoja: apeliacinė bylosena nukreipta į

bylos nagrinėjimą iš esmės tais pačiais pagrindais, kaip ir I instancijoje. Jei apeliacinė bylosena yra šalių ginčo stadijos tęsinys, tad, pradėjus šitą byloseną, teismo sprendimas atkrinta, ir abidvi bylosenos sudaro ištisą neišskiriamą vienetą. Atsisakymas nuo bylosenos, įvykęs apeliacinėje instancijoje, suardo visą teismo darbą, pradėtą I instancijoje.

Prof. B. Popovas (žiūr. „Pravo", 1917 m. Nr. 5) yra kitos nuomonės, būtent, jis pabrėžia didelę sprendimo, net neįsiteisėjusio, normatyvinę jėgą. Sprendimas reguliuoja galutinai šalių teises ir pareigas; neteisinga manyti, kad tik laikinai ar lygtinai, t. y. apeliacinio skundo nepadavimo atveju. Teigiamai ir galutinai, nors ir ne negrįžtamai. Nepakanka vieno tik apeliacinės bylosenos iškėlimo fakto — reikalingas dar sprendimo panaikinimas ar pakeitimas antroje instancijoje: ligi tol jis išlaiko savo jėgą. Vienas apeliacinio skundo padavimo ir priėmimo teisme faktas dar nieko nepakeičia įvykusio sprendimo normatyvinėje jėgoje. Jo turinys išlaiko esamąją jėgą ir veikimą, ligi jis nėra panaikintas arba pakeistas iš esmės apeliacinėje instancijoje.

Prof. Popovo nuomone, reikia atkreipti dėmesį į Civ. Teis. Įst. 731 str. seną ir naują redakciją.

Vokiečių juristai maną: įstatyminė teismo sprendimo jėga I instancijoje išbūna in suspenso, ligi pasibaigia apeliacinis terminas. Šita problema kreipia maža mokslininkų dėmesio, tur būt, todėl, kad suspensinių ir rezoliucinių sąlygų kategorijas jurisprudencija taiko tik santoriams, o ne kitiems juridiniams reiškiniams.

XII.

Žmogaus lavono skrodimas mūsų teisės šviesoje.

Medicinos Statute („Ustav Vračebnyj", Įst. Rink. XIII t.) materialinės normos suskirstytos į 3 knygas: 1) valstybės gydymo įstaigų bei jų priežiūros organizacija ir veikimas, 2) žmonių ir gyvulių sveikatos saugojimo reikalai, kova su epideminėmis ligomis ir 3) teismo medicinos dalykai.

Tam įstatymui papildyti bei pakeisti Lietuvoje paskelbtos 8 novelės: 1) „Medicinos praktikos teisių Lietuvoje įst." (V. Ž. 56); 2) jo pakeitimas (V. Ž. 92); 3) „Medicinos, Veterina-

rijos, farmacijos, ir odontologijos praktikos teisių įst." (V. Ž. 190); 4) „Veterinarijos įst." (V. Ž. 226); 5) „Veterinarijos įst." (V. Ž. 293); 6) „Su apkrečiamomis ligomis kovoti įst." (V. Ž. 415); 7) „Ligoninių įst." (V. Ž. 498), ir 8) „Įstatymas V. D. Universiteto Anatomijos Institutui lavonais aprūpinti" (V. Ž. 513).

Naujieji įstatymai skrodimo klausimu esmėje nekeičia „Ustav Vračebnyj" dėsnių.

Iš Medicinos Statuto 1191—1201 §§ matyti, kada leidžiama skrosti, kas ir kuria tvarka tai gali daryti, kokie tam reikalingi privalumai, kaip skrodimo aktai surašomi ir kit. Kai kurie šio įstatymo reikalavimai, pav., skrosti negalima, bendra taisykle, anksčiau kaip 24 val. po mirties; skrosti gali tik valdžios gydytojas; galima tai daryti, tik jeigu kitaip negalima mirties priežastį nustatyti; anatomikumui tegalima atiduoti lavoną, tik niekam giminių jo nereikalaujant, ir kiti — yra visai vienodi tiek nurodytajame rusų, tiek mūsų įst. (žiūr. V. Ž. 415, 498).

Apie skrodimą, teismo tardytojui reikalaujant, kalba Baudž. Proc. 336—346 §§ ir kit.

Iš šių įstatymų matyti, kad skrosti žmogaus lavoną, aplamai, tegalima tik viešam reikalui esant, kada yra rimtas įtarimas, jog nusikaltimas yra mirties priežastis, ir visados tik valdžios organams reikalaujant, be to, atliekant tai su ypatingu rūpestingumu, griežtai nustatyta tvarka. Tai yra, be abejo, pagrindinė įstatymo mintis, visados vienoda, nes ji paremta žmogaus religijos, moralės, viešo padorumo, mirusiųjų pagarbos dėsniais. Baudž. Stat. 79, 138, 221—3 p., 530, 531 str. str. ir kit. numato lavonų išniekinimą, nesilaikymą įstatymo ar įsakymo reikalavimų, juos laiduojant, lavono paslėpimą, mirusiems padarytą skriaudą, pažeminimą ir kit. Kiek liečia lavono išniekinimą, 1936.III.17. Vyr. Tribunolas Vaikutienės kasac. byloje pažymi: „Lavonas gali būti išniekintas ne tik tam tikromis manipuliacijomis bei veiksmais, kurie betarpiškai jį paliečia ir į jį yra kreipiami, bet taip pat ir vienu padėjimu lavono netinkamoje vietoje, pažeidžiant tą pagarbą, kuri apskritai mirusiems žmonėms taikoma".

Jei įstatymo prasmė yra neabejotinai ta, kad tik viešam reikalui turi nusilenkti atskiro žmogaus asmens interesai, palinkimai ir norai, tai vargu galima būtų šiuo klausimu sakyti,

kad mūsų nurodytuose įstatymuose čia yra kokia spraga, neganėtinai apsaugoti mirusiojo tėvų ir giminiečių reikalai. Medic. Statuto 1191 str. žino tik siaurai aprėžtą skrodimo leidimo reikalingumą ir leistinumą. Įstatymas niekur nekalba apie „mokslo“ ar kuriuos kitus interesus, kuriais skrodimą galima pateisinti.

Tik „Ligoninių Įst.“ § 18 (V. Ž. Nr. 498) yra minimi moksliniai“ tikslai. Tačiau tokio skrodimo sąlygos liekasi tos pačios (negalint kitaip nustatyti ligos, sutikus giminiečiams ar kitiems artimiesiems ir kit.). Net nusikaltėlių, nežinomų ir kit. pan. žmonių lavonai atiduodami anatomijos institutui ne besąlygiškai, ir net jau atiduotieji grąžinami, giminėms prašant („Įst. Anat. Inst. lavonais aprūpinti“ §§ 1, 3, 8).

Jei skrodimas padarytas ne teismo ar kitiems valdžios organams reikalaujant, ar nesilaikant privalomos, įstatymo nustatytos, tvarkos ir visai sauvališkai be giminaičių žinios ir sutikimo ir t. t., tai, kalbant apie baustinumą, tektų, gali būti, dar aiškinti ir bendrą klausimą, kam žmogaus lavonas priklauso.

Prof. Gambarovas mano, kad į lavoną galima žiūrėti kaip ir į daiktą, bet labai siaura tos sąvokos juridine prasme, nes jis negali būti, pav., su kitais daiktais, apyvartoje, visai neturi apyvartinių savybių; net pats žmogus, gyvas būdamas, negali daryti visokių dėl savo lavono pertvarkymų, vykdomų jam mirus, bet tik kai kurių, labai nedaug, gal būti tik viešiems ar mokslo tikslams.

Latvijos juridinėje literatūroje randame dėl teisinės lavono padėties keletą gana įdomių straipsnių, kur traktuojamas mirusio žmogaus įžeidimas, lavonų kremacija, testamentų galia ir kit. Nurodysiu šiuos veikalus, paskelbtus žurnale: „Tieslietu Ministerijas Vestnesis“: 1) Alksnis, Mirusio pieminas nosakašana (pec 1903. g. sodu likumiem) (1922 m., N. 4) ir 2) Loebers, Tiesibas už lika sadedzinašanu (1921 m. NN. 4—6).

Vokiečių teisės mokslo raštuose randame vieną įdomią mintį: skrodimas viešose ligoninėse mokslo tikslu iš viso nėra valdžios organų dalykas, bet „mokslo“ interesas, kuris, reikalui esant, turi užleisti pirmenybę viešiems valstybės reikalams. Iš to galima daryti gana plačią išvadą dėl tų „mokslinių“ tikslų prasmės. Vokiečių teise skrosti galima nevisur (neleidžiama bažnyčiose). Mirties bausmę įvykdžius, lavonas gali būti ati-

duotas giminėms palaidoti. Taip pat daroma ir su mirusiųjų kalėjimuose, prieglaudose, elgetynuose lavonais, suėjus 24 val. po mirties, jų artimiesiems to reikalaujant; neleidžiama ten mirusius skrosti ir tada, jei mirštančiam buvo prižadėta, jo nuraminimui, jį palaidoti.

Sakoma: žmogus skiriasi nuo kitų gyvūnų dar ir tuo, kad rūpinasi savo mirusiųjų palaidojimu. Žemės, vandens ar ugnies laidotuvėms žmogus yra nustatęs savo sakramentinę tvarką, išaugusią iš jo religinio jausmo.

Socialinio gyvenimo principai visados liepia mums gerbti ir saugoti mirusio liekanas. Kapai yra visados ir visiems šventa vieta (net vergo kapas romėnų buvo locus sacer). Giliai įsišaknijusi žmonių sąmonėje reakcija prieš mirusio „piaustymą". Ir medicinos mokslas ir praktika su tuo visados skaitėsi — net kiekvienai operacijai chirurgas turi gauti ligonio sutikimą. Įdomu, kad vadinamoji „materialinė" kultūra irgi nieko šiuo reikalu nekeičia: šiandie aukštos kultūros kraštuose sunkiau rasti ir daug mažiau gaunama lavonų „mokslo" tikslams, nei atsilikusiuose nuo Europos kultūros šalyse.

———/———

A. a. advokatas Adolfas Butkys.

Š. m. rugpiūčio 24 d. Zarasuose mirė advokatas Adolfas *Butkys,* visą amžių dirbęs teisininko darbą, vienas pirmųjų mūsų nepriklausomoje valstybėje taikos teisėjų ir teismo tardytojų ir žinomas visuomenės veikėjas.

Velionis gimė 1863 m. rugpiūčio 2 d. Seibučiuose (Rokiškio apskr.) ūkininko šeimoje. Pradžios mokslą ėjo Južintuose, baigė Goldingeno gimnaziją (vokiečių kalba), studijavo teisę Dorpato Universitete. Iš Dorpato persikėlė į Jaroslavą, kur 1892 m. baigė aukštuosius juridinius mokslus (Demidovo juridinį licėjų). Po to apie ketverius metus tarnavo finansų ministerijos vadovybėje, bet, nepatenkintas tarnybos sąlygomis, išėjo iš tarnybos ir 1897 m. įstojo į advokatūrą, apsigyvendamas Rygoje. Jo patronas, pas kurį Butkys pirmus

metus dirbo faktiniu padėjėju, buvo prisiekusis advokatas Lui Talis, vėliau civilinės teisės profesorius. Iki didžiojo karo velionis advokatauja Rygoje ir laikomas žymiu geležinkelių ir akcizo bylų specialistu. Gyvendamas Rygoje, A. Butkys dalyvauja Lietuvių visuomenės gyvenime; kurį laiką ėjo „Žvaigždės“ draugijos pirmininko pareigas; lietuvių reikalais rūpinosi vietinėje administracinėje valdžioje, lankydamas gubernatorių ir general-gubernatorių.

Karo metu velioniui teko būti įvairiose Rusijos vietose, Orle, Novočerkaske ir kitur. Dar vokiečių okupacijai Pabaltėje nepasibaigus, 1918 m. rugpiūčio pradžioje pirmuoju ešalonu grįžo į Lietuvą. 1918 m. pabaigoje buvo pakviestas užimti teisingumo ministerijos juriskonsulto vietą, o 1919 m. sausio mėn. 1 d. buvo paskirtas pirmuoju apygardos teismo pirmininku Gardine. Karo audrų atbalsiai Lietuvoje ir to laiko nenusistovėjusio dar gyvenimo įvykiai sutrukdė A. Butkiui šiose atsakingose darbo srityse savo jėgas ir patyrimą pritaikyti. Vėliau, velionis pasirinko sau kuklesnę darbo vietą provincijoje. Apie dvejus metus jis buvo Joniškyje ir Zarasuose taikos teisėju, eidamas kartu tardytojo pareigas (1919. VIII. 7— 1921. VI. 1). Kokios čia buvo tada darbo sąlygos, pats velionis mums apie tai papasakojo leid. „Lietuvos Teismas 1918—1928“.

1921 m. jis stojo į Lietuvos prisiekusiųjų advokatų skaičių ir pradėjo Zarasuose advokatauti. Šis darbas buvo kiek lengvesnis, sirguliuojančiam žmogui dar pakeliamas.

Plačiai velionis dirbo visuomeninį darbą ir buvo visų už savo teisingumą, nuoširdumą plačiai visame Zarasų krašte žinomas. Šis žmonių pasitikėjimas ir aukštų a. a. Butkio dvasinių savybių įvertinimas ypač pasireiškė renkant atstovus į antrąjį mūsų seimą. 1923 m. matome velionį seime, kuriame jis kurį laiką ėjo seimo vicepirmininko pareigas.

Taip vienas po kito apleidžia mus senesniosios kartos veikėjai.

———/———

J. Robinzonas

Tarptautiniai teisės mokslų institutai ir draugijos.

I. *Tarptautinis viešosios teisės institutas*[1]).

Per 1931—1935 metų laikotarpį instituto veikimas buvo itin intensyvus. Išėjo penki stori metraščiai, 1931 metų metraštis net dviem tomais. Juose galima rasti sesijoms pateiktus referatus, kurie dėl pranešėjų autoriteto turi didelę reikšmę teisės mokslo raidai. Buvo paliestos šios temos: 1) *Vyriausybės aktai* (pranešėjai: D u e z, Lillio teisių fakulteto dekano, Annuaire 1931, II, 35—84; L a u n, Hamburgo universiteto profesoriaus, ibid, 192—232; V a u t h i e r, Briuselio universiteto profesoriaus, ibid 233—255); 2) *Referendumas ir parlamentarizmas* (pranešėjai C a r r é d e M a l b e r g, Strasburgo universiteto profesorius, ibid, 256—284; M i r k i n e - G u e t z é v i t c h, instituto generalinis sekretorius, ibid, 285—334; T h o m a, Bonnos universiteto profesoriaus, ibid, 335—376); 3) *Administracijos veiksmų apskundimas* (pranešėjas: B o n n a r d, Bordeaux universiteto profesoriaus, ibid, 1932, 43—125); 4) *Argentinos sistema federacijos intervencijos į provincijų reikalus* (pranešėjas: B i e l s a, Littoralio universiteto profesorius, ibid, 1932, 126—147); 5) *Parlamentarinių komisijų vaidmuo* (pranešėjai: G a s c o n y M a r i n, Madrido universiteto profesoriaus, ibid, 1932, 148—164; F a i r l i e, Illinoiso universiteto profesoriaus, ibid, 1933, 43—72); 6) *Tarptautinės vyriausybės teorija* (pranešėjas: S c e l l e, Dižono ir Ženevos universitetų profesoriaus, ibid, 1932, 165—171, 1935, 41—112); 7) *Partijos diktatūra* (Hans K e l s e n, Ženevos aukštųjų tarptautinių studijų instituto profesoriaus, ibid, 1935, 23—40); 8) *Diskrecinė valdžia* (pranešėjai: L a u n, Hamburgo universiteto profesoriaus, ibid, 1935, 113—162; Harold L a s k i, Londono univertsiteto profesoriaus, ibid, 163—180; G a s c o n y M a r i n, Madrido universiteto profesoriaus, ibid, 181—209, ir pagaliau 9) *Viešosios teisės rekonstrukcija* (pranešėjai: A. A l v a r e z, Institut de France nario, ibid, 210—

---

[1]) Tęsinys iš „Teisės“ 19 Nr., 83—85 p.p.

216). Labai įdomios yra diskusijos dėl šių temų, kurios išsivystė 1930, 1932 ir 1934 metų sesijų laiku (ž. ibid, 1931, 379—401; 1932, 175—200; 1935,219—345).

Kaipo dokumentaciniuose rinkiniuose, metraščiuose galima rasti svarbiausius šio laikotarpio konstitucinės teisės dokumentus, jų tarpe visą eilę konstitucijos ir rinkimų įstatymų. Be tekstų, duodamos ir santraukos įvykusių konstitucinių pakeitimų, kurių mūsų laiku yra labai daug. Visi tekstai duodami prancūzų kalba. Pažymėsime, kad šiuose metraščiuose randame šių Lietuvos įstatymų vertimus: valstybinio degtukų monopolio įstatymas (V. Ž. 325/2225), Lietuvos universiteto vardo įstatymas (V. Ž. 330/2266), malonės įstatymas (V. Ž. 332/2270). darbo leidimo ne Lietuvos piliečiams įstatymas (V. Ž. 332/2271) ir Lietuvos prezidento rinkimų įstatymo (V. Ž. 369/2520) atpasakojimas, be to, išspausdinta (1935, 914—916) Baltijos santarvės sutartis.

Didelę informacinę reikšmę turi kiekvieno metraščio gale duodama visų pasaulio parlamentų ir rinkimų teisės tabelarinė apžvalga.

Šie metraščiai šiandien yra būtini kiekvienam asmeniui, kuris domisi viešosios teisės raida.

Juridinės literatūros naujienos.

1. MIŠKINIS-BALSEVIČIUS. *Darbo pajamų mokesčio įstatymas.* Kaunas, Karvelio ir Rinkevičiaus prekybos namų leidinys 1936, 124 pusl.

Teisininkams ir šiaip mokesčio mokėtojams naudingas komentuotas darbo pajamų mokesčių įstatymo leidinys. Autoriai sąžiningai ir kruopščiai surinko ir sistematizavo visą esamą medžiagą (Vyriausiojo Tribunolo sprendimai, Vyr. Mokesčių Komisijos nutarimai, administracijos aplinkraščiai). Įsidėmėtini prieduose duotos lentelės ir pavyzdžiai. Knyga naudotis palengvina sudarytoji rodyklė.

2. J. GRYBAUSKAS. *Pramonės darbininkų įstatymai su paaiškinimais. Darbo Rūmų leidinys.* Kaunas, 1936.

J. R.

1. ŽIDINYS. 1936 m. 5—6 nr.

„Nusikaltėlis ir bausmė“. Dipl. teisin. *Rom. Burokas.* Čia autorius nagrinėja nusikaltėlio problemą, aiškiai stodamas į prancūzų kriminali-

sto-sociologo *G. Tardo* pusę. Jis, priešingai Lombroso, pasisako, kad „žmogus negimsta nusikaltėliu, bet juo tampa vėliau, matydamas įvairius blogus pavyzdžius ir sutapdamas su nusikaltėlio padėjimu". Autorius pataria visur ir visada pirmiausia „ieškoti žmogaus ir tik žmogaus". Tą savo mintį iliustruoja atsitikimu su nepilnamečiais nusikaltėliais, kurie tik todėl buvo tvarkingi, kad jais buvo pasitikėta. Straipsny paliesta ir bausmių klausimas. Naudodamasis Beccario išvadomis, autorius prieina išvadą, kad bausmės už nusikaltimus turi būti skiriamos tik per teismus ir tik įstatymais numatytos, ir kad jos neturi būti žiaurios. Gale nurodyta literatūra.

2. VAIRAS. 1936 m. 7—8 nr.

„Mūsų kalėjimai". ***Romualdas Burokas.*** Straipsnyje autorius nagrinėja mūsų kalėjimų šalintinus negalavimus. Jis juos įžvelgia tame, kad: 1) nėra specialiai paruoštų kalėjimo administracijos kadrų, tinkamų auklėti kaliniams; 2) netinkamame sutvarkyme kalinių darbo, kurio kai kur net visiškai nėra; 3) netinkamose patalpose, kuriose tenka įgyvendyti, nuo 1932 m. pas mus įvesta progresyvinė sistema ir 4) tinkamo kalinių švietimo bei kultūrinimo stokoje.

Darydamas tuos savo išvedžiojimus, autorius lygiagrečiai pateikia pavyzdžių, kaip yra kitur, ir pasisako, kaip, jo manymu, reikėtų tuos trūkumus pašalinti ir pas mus.

Autoriaus, matyti, aplankyta nemaža kalėjimų ir plačiai pasiskaityta svetimos literatūros.

3. KARO ARCHYVAS. Redagavo *pulk. ltn. Steponaitis*, VII t. Kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyriaus leidinys. Kaunas, 1936 m. 402 p. Kaina nepažymėta.

Be labai įdomios istorinės medžiagos („Saulės — Šiaulių 1936 m. kautynės", „Šventosios mūšis"), įvairių atsiminimų, šis tomas mums, teisininkams, įdomus dėl vieno p. *St. Ličkūno* straipsnio, būtent: *„1915—1918 m. vokiečių okupacijos karo teismas Mažeikiuose"* (220—225 psl.). Medžiaga retai kur surandama ir istorijai reikalinga. Autoriaus žiniomis, vokiečiai užėmė Mažeikius 1915.VII.1 d. ir tuojau įsteigė net du kalėjimus.

Tų pačių metų gale Mažeikiuose buvo įsteigtas ir karo teismas. Jis buvo dabartinės Laisvės g., Meco namuose.

Teisėjais būdavę 3—5 karininkai. Procesas ėjo greit; būdavo atsitikimų, kaip rašo autorius, kad teisiamųjų net visiškai nieko ir neklausdavę, o tik jiems paskelbdavę sprendimus, kurie dažniausiai būdavę mirties bausmė.

Įrodymams užtekdavo savųjų žandarų parodymų bei vietos parsidavėlių-šnipų pranešimų. Jų, autoriaus žiniomis, buvo apie 30. Kai kurių šnipų mini pavardes.

Prieš įvykdant mirties bausmę katalikams, būdavo suteikiama ir dvasinė paguoda. Ją teikdavo vietos klebonas kun. Strikas. Bet kai vokiečiai sužinojo, kad apie jų sušaudytus asmenis jis įrašydavo į mirusiųjų metri-

kus, jog jie yra sušaudyti *„vokiečių karo teismo sprendimu"* — nuo tų pareigų jį atleido. Tuo užsiimdavo vokiečių karo kapelionas kun. Ginterhausenas.

Štai sušaudymo scena, kurią piešia autorius:

„Vesdami į sušaudymo vietą, vokiečiai užrišdavę ant rankos virvę, arba užpakaly surišdavę rankas, o patys, viena ranka laikydami virvę, kitoj — šautuvą, varydavo į sušaudymo vietą. Dažnai kai kuriems užpakaly surišdavo rankas ir užrišdavo akis. Patys, pirma eidami, už virvės nusitvėrę tempdavo. Baisu būdavo ir žiūrėti, kaip įsiutę vokiečiai tampydavo vedamuosius, spardydavo kojomis ar mušdavo. Sušaudydavo pririšę prie medžio ir užrišę akis. Akis užrišdavo siaura skarele, o po jos ant akių uždėdavo popierio" (222 p.).

Tojo teismo sprendimu per vokiečių okupaciją Mažeikiuose buvo sušaudyta 60 žm. Šaudė prie dabartinės Kankinių g., kur tada dar tebuvo miškas, ir kur dabar yra pastatyta naujoji katalikų bažnyčia ir šventorius. Todėl toji gatvė ir buvo pavadinta Kankinių.

Pirmoji auka buvo Sergiejus Markovas, pasakęs, „jog prie rusų buvę geriau". Visas 221 p. išmargintas sušaudytų lietuvių pavardėmis: Šimkų, Paplauskių, Žiulpų, Kinčinų, Norvydų ir kt.

Prie straipsnio yra pridėtos nuotraukos: namo, kuriame posėdžiavo tasai vokiečių karo teismas, ir kalėjimas, kuriame buvo kalinami jau sušaudyti nuteistieji.

Rom. Burokas.

4. KRIMINALOGINIS ARCHYVAS („Archivum Kryminologiczne" II t., 1—2 sąsiuviniai. 1935 m. Varšuva, Poznanės 37.

Šį žurnalą įsteigė *prof. V. Makovskis* 1933 m. Redaguoja *dr. St. Batavia.*

Žurnalas išeina vieną kartą per 3 mėn. Jame aptariama kriminologijos, kriminalistikos, baudžiamosios teisės ir penitenciariniai klausimai bei jų raida.

II t. padėtas įdomus straipsnis antrašte *„Lenkijos nusikalstamumas 1924—1933 mt."*. Jo autorius — *doc. dr. Leonas Radzinavičius* per ištisus 132 p. nagrinėja tą lenkų opą, ir, reikia pasakyti, kad savo darbą atliko kruopščiai ir sąžiningai, pailiustruodamas savo išvedžiojimus įvairiomis įdomiomis schemomis, brėžiniais ir skaitmenų lentelėmis. Straipsnis padalintas į keturias dalis. Pirmoji — „Policijos kriminalinės statistikos duomenys". Ten autorius aptaria tas teigiamas ir neigiamas puses bei sąlygas, kuriose policija registruoja nusikaltimus. Neigiamos pusės — tokiam specialiam darbui netinkamas policijos kadrų paruošimas, teigiamas — nors, retkarčiais, ir netikslūs, betgi įkandin daromi nusikaltimų registravimai duoda didesnę naudą, negu jų visiški neregistravimai.

Antroji — „Bendra nusikalstamumo raida 1924—1933 mt.". Autorius pateikia įdomių duomenų. Jis konstatuoja, kad sakytame laikotarpy bendras nusikaltimų skaičius yra beveik kasmet lygus 2.000.000. Bet tuos skaitmenis jis mažumą taiso, rasdamas, kad stricte nusikaltimų, vadinamų

vera criminalita, t. y., atmetus įvairius smulkius nusižengimus administracijos įsakymams bei įstatymams, gausime 1924 m. tik 364.000 nusikaltimus, kas sudaro tik 18,7% bendro nusikaltimų skaičiaus. Bet toliau tų nusikaltimų skaičius auga ir jau 1933 m. siekia 643.000, t. y. 33,1% bendro nusikaltimų skaičiaus.

Trečioje dalyje autorius kalba jau apie specialius didž. nusikaltimus: plėšimus, nužudymus, netikrų pinigų dirbimus bei dokumentų klastojimus ir pan. Šie nusikaltimai, autoriaus apskaičiavimu, yra padvigubėję, išskyrus plėšimus, kurie sumažėjo iki 27%.

Ketvirtoje dalyje autorius nagrinėja vien vagystes, kurios 1924 m. sudarė net 61% vera criminalita, o 1933 m. pašoko iki 72%, taigi, ¾ visų Lenkijos nusikaltimų yra vagystės. Autoriaus manymu, tas viskas įvyksta dėl sunkios materialinės padėties, būtent, krizės. Lyg savotišką tos ketvirtosios dalies tąsa sudaro magistrės *J. Kunickos* straipsnis „*Visuomenės įtaka vaikų vagystėms*“ (133—166 p.). Jos manymu, vaikų vagystės, kyla iš jų socialinės padėties: mažiau vagia kaimiečiai, nes jie geriau atsimena Dievo įsakymą „nevok“, daugiau miestiečiai, nes to stimulo mažiau tebesilaiko.

Apie „*Klaidingos ekspertizės sugestiją*“ rašo teisių mag. *J. Chojecka*. Čia ji nagrinėja vien rašyseną. Autorė pasisako, kad per didelis ekspertais pasitikėjimas dažnai yra labai žalingas pačiam teisingumui. Ekspertų nuomonę reikia vertinti itin atsargiai, nes daugumas grafologų — tik diletantai. Įrodymui patiekia gražių pavyzdžių ir fotografijų nuotraukų. Tam blogui pašalinti ji siūlo ruošti specialistus grafologus, kurie iš tikrųjų galėtų būti teismo ekspertais (201—237 p.).

Apyg. teismo prokuroro pad. *J. Finstenbergas* rašo apie kovą su narkomija ir narkotikų supirkinėjimu (167—200 p.). Nors, pagal autorių, Lenkija yra nepalankiuose narkomijai santykiuose, betgi narkotikų skaičius nuolat auga ir jų dabar jau ten yra apie 5.000 žm. Pagrindu plėstis tai nenormalybei jis laiko: laisvą davinėjimą morfijaus, kaipo skausmus raminančios priemonės, o ypač karo ligoninėse. Todėl daug narkotikų yra aviacijos ir jūrų tarnybos karininkų tarpe. Tam blogui pašalinti autorius nurodo ir būdus: griežta kova su narkotikų pardavėjais, griežtas baudimas gydytojų, pasirašiusių tokius receptus, ir vaistininkų, išdavusių perdideles dozas tų narkotikų.

Skaitytinas yra inspektoriaus P. P. *Dr. V. Sabaliausko* straipsnis apie langų sužalojimus šūviais. Jis itin gerai pailiustruotas brėžiniais ir nuotraukomis.

Po tų straipsnių seka skyrius, pavadintas „*Kriminalinė politika ir kalinimai*“. Jame yra aptarti įvairūs penitenciariniai dalykai: Ispanijoje, Italijoje ir Vokietijoje (Prof. dr. *V. Volteris* ir doc. *L. Radzinavičius*, 250—288 p.).

Toliau eina „*Kriminalistinė kronika*“ ir B. St. bei B. pr. įst. įvairūs aiškinimai, kuriuos padarė Lenkijos aukščiausis teismas.

Gale yra pridėtas, prancūzų kalba „Comtes rendus“. Tai, prancūzų kalba parašytas, trumpas turinio atpasakojimas. Tuo parodoma, kad šis leidinys yra skiriamas ir užsieniui. *Rom. Burokas.*

ŽURNALAI LIETUVIŲ KALBA.

1. KRIMINALISTIKOS ŽINYNAS Nr. 9:

Tomkus, Valstybės idėja ir pažiūra į nusikaltimą bei bausmę fašistinėj ir nacionalsocialistinėj baudžiamoj teisėj, 97—105; *M. Dragūnas,* Progresinė kalinimo sistema ir jos įgyvendinimas Lietuvos kalėjimuose, 125—131; *V. Jurgutis,* Naujasis Danijos Baudžiamasis Statutas, 141—144.

2. PILICIJA. Lietuvos policijos dvisavaitinis laikraštis:

S. Vorobjovas, Apie chuliganiškumą (tęs. iš 9 Nr. — Nr. 11, p. 198—199); *S. Grauslys,* Varžytynės ir jų sulaikymas (Nr. 11, p. 202—203); *A. Jakobas,* Turto aprašymą tvarkančios taisyklės (Nr. 12, p. 218—219 ir Nr. 13, p. 242—243); *K. Laucius,* Nereikalingi nesusipratimai (Nr. 21, p. 219—221); *S. Vorobjovas,* Sudėtingas nusikaltimas ir nusikaltimų sudėtis (Nr. 13, p. 244—245 ir Nr. 14—15, p. 267—268); *S. Grauslys,* Mokesčių ieškojimas ir įstaigų bendradarbiavimas (Nr. 13, p. 245—246); *J. Brazinskas,* Asmens laisvės neliečiamybė (Nr. 14—15, p. 263—264); *Polekniškio Jonas,* Ar tikslu? Nr. 14—15, p. 268); *J. Iškauskas,* Dar šis tas apie tvarką, vykdant priverstiną mokesčių išieškojimą (Nr. 14—15, p. 274—275); *P. Grauslys,* Kas įrašytina į mokesčių knygeles (Nr. 16, p. 296—298 ir Nr. 17, p. 321—322); *B. Žukauskas,* Akcizo ir monopolio įstatymo pakeitimo neigiamumas (Nr. 17, p. 322); *A. Jakobas,* Tarnautojų gydymas ir paleidimas iš tarnybos pagal pensijų ir pašalpų įstatymą (Nr. 18, p. 336—337).

3. SAVIVALDYBĖ. Lietuvos savivaldybininkų laikraštis (mėnesinis):

A. Jakobas, Vietos Savivaldybių Įstatymo 319 str. reikšmė (Nr. 17, p. 6—7); *Kgs.,* Butų mokesčio įstatymui vykdyti taisyklių belaukiant (Nr. 17, p. 8); Peržiūrėkime mokesčių mokėjimo tvarką (Nr. 17, p. 21—22); *Morkūnas,* Pajamų mokestis (Nr. 17, p. 22—23); *A. Jakobas,* Vyriausiojo Tribunolo praktika (Nr. 17, p. 26—27 ir Nr. 18, p. 17); *Savivaldybininkas,* Naujas pradžios mokslo įstatymo projektas (Nr. 18, p. 5—6); *Dr. B. Matulionis,* Lietuvos kurortų tvarkymas (tęs. Nr. 18, p. 11—14 ir Nr 19, p 8—12); *E. Sudikas,* Savivaldybių prievolė laikyti arešto namus (Nr. 18, p. 18—19); *A. Jakobas,* Savivaldybių laikomų pramonės įmonių klausimu (Nr. 19, p. 1—2).

ŽURNALAI IR KNYGOS SVETIMOMIS KALBOMIS.

I.

1. *M. Römer'is,* L'Entente Baltique et la Solidarité Régionale. Conférence faite à la Chaire Carnegie du Centre Européen le 20 Décembre 1935 (L'Organisation de la Paix Bulletin N-os 5—6—7 — 1936. Publications de la Consilation Internationale 483—503).

2. *José Ramon De Orué Y. Arragui,* Le régionalisme dans l'organisation internationale. L'Union Balte (Recueil des Cours de l'Académie de Droit International, vol. 53, 71—74).

3. *G. Scelle,* Organisation constitutionnelle internationale. L'effort vers la sécurité, Annuaire de l'Institut international de droit public 1936,

894—895 (voir aussi comme annexe le traité d'entente et de collaboration entre la Lettonie, la Lithuanie et l'Estonie, ibid. 914—916).

4. *Vitols,* Hugo, La Mer Baltique et les Etats Baltes. Pref. de *Olivier - Martin,* Paris, Loviton, 1935, IX+352.

5. IV-e Conférence des Etats Baltes, Tallinn 1—9 Mai 1936. Communication de L. *Natkevičius,* docteur en droit (Revue Internationale Française du Droit des Gens, 1936, 475—480).

6. *Schluss - Kommuniqué* der Aussenminister-Konferenz der baltischen Staaten am 9. Mai Reval (Ost-Europa 11: 628—629, Juni 1936).

7. Lettland-Konferenz der Aussenmnister der Baltischen Staaten (Baltische Monatshefte 335—342, Juni 1931).

8. *Romas,* Ilija, Die wirtschaftliche Struktur der Baltischen Staaten und die Idee einer Zollunion Klaipėda-Memel, „Rytas", 1934, 200 S. Basel Phil. Diss. vom 2. 3. 1933.

9. Englischer Wortlaut des Memorandums der französischen Regierung vom 27. Juni 1934. Eastern Pact aus outlined in Memorandum communicated by the French Ambassador, June 27, 1934 (Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Bd. VI, 571—572).

10. *Meuvret* Jean, Le territoire de Memel et la politique européene 1919—1936 (Publications du Centre d'étude de politique étrangère, n-o I Paris, P. Hartmann, 1936, 90 pusl.

11. *Kalijarvi,* Thorsten, The Problem of Memel (American Journal of International Law. vol. 30, 204—215).

12. *Kortes,* Die Memelfrage als Revisionsproblem (Niemeyers Zeitschrift für internationales Recht, Bd. 51, S. 233—270).

13. *Schätzel,* Walter, Das Memelgebiet als völkerrechtliches Problem. (Berliner Monatshefte 1936, 43—57).

14. *M. Römer'is,* Le système juridique des garanties de la souveraineté de la Lithuanie sur le territoire de Memel (Revue Générale de Droit International Public, Mai—Juni 1936, 257—269).

15. *Jakabffy,* Imre, A. memeli kérdés (Klaipėdos klausimas) (Maggyar Kisebbség 1935, 532—539, 568—580).

16. *Freytag - Loringhoven,* Axel Frhr., Nach den Memelwahlen (The New Commowealth Quarterly, vol. I, 189—202).

17. *Hesse,* Die privatrechtliche Gesetzgebung und Rechtsprechung im Memelgebiet seit dem Jahre 1932 (Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht Jg. 10, H. 1—3, S. 123—148).

18. *Konikoff,* Aleksander: Die Autonomie des Memelgebietes, insbesondere die Finanzautonomie und der Finanzausglech mit Litauen. Basel 1935, IX+115 S. Basel. Diss.

19. *Althof,* Fr., Die staats- und völkerrechtliche Stellung des Memelgebiets. Köln, Diss. 1936, 65 pusl.

20. Bemerkungen. Memelfrage. c/a *Mandelstamm* im Esprit International (Völkerbund und Völkerrecht, 2 Jg. H. 11, S. 689—692).

21. Bemerkungen. Verbot der Einfuhr der Zeitschrift „Völkerbund und Völkerrecht" (Völkerbund und Völkerrecht, 2 Jg. H. 12, S. 757—758).

2. *Gerutis,* Albertas, Die staatsrechtliche Stellung des Staatsoberhauptes in Litauen, Lettland und Estland. Kaunas, Vilniaus spaustuvė, 1934, 112 pusl. Bern. jur. Diss. 1934.

23. v. *Tholl,* Das neue litauische Vereinsgesetz (Zeitschrift für Osteuropäisches Recht NF, II, 722—729).

24. *V. C. Frldštein,* Vladelčeskij isk v teorii i praktike (Zakon i Syd Nr. 66, 3281—3286, Nr. 67, 3313—3320).

25. Prof. Dr. A. *Saenger,* Teilnahme an Gesellschaftsbeschlüssen, Ostverlag der Buchhandlung Pribačis, Kaunas u. Leipzig, 1936, p. 36.

— Vytauto Didžiojo Universiteto Klaipėdos privatinės teisės profesoriaus įsidėmėtina studija, kuri, išnaudodama gausią literatūrą ir teismo praktiką, prieina įdomių išvadų dėl sprendimų darymo įvairiose bendrovės formose. *J. R.*

II.

1935 m. Lenkijoj išėjo šie leidiniai:

1. *Teisė* („Pravo"). Akademinio teisin. jaunimo. Išeina kas mėnesį. Redaktorius — T. Orlevičius, Varšuva.

2. *Teisės Balsas* („Głos Prawa"). Nagrinėja gyvąją teisę ir teisininkų padėtį. Išeina kas mėnesį. Redakt. — advok. dr. A. Lutvakas, Lvovas.

3. *Teismo Valdybos Balsas* (Głos sądowinictwa"). Nagrinėja sociališkai teisinius dalykus. Tai vyr. teisėjų ir prokurorų organas. Redakt. — K. Flešinskis. Metams 12 zl. Varšuva.

4. *Teisės, ekonomijos ir socialogijos žurnalas* („Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjalogiczny"). Organas teisių ir ekonom. skyrių Poznanės universiteto ir Aukš. Prekybos mokyklos. Redakt. prof. dr. A. Periatekončius. Metams 25 zl. Poznanė,

5. *Teisės ir Administracijos Apžvalga* („Przegląd Prawa i Administracji").

6. *Administracijos ir valst. policijos laikraštis* („Gazeta Administracii i Policii Państwowej"), Vid. Reik. M-jos dvisavaitinis leidinys. Redakt. F. Kaufmanas. Metams 9—7,5 zl. Varšuva.

7. *Vilniaus teisinė apžvalga.* („Wileński Przegląd Prawniczy").

8. *Valstybinis biuletenis.* („Biuletyń Urzędniczy").

9. *Palestra* („Palestra"). Svarb. Varšuvos advokatų tarybos spaudos organas. Eina kas 3 mėn. Redakt. A. Chelmonskis. Metams 7,5 zl. Varšuva.

12. *Advokatų Balsas* („Głos Adwokatów"). Išeina Krokuvoje.

11. *Karo teisės apžvalga* („Wojskowy Przegląd Prawniczy"). Leidžia krašto aps. m-jos teisingumo d-tas. Redakt.: tsm. mjr. dr. K. Sarnickis ir kpt. J. Vuicikas. Trimėnesinis. Metams: 20 zl. Varšuva.

12. *Baudž. teisės padedamoji enciklopedija* („Encyklopedja podr. prawa karnego"). Redakt. — prof. V. Makovskis. Gerokai įpusėta: rodos baigiasi raide „K".

13. *Lenkijos teismų sprendimai — tariniai.* („Orzecznictwo sądów Polskich"). Eina XIV metai. Redakcija: dr. V. Dbalovskis, St. Šlivinskis, Z. Rimavičius, J. Savickas ir V. Sviencickas. Eina kas 3 mėn. Metams — 8 zl. Varšuva. *Rom. Burokas.*

———/———

Oficialinė dalis.

I.

Nauji įstatymai.

Nr. 538 (1936.VI.30 d.): Karinės prievolės įstatymas. Orinio susisiekimo įstatymo pakeitimas. Tiesioginių mokesčių įstatų pakeitimas. Lėktuvams registruoti taisyklės.

Nr. 539 (1936.VII.7 d.): Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmų įstatymas. Įvežamų į Kauno, Šiaulių ir Panevėžio miestus geležinkeliais ir vandens keliais krovinių rinkliavos įstatymas. Civilinis įstatymų pakeitimas. Taisyklės byloms perduoti į Centralinį Valstybės Archyvą. Instrukciją policijai ginklui vartoti.

Nr. 540 (1936.VII.28 d.): Valstybės biudžeto 1936 metams įstatymas ir jo priedai A. ir B.

Nr. 541 (1936.VII.29 d.): Pradžios mokyklų įstatymas. Vidurinių mokyklų įstatymas. Draugijų įstatymo pakeitimas. Apskričių ipotekos skyrių raštinės rinkliavos taksos papildymas.

Nr. 542 (1936.VII.31 d.): Kelių Valdybos eksploatuojamos auto stočių atskaitomybės taisyklės. Oro pašto siuntinių tarifas. Telefono tarifo pakeitimas.

Nr. 543 (1936.VIII.4 d.): Pramonės darbininkų samdos įstatymo pakeitimas. Kr. Aps. M-jos civiliniams tarnautojams atlyginimo įstatymo pakeitimas. Civilinis įstatymų pakeitimas. Prekybinės laivininkystės ir jūrų uostų pavedimo Susisiekimo M-jai įstatymas.

Nr. 544 (1936.VIII.10 d.): Įvežamųjų prekių muitų tarifo pakėlimas. Vaikų darželių ir aikštelių įstatymas. Valstybinių viešųjų bibliotekų įstatymas. Telegrafo tarifas.

Nr. 545 (1936.VIII.14 d.): Medžioklės įstatymo pakeitimas. Muitinių įstatų pakeitimas. Sekvestruotiems butams ir trobėsiams atlyginti normos. Radijo tarifo pakeitimas.

Nr. 546 (1936.VIII.25 d.): Veterinarijos akademijai įsteigti ir laikyti įstatymas. Žemės Ūkio Rūmų įstatymo pakeitimas. Akcizo tarifo įstatymo pakeitimas. Civilinės teisenos įstatymo pakeitimas. Ūkininkų skolų mokėjimui palengvinti įstatymo pakeitimas. Namų savininkų skolų mokėjimui palengvinti įstatymo pakeitimas.

Nr. 547 (1936.VIII.29 d.): Seimo statutui priimti tvarkos įstatymas. Tautos atstovams atlyginti įstatymas. Atleidžiamų nuo karinės prievolės dvasininkų ir dvasinių mokyklų auklėtinių sąrašas. Muitinių įstatų pakeitimas. Teisingumo Ministerijos etatų pakeitimas.

Nr. 548 (1936.IX.2 d.): Viešaisiais keliais judėjimo įstatymui vykdyti taisyklės.

Nr. 549 (1936.IX.7 d.): Vandens kelių ir uostų rinkliavų tarifų pakeitimas. Viešaisiais keliais vežiojimo rinkliavų pakeitimas.

Nr. 550 (1936.IX.21 d.): Seimo statutas. Paimtiems butams ir trobėsiams atlyginti normos.

III.

Teisingumo Ministerio įsakymai.

Priimti advokatai:

1) Diplom. teis. Bronius Bieliukas nuo š. m. liepos 1 d. su gyvenamąja vieta Kaune (įsak. Nr. 214).

2) Teismo kandid. prie Apeliac. Rūmų Adomas Kaminskas nuo š. m. rugsėjo mėn. 15 d. su gyv. vieta Kaune (įsak. Nr. 325).

3) Advokatas Zelikas Kolodnas perkeltas iš Kauno į Malėtus nuo š. m. liepos 1 d. (įsak. Nr. 215).

Paskirti:

1) Mikas Sasnauskas Pasvalio Apylinkės Teismo antstoliu nuo š. m. rugpiūčio 10 d. (įsak. Nr. 298).

2) Skaudvilės Apylinkės Teisėjui nuo š. m. liepos 2 d. įsakyta eiti notaro pareigas (įsak. Nr. 235).

3) Teismo kand. Juozui Baltrušiui įsakyta eiti prokuroro padėjėjo pareigas prie Kauno Apyg. Teismo nuo š. m. rugsėjo 15 d. (įsak. Nr. 321).

Priimti teismo kandidatai:

1) Neetatinis Marijampolės Ap. Teism. kandidatas Jonas Jasiukevičius nuo š. m. liepos mėn. 15 d. etatiniu teismo kandidatu (įsak. Nr. 241).

2) Diplom. teisin. Silvestras Balčiūnas — neetatiniu teismo kand. prie Kauno Ap. Teismo nuo š. m. liepos mėn. 10 d. (įsak. Nr. 242).

3) Viktoras Užupis diplom. teisin. — neetatiniu Kauno Apyg. Teismo kandidatu nuo š. m. liepos mėn. 15 d. (įsak. Nr. 257).

4) Diplom. teisin. Bruno Bušackis neetat. Kauno Apyg. Teismo kand. nuo š. m. liepos 15 d. (įsak. Nr. 258).

5) Diplom. teisin. Mečislovas Mackevičius neetat. Apeliac. Rūmų kandidatu nuo š. m. liepos mėn. 15 d. (įsak. Nr. 259).

6) Diplom. teisin. Juozas Gaška — etatiniu Apeliac. Rūm. teismo kandidatu nuo š. m. rugsėjo 16 d. (įsak. Nr. 324).

Atleisti iš advokatų:

1) Advokatas Germanas Rozenbliumas nuo š. m. liepos mėn. 1 d. (įsak. Nr. 213).

2) Jokūbas Levinas nuo š. m. rugsėjo mėn. 15 d. (įsak. Nr. 309). Pratęstas atleidimo terminas ligi 1936. XII. 31 d. (įsak. Nr. 318).

3) Ernestas Lichtenšteinas nuo š. m. rugsėjo mėn. 15 d. (įsak. Nr. 310). Pratęsta ligi š. m. lapkričio mėn. 1 d. (įsak. Nr. 326).

Atleisti iš antstolių:

1) Povilas Čekanauskas, Pasvalio Ap. Teismo Antstolis nuo š. m. rugpiūčio mėn. 10 d. (įsak. Nr. 297).

2) Jonas Žagminas, Ukmergės Ap. Teismo Antstolis nuo š. m. birželio mėn. 1 d. (įsak. Nr. 247).

3) Bronius Vasiliauskas, Kauno Ap Teismo Antstolis nuo š. m. rugpiūčio mėn. 15 d. (įsak Nr. 262).

Atleisti iš teismo kandidatų:

1) Aleksandras Medviedevas nuo š. m. liepos mėn. 1 d. (įsak. Nr. 216).

2) Filimonas Archipovas nuo š. m. liepos mėn. 25 d. (įsak. Nr. 261).

3) Andrius Pleta nuo š. m liepos mėn 15 d. (įsak. Nr. 287).

TEISINGUMO MINISTERIO APLINKRAŠTIS.

Nr. 177. Apylinkių Teisėjams, Ypatingiesiems, Apygardų ir Apylinkių Tardytojams.

Pasirėmęs Teismų Santvarkos Įstatymo 107 straipsniu, įsakau nuo 1936 metų birželio mėnesio 10 dienos rašydinti žinias apie kiekvieną pašauktą tieson asmenį, priedėlyje nustatyta forma, taip, kaip apie jų rašymą aiškinama. Žinias rašo:

a) teismo tardytojai — tardydami pašauktą tieson asmenį (kvotose žinias surašo policijos organai);

b) apylinkių teisėjai — teisdami pašauktą tieson asmenį, kai byla įstojo teisman be rengiamojo tardymo ar kvotos.

Šitie surašyti žinių lapai pasilieka bylose, iš kurių vėliau rašomos žinios Valst. Saug. Dep-tui ir Centr. Stat. Biūrui.

(pas.) **St. Šilingas**
Teisingumo Ministeris.

Kaunas, 1936 m. gegužės mėn. 29 d.

TEISINGUMO MINISTERIO APLINKRAŠTIS.

Nr. 178. Apygardos Teismų Prokurorams ir Teismo Tardytojams.

Valstybės Saugumo Departamentas, rinkdamas apie asmenis žinias, kurias reikalinga pranešti suinteresuotoms įstaigoms, dažnai labai ilgai užtrunka tais atvejais, kai dėl kurio asmens yra buvusi pradėta kvota ir reikia sužinoti tos kvotos rezultatai. Iš Valstybės Saugumo Departamento registracijos patyrus, kad apie suinteresuotą asmenį policija yra pradėjusi kvotą ir ją perdavusi teismo tardytojui, užklaustas nurodytas teismo tardytojas po kurio laiko praneša, kad kvotą yra persiuntęs prokurorui; užklaustas nurodytas prokuroras vėl praneša, kad kvotą yra jau persiuntęs teismui ir tik iš ten, susirašinėjus apie mėnesį ir daugiau laiko, gaunamas galutinis atsakymas.

Tuo tarpu tuo asmeniu suinteresuotoji įstaiga, neretai ir pats asmuo, dėl to kaltina Valstybės Saugumo Departamentą, kad daugiau kaip po mėnesį laiko neatsakoma į užklausimus.

Todėl bereikalingam susirašinėjimui išvengti, pasirėmęs Teismų Santvarkos Įstatymo 79 str. 4 p., siūlau visiems Prokurorams ir Teismo Tardytojams, Saugumo Departamentui užklausus dėl kvotų rezultatų, jei tos kvotos yra perduotos toliau, užklausimų Saugumo Departamenti nebegrąžinti, bet siųsti juos netarpiškam pildymui tai teismo įstaigai, kuriai yra perduota kvota.

(pas.) **A. Drevinskas**
Už Teisingumo Ministerį.

Kaunas, 1936. VIII. 13 d.

Redaktorius JURGIS BYLA